

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, Надзвичайний і Повноважний Посол;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника "Україна дипломатична";
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, член-кореспондент НАН України, директор Інституту законодавства Верховної Ради України;
КОПШЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, директор Інституту європейських досліджень НАН України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії України НАН України;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
МИКИТЕНКО Є.О.,
Спеціальний Представник України з питань Близького Сходу та Африки;
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Української академії політичних наук;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.С.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України протокол № 06 від 30.05.2012 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин, Галина Яворська, Валерій Гришаков.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції. Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2012, № 6. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка".
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 15 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – Жауме Пленса (Іспанія) Будинки знань
2 стор. – репродукція картини Галини Москвітіної "Проникнення"

Такої кількості державних прапорів і прапорців на вулицях, автомобілях, житлових будинках, придбаних своїм коштом і власноруч зведених громадянами, Україна не пам'ятає. Хвилю патріотизму, що прокотилася українськими містами і селами протягом Євро-2012, напевно, можна порівняти з національним ентузіазмом під час проголошення незалежності. Але тоді синьо-жовта тканина була в явному дефіциті. Тож, незважаючи на офіційні результати чемпіонату, фактично Україна перемогла – перемогла своєю гостинністю упереджений Захід, своєю організованістю властиву слов'янську ментальність, щирим патріотизмом побудувала мости між лівим і правим берегами Дніпра. І навіть продемонструвала непоганий футбол!

До речі, прабадьком сучасного футболу була китайська гра дзю-ню. Є давня притча про мудреця Хінг Ші, учні якого грали в неї з представниками інших шкіл. І хоча нагородою за перемогу були певні привілеї та подарунки, часто програвали. Перед черговим матчем вони поцікавились у свого Вчителя – у чому секрет перемоги? Може, їм просто не щастить?

Хінг Ші пообіцяв відкрити секрет наймудрішому з них. Мудрець залишив своїх учнів і згодом повернувся з уламками вази. Він доручив відтворити первісний вигляд вази і роздав кожному по одному осколку.

Учні, вивчаючи свої частинки, почали малювати, прикриваючись один від одного. Адже кожен хотів стати найвправнішим і дізнатись секрет. Закінчивши роботу, вони з надією прийшли до Вчителя. Однак жоден варіант відтвореної вази навіть не наблизився до істинного.

Учитель дав їм право на ще одну спробу. Вони порадилися, склеїли уламки і, незважаючи на те, що одного не вистачало, без труднощів намалювали вазу.

– Бачу, ви вже знайшли відповідь на своє запитання. Перемогу отримує той, хто, не боячись забути про себе, стає єдиним цілим зі своїми товаришами.

– Учителю, а що означає той маленький відсутній уламок, який однак не завадив нам виконати завдання?

– Це – удача ваших суперників, – відповів Хінг Ші, – дія якої за правильного поведіння завжди залишається у ваших руках.

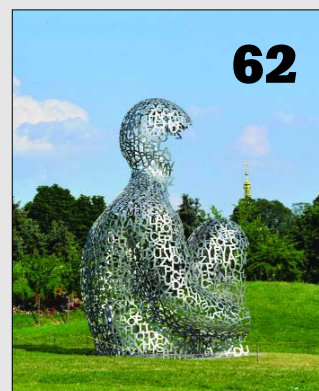
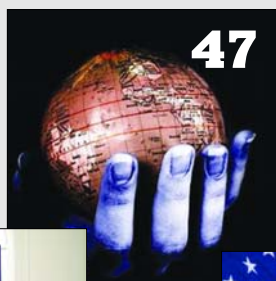
Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Переплатити "Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:

- ДП "Преса" Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ "НВП "Ідея", вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма "Періодика" Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epod-piska.com;
- АТЗТ "Саміт" (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
- ТОВ "Саміт-Кременчук" (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
- філія ТОВ "Саміт-Кременчук" (Полтава, 0532), 63-68-40;
- ДП "Саміт-Дніпропетровськ" (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
- АТЗТ "Саміт-Харків" (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
- ДП "Саміт-Крим", (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
- філія ДП "Саміт-Крим" (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати в роздріб у редакції журналу "Зовнішні справи" за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 15 гривень.

5 Пріоритети головування України в ОБСЄ у 2013 році

ПОЛІТИКА

6 Наука перетворює дипломатію на мистецтво

8 Посол Королівства Данія в Україні Мікаель Борг-Хансен: «Ми віримо у свій успіх і в майбутнє»

ГЕОПОЛІТИКА

11 Трансністрія – Бессарабія: спільна історія одного народу?

14 Україна в європейському та міжнародному безпековому просторі

20 Французький парламентаризм: альтернативи напередодні «нової республіки»?

24 Федеративна Республіка Бразилія: форсуючи Атлантику під стягом африканського братерства

ЕКОНОМІКА

30 Фінансування імпорто-експортних операцій вітчизняних виробників міжнародними фінансовими організаціями

ІНТЕГРАЦІЯ

34 Євразійський регіоналізм: неоднозначні перспективи розвитку простору СНД

ДИПЛОМАТІЯ

38 Сучасна дипломатична служба Грузії

44 Жінки в дипломатії: історичні аспекти і тенденції сучасності

ДОСЛІДЖЕННЯ

47 Модернізація як детермінанта сталого розвитку України

50 Асиметрія партнерства початку ХХІ століття

ОСВІТА

54 Дипломатія як спосіб життя

58 Дорогий наш Михайле Михайловичу...

НАУКА

60 Афганський хронограф

КУЛЬТУРА

62 Kyiv Sculpture Project

Пріоритети головування України в ОБСЄ у 2013 році

На спеціальному засіданні Постійної Ради Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) 20 червня цього року у Відні Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко представив главам делегацій 56-ти держав-учасниць цієї організації бачення українською стороною основних пріоритетів ОБСЄ під час головування України у 2013 році.

Міністр зазначив, що українське головування діятиме від імені та в інтересах усіх держав-учасниць та організації в цілому, закликавши всі держави-учасниці до конструктивного діалогу з вирішення актуальних проблем європейської безпеки.

Він наголосив, що Україна докладатиме всіх зусиль для зміцнення ролі ОБСЄ у реалізації ідеї «безпекової спільноти ОБСЄ», вільної від розподільчих ліній, конфліктів, сфер впливу та зон із різними рівнями відповідальності.

Окреслюючи підходи України до ключових питань порядку денного ОБСЄ, К. Грищенко особливо відзначив прагнення майбутнього українського головування надати нового імпульсу вирішенню тривалих конфліктів на просторі ОБСЄ, у тому числі Придністровського, а також сприяти зміцненню ефективності організації в ранньому попередженні конфліктів і реагуванні на нові виклики та загрози безпеці.

У військово-політичній сфері українське головування підтримуватиме зусилля, спрямовані на відновлення дієвого режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі, нерозповсюдження зброї масового знищення та зміцнення заходів довіри у військовій галузі.

У економіко-довкільному вимірі Україна сприятиме обговоренню проблем впливу діяльності в енергетичній сфері на навколишнє середовище.

Міністр особливо наголосив на увазі майбутнього українського головування до широкого кола питань гуманітарного виміру ОБСЄ, зокрема, до проблематики свободи слова, просування толерантності та недискримінації, гендерної рівності, боротьби з торгівлею людьми. При цьому важливе значення надаватиметься конструктивному залученню неурядових організацій до досягнення цілей ОБСЄ.

Висловлені Міністром закордонних справ України підходи щодо подальшого розвитку ОБСЄ, її ролі та місця у процесах зміцнення європейської безпеки отримали високу оцінку з боку держав-учасниць. Зокрема, у відповідь на виступ К. Грищенка Постійний представник США при ОБСЄ І. Келлі окремо привітав рішучу налаштованість України приділити під час свого головування в організації особливу увагу людському вимірові ОБСЄ. Активну підтримку представлених пріоритетів висловили партнери України з Російської Федерації, Європейського Союзу, інших держав-учасниць ОБСЄ.

* * *

Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко заявив, що Сполучені Штати Америки, Євросоюз і Росія підтримують підходи України до вирішення проблем на рівні Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Про це він написав на своїй сторінці в соціальній мережі Twitter.

«Тішить, що США, ЄС, РФ та інші держави ОБСЄ наші підходи підтримують», – зазначив К. Грищенко.

Ми будуємо будинок

Виступаючи 23 червня на одному з національних телеканалів, Міністр закордонних справ Костянтин Грищенко запевнив, що Україна виконує всі завдання, необхідні для якнайшвидшого підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

«Я вважаю, що ми зробили все, або майже все, що від нас залежало. Те, що ми повинні ще зробити – це величезний об'єм роботи, і над цим варто нам працювати всім разом», – сказав К. Грищенко.

Він запевнив, що зі свого боку докладає максимум зусиль у цьому напрямі, так само, як і колектив МЗС. Водночас міністр зазначив, що ніколи не називав чіткої дати можливого підписання того чи іншого документа.

«Ми будуємо будинок, виходячи з плану», – сказав К. Грищенко, підкресливши, що говорить не тільки про МЗС, а й про зусилля всієї влади в Україні.

Однак він зауважив, що «будь-який графік виконання того чи іншого пункту буде завжди залежати не тільки від нашого бажання і можливостей, а й від чинників, що від нас не залежать».

Раніше Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко запевнив: «Ніде і ніяк не відчувається, що ми призупинилися в процесі нашого зближення з ЄС».

Наука перетворює дипломатію на мистецтво

Ювілейний 15-ий випуск слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України відбувся 31 травня 2012 року. Цей унікальний навчальний заклад було створено Указом Президента України 30 травня 1995 року. За 17 ро-

ків своєї роботи Академія підготувала понад 900 магістрів зовнішньої політики. Завдання, що стоять перед майбутніми дипломатами, окреслив Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко.

Костянтин ГРИЩЕНКО,
Міністр закордонних
справ України:

Ви знаєте, що на момент проголошення незалежності в МЗС України працювало лише кілька десятків кадрових дипломатів. Протягом дев'яностих випереджаючими темпами йшов процес розбудови нашого відомства. На роботу прийшли сотні людей з різних суміжних із дипломатією сфер. Це були першокласні економісти, юристи, історики, але власне дипломатичні знання й уміння їм доводилося здобувати, як-то кажуть, «у бою».

Ситуацію виправила створена при МЗС України Дипломатична академія. Велика кількість співробітників міністерства здобули тут другу вищу освіту, стали повноправни-

ми фаховими дипломатами, магістрами зовнішньої політики.

Я високо ціную співпрацю Дипакадемії й міністерства. Постіндустріальне суспільство, епоха інформаційних технологій ставлять нові вимоги перед сучасним дипломатом – навчатися, підвищувати кваліфікацію протягом усього життя.

Постійно занурений у поточні справи дипломат ризикує втратити перспективу, перетворитися на звичайного ремісника. Врятувати такого дипломата може лише безперервне самовдосконалення, сталий зв'язок із наукою та освітою, підкріплення практичних знань теоретичними.

Саме наука перетворює дипломатію на мистецтво.

Вона навчає аналізувати події й синтезувати цілісну картину світу, розвиває талант передбачення, без якого в нашій професії, чесно кажучи, нічого робити.

Завдання академії – забезпечити постійний творчий взаємозв'язок дипломатичної теорії й практики, сприяти формуванню дипломата, який ніколи не задовольняється досягнутим і не зупиняється у своєму професійному зростанні.

Україна інтегрується у міжнародне середовище, вона є суб'єктом численних глобальних і регіональних економічних, політичних та соціально-культурних процесів. Під їх впливом наша держава поступово трансформується у соціальну, правову державу з багатопартійною політичною системою, відкритою ринковою економікою, розгалуженими демократичними інститутами та ефективним громадянським суспільством.

У динамічному світі прогресивний розвиток можливий лише за наявності чіткого розуміння характеру процесів, що відбуваються у міжнародному середовищі.

Сьогодні ми потребуємо нової генерації висококваліфікованих фахівців у

сфері зовнішніх зносин, які розуміють закономірності функціонування сучасного світу, вміють визначити в ньому національні інтереси України та здатні концептуально і практично забезпечити їх реалізацію.

Я певен, що цьогорічні випускники є саме такими фахівцями – дипломатами, які відповідають вимогам часу.

А час у нас вельми непростий і надзвичайно цікавий. Глобалізація докорінно змінила світ, а отже, докорінно змінила й дипломатію.

По-перше, цей світ став неймовірно швидкозмінним і швидкість цих змін дедалі зростає.

Якихось 20 років тому це був досить вибухонебезпечний, але зрозумілий двополюсний світ, у якому логіка протистояння двох суперсил не мінялася майже півстоліття. Припинення глобального протистояння комуністичного Сходу й капіталістичного Заходу вивільнило колосальну творчу енергію людства, і сьогодні ми маємо такі потужні центри впливу, як Китай, Бразилія, Індія, Туреччина. Неважко передбачити, що це тільки початок пробудження Азії, Латинської Америки та Африки.

Це означає, що наша дипломатія має розширити звичні рамки, навчитися мислити й працювати глобально, стати органіч-

За останні два роки ми досягли відчутних успіхів. Відносини з Китаєм і Туреччиною піднялися до рівня стратегічного парт-

Ми не випускаємо з поля зору свою головну, стратегічну зовнішньополітичну мету – інтеграцію в Європейський Союз.

Історичне завдання нинішньої генерації українських дипломатів – привести Україну туди, куди вона належить за своєю природою, – в Європейський Союз, – зазначив Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко.

Хор дружин італійських дипломатів під диригуванням дружини Посла Республіки Італія в Україні пані Нансі Романо розкішним півгодинним концертом привітав цього річних випускників Дипломатичної академії України при МЗС України. Професійне виконання складних класичних творів, а також Гімну України мало продемонструвати майбутнім дипломатам, якою багатогранною палітрою талантів повинні володіти люди цієї спеціальності. За словами Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Італія в Україні Фабріціо Романо, такий sensationний подарунок амбасада вирішила зробити з нагоди Днів Італії в Україні, 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами, а також ювілейного – 15-го – випуску ДПА.

Посол Королівства Данія в Україні Мікаель Борг-Хансен:

«Ми віримо у свій успіх і в майбутнє»

У першому півріччі 2012 р. Королівство Данія головує в Раді Європейського Союзу, а 12 лютого 2012 р. виповнилося 20 років встановлення його дипломатичних відносин із Україною. Про успіхи Данії у сфері міжнародних відносин, українсько-датські взаємини, суспільство та культуру своєї країни люб'язно погодився розповісти Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Данія в Україні Мікаель Борг-Хансен, дипломатична каденція якого припала саме на цей знаковий та ювілейний період.

– Ваша Високоповажносте, цьогоріч Україна й Данія відзначили двадцять років дипломатичних відносин. Яким був цей час діалогу між державами?

– Відверто кажучи, важко порівнювати відносини України з найближчими сусідами (Росією, Польщею) і Данією. Традиційно ми завжди були орієнтовані на інші скандинавські країни, Німеччину, Західну Європу та Північну Америку. Тому Данія має менш інтенсивні взаємини зі східними країнами. Однак, дипломатичні відносини Данії з Україною існують з часу здобуття останньою незалежності. Я назвав би цей діалог відкритим, але не дуже інтенсивним, скоріше – епізодичним: один візит Президента України Віктора Ющенка до Данії у 2007 році та візит Леоніда Кучми на саміт ЄС під час головування нашої країни в Європейському Союзі 2002 року. Як радник прем'єр-міністра я теж брав участь у цьому саміті.

Потім, у 2002-2005 рр., посольство в Україні фактично було закрито, оскільки наша держава повинна була скоротити свої витрати. Згодом ми дійшли висновку, що це

було великою помилкою, навіть тодішній Міністр закордонних справ Данії сказав: «Ви знаєте, я отримав погану пораду». Можна скоротити кількість співробітників посольства, проте закрити посольство – це невдале рішення. Звичайно, ми не можемо знову допустити згорання відносин із такою великою та важливою державою, як Україна. Наразі Данія має не найбільш інтенсивні відносини з вашою країною, адже ми є частиною одного континенту і, звичайно, повинні вдосконалювати свою співпрацю.

– Які стратегічні цілі щодо України поставив перед собою уряд Данії?

– Наші двосторонні відносини, особливо після остан-

нього Лісабонського договору, стають дуже подібними до відносин ЄС–Україна. Таким чином, головна стратегічна мета – успішне сусідство вашої країни з європейською сім'єю. Ми прагнемо мати настільки добрі та плідні торговельні відносини, наскільки це можливо. Допомогти Україні реформуватися, ввести більш сучасні методи управління в державі – це теж наша стратегічна мета, тому й витрачаємо досить багато коштів як у державному, так і в приватному секторах для надання допомоги громадським суспільним організаціям.

– За даними міжнародного дослідження, Данія є країною, у якій люди відчувають себе найщасливішими. У чому ж полягає формула щастя Ваших співвітчизників?

– Я здивований таким дослідженням, адже показник щастя є досить складним аспектом, щоб його вимірювати. Однак думаю, що багато людей відчувають себе щасливими, тому що живуть у суспільстві, яке функціонує злагоджено. Ми піклуємося один про одного, у нас є багато можливостей. Данія – це держава загального добробуту. Ми платимо дуже великі податки, але також знаємо, що у випадку негараздів суспільство та влада

подбають про нас. І це ґрунтується на взаємній довірі між громадянами й урядом, між інститутами суспільства, яке є дуже організованим, оскільки існують об'єднання, що охоплюють усі сфери діяльності. Якщо суспільство раптом опиниться в кризовій ситуації – населення зможе впоратися з нею. Наприклад, у Японії минулоріч був великий землетрус. Проте, як правило, японці дуже щасливі, вони мають згуртоване суспільство, а отже, у змозі разом подолати проблеми. Така складова є важливою для щастя.

Може йтися й про інші речі. Я не думаю, що щастя – це міра рівня життя, це щось інше.

Мене дивує та непокоїть, що у нас із якихось причин досить високий рівень самогубств. Такий факт не говорить про те, що люди щасливі. Проте Данія – це хороше місце для життя.

– Пане Посол, наскільки успішно реалізуються пріоритетні завдання головування Данії в Раді Європейського Союзу?

– Головування, навіть у нових умовах після прийняття Лісабонського договору, є дуже відповідальним завданням. Мета нашого головування – привести великий механізм у Брюсселі в дію. Ми організовуємо зустрічі, встановлюємо порядок денний, тому що всі 27 держав-членів повинні слідувати програмі. Потім отримаємо конкретні досягнення, які не обов'язково є національними пріоритетами Данії, але ми завжди повинні думати про всю Європу. Під час фінансової кризи одними із найважливіших аспектів є захист внутрішнього ринку, який знаходиться під тиском, та впевненість, що уряди країн-членів ЄС відповідально ставляться до виконання завдань і фінансової дисципліни.

Загалом, під час головування Данії було досягнуто домовленостей про стандартизацію та зменшення цін роумінгу задля забезпечення європейських споживачів більш низькими тарифами для мобільних телефонів і передачі даних у роумінгу за кордоном. Ще одним важливим питанням під час нашого головування є угода про прозорість і безпеку торгівлі дериватами, які є дуже складним фінансовим інструментом.

Ми шукаємо підтримки, щоб уникнути більшої фінансової кризи. Зокрема, зробити грецьку економіку успішною з точки зору бізнесу є теж важливим пріоритетом для нас. Окремим країнам, які мають серйозні економічні негаразди, дуже важко уникнути інтенсифікації кризи.

Ще один напрям – це безпека Європи. Особиста безпека для громадян, прикордонний контроль, боротьба з нелегальною імміграцією – також важливі питання. Ми ініціюємо їхній розгляд, адже віримо у свій успіх і майбутнє.

– Якими, на Ваш погляд, є можливі шляхи подолання кризи в ЄС?

– Це питання не буде вирішено швидко. Звичайно, необхідно захистити спільну валюту, хоча національна валюта Данії не євро, але наш обмін фіксується в євро і ми зацікавлені в тому, щоб бачити його захищеним. Наприклад, важко сказати, чи зможе Греція залишитися в зоні євро. Однак це те, чого всі хочуть. Якщо говорити

про Іспанію й Італію, то постає запитання, чи зможемо ми стримувати глибоку кризу. Це насправді серйозна проблема у світовій економіці, яка стосується також МВФ.

Як на мене, не варто щось прогнозувати, але хочу зробити цю проблему видимою для всіх.

– Відомо, що Данія є однією з країн-засновниць НАТО. Наскільки для Вашої країни змінилася роль Альянсу з часу його заснування?

– Роль значно змінилася, зокрема з часів холодної війни, коли НАТО був головним чином оборонною силою. Ми поклалися повністю на солідарність союзників. Зверніть увагу, із деякими нашими найближчими сусідами, зокрема Литвою та Польщею, плани захисту виглядали зовсім по-різному. У той час ми протистояли один одному, і це була дуже небезпечна ситуація. Зараз НАТО, залишаючись організацією захисту, набагато активніше вирішує міжнародні завдання. Данія тісно співпрацює з основними союзниками та визначає вигляд своєї оборони відповідно до правил Альянсу.

Ми здаємо іспити, щоб знати, чи правильно чинимо. Усі роблять так у НАТО. Патрулюємо наші внутрішні води – маємо великі кораблі в Сомалі. Наша авіація здійснила безліч місій над Лівією. Це, звичайно, коштує чимало, тому, як і інші держави, будемо скорочувати оборону, але необхідно робити це скоординовано. Те, що ви робитимете менше, хтось повинен робити більше. Ми добре спеціалізуємося в одних галузях, інші держави – в інших. Це і є допомога один одному.

Крім того, Україна відіграє важливу роль в організації, адже існує угода з вашими військово-повітряними силами, які виконують завдання для нас у Північній Гренландії. Як бачите, не обов'язково бути членом НАТО, щоб зробити свій внесок у виконання його завдань.

Щодо питання амбіцій у Гренландії, то українські військово-повітряні сили мали можливість пройти кваліфікаційне випробування в Данії та зробили це дуже добре, тому можуть перебувати в інших країнах-членах НАТО.

Ми також наголошуємо на важливості гуманітарних

операцій, оскільки це спосіб поліпшити життя інших людей. І Афганістан є яскравим цьому прикладом. Перш за все, ми прагнемо, щоб територія країни знову стала безпечною зоною від людей, які, можливо, хочуть нашкодити нам чи навіть напасти на нас.

– **Ще один із пріоритетних регіонів для Данії – Арктика. У чому полягає зацікавленість цим регіоном і які перспективи його розвитку Ви бачите?**

– Цей регіон стає все більше відкритим для держав, які не знаходяться в ньому. Данія має частину території в Арктиці завдяки Гренландії, яка входить до Королівства. Отже, ми відповідальні за здійснення її зовнішньої політики. Населення острова становить близько 50 тис. осіб. До нього завжди ставилися як до самостійної частини Королівства. Але, оскільки він малонаселений, дуже складно створити там сучасну державу. Проте Гренландія поступово набуває все більшого самоуправління, перебирає відповідальність за власні справи на себе.

У Гренландії складні погодні умови та навколишнє середовище. Через процеси глобального потепління деякі морські лінії в цій частині світу відкриються внаслідок утворення шляху вздовж Північного Сибіру, який стає доступнішим для корабельних перевезень. Крім того, є Північно-Західний шлях, який пролягає між Північно-Атлантичним і Тихим океанами, що теж стане доступним. Тому, з точки зору економічних і стратегічних інтересів, цей регіон дуже важливий. Данія, як і Норвегія, США, Канада та Росія, має територію в Арктиці та є членом Арктичної Ради. Нині все більше держав зацікавлені в тому, щоб бути спостерігачами при Раді, наприклад, Китай. Варто зазначити, що Північний полюс відрізняється від Південного, адже ситуацію з останнім урегульовано міжнародним договором. Північний полюс таким урегулюванням не обмежений, тому дуже важливою є співпраця в цьому регіоні. Отже, Арктика – це питання майбутнього та сьогодення.

– **На яких питаннях фокусує свою діяльність Північна Рада і якими є її найбільші досягнення?**

Північна Рада – це співпраця, що базується на культурній близькості держав-членів. Дійсно, ми маємо хороші зв'язки в різних сферах життєдіяльності, тісною є співпраця урядів і парламентів. Паспортний союз узагалі був створений за 35 років до того, як ця ідея виник-

ла в ЄС, який узяв на себе виконання частини справ. Ви можете помітити, що північні країни мають спільні погляди і часто голосують разом за одне рішення у Раді та Європейському Парламенті. Ми є схожими суспільствами, що розвивалися паралельними шляхами протягом віків, однак і конкуруємо між собою, маємо також різні погляди. Наприклад, у сфері політики безпеки.

Саме завдяки завершенню Другої світової війни з'явилися передумови для створення Північної Ради. У 1970-х рр. були спроби вдосконалити її. Ініціатором процесу була Швеція, але через тогочасну політику Фінляндії питання не вирішилося. Остання була завжди обережною, адже зважала на думку Радянського Союзу в прийнятті рішень. Щодо Данії, то вона була нейтральною протягом тривалого часу, але вирішила це змінити з огляду на досвід окупації під час Другої світової війни.

На сьогодні ми чітко визнаємо, що наша зовнішня політика повинна бути скоординованою. Прикладом консолідованих зусиль є відкриття спільних установ. Нещодавно в Києві ми відкрили спільний візовий центр, куди кожен може прийти для вирішення необхідних справ.

– **Загальновідомо, що Данія подарувала світовій культурі визначних музикантів, письменників та інших митців. Світ добре знає датського композитора Дітріха Букстехуде і відомого казкаря Ганса Крістіана Андерсена. Що Ви можете сказати про сучасне мистецтво Данії?**

– У «Пінчук Арт Центрі» є хороший приклад датського сучасного мистецтва: це роботи Олафур Еліассона, відомого датсько-ісландського художника. Ми маємо дуже розвинену кіноіндустрію. Датські режисери отримали «Оскар». Наприклад, на одному з нещодавніх Каннських фестивалів наш відомий актор Віго Мортенсен отримав нагороду за кращу гру. Великий успіх у світі має, наприклад, відома датська драма «Почуття снігу Смілли».

– **Пане Посол, Ви перебуваєте в Україні з 2009 року. Якими були перші враження про нашу країну і чи змінилися вони згодом? Що Вам сподобалося найбільше?**

– З Україною познайомився задовго до приїзду в якості Посла, а саме – 1988 року. Тоді побував у Львові, Києві та Криму. Багато що змінилося з того часу на краще. Україна має великий потенціал, але зробити ще треба чимало.

Маю тут багато друзів, із якими можна спілкуватися, незважаючи на офіційні відносини держав. Хотів би додати, що в Україні є дуже багато талановитих людей, і тому я вірю в щасливе майбутнє вашої держави.

– **Пане Посол, яких принципів Ви дотримуетесь в житті?**

– Не думаю, що це є принципом, але намагаюся, щоб люди, з якими працюю, були енергійними, оптимістичними та життєрадісними. Дуже важливою є атмосфера толерантності й оптимізму в колективі й оточенні. В Україні я спостерігаю таку атмосферу навіть на вулицях.

*Інтерв'ю Аліни БУТАР,
Павла ЧЕРКАШИНА*

Фото Яни БАКУН

Трансністрія – Бессарабія: спільна історія одного народу?

Причини «війни ідентичностей» Молдови та Придністров'я, що призвели до Придністровського конфлікту наприкінці ХХ ст. і триває досі, пов'язані з історією бессарабського і трансністрійського питання в період із 1918 по 1944 р. і, перш за все, полягають у відмінностях розвитку, етнічного складу та штучності об'єднання двох регіонів.

Історія Трансністрійського регіону тісно пов'язана з історією північного Причорномор'я, південної степової частини України і, тим самим, Росії. У літописах про розселення слов'ян вказується, що вони жили вздовж Дністра, Південного Бугу та Дунаю. Монголо-татари, які спустошили в ХІІІ ст. Волинь і Галич, підпорядкували собі й Подністров'я.

У ХVІ ст. на території Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки (1924-1940 рр.) були дві області: північна, що входила до складу Брацлавського воєводства, і південна, яка становила один з улусів Кримського ханства. У межах Брацлавського воєводства, далеко на південь, до кордонів татарських кочовищ простягалося Дике поле. У цей період воно посилено колонізувалося російськими й українськими селянами (закладання слободи, поява замкових козаків). У ХVІІ-ХVІІІ ст. на території Брацлавського воєводства з'явилися молдавани, які емігрували з-за Дністра. Тут точилися війни між

Польщею й Туреччиною. За Яссською мирною угодою 1791 р., унаслідок російсько-турецької війни 1787-1791 рр., територія південної частини майбутньої МАРСР була закріплена за Росією, а північної – приєднана до останньої в 1793 р. за результатом другого поділу Польщі.

На початку ХХ ст. значення мала територіальна близькість до найбільших промислових районів України, оскільки своя промисловість була на низькому рівні та мала характер дрібного ремісництва.

Після проголошення у грудні 1917 р. Молдавської Народної Республіки у Кишиневі відбувся з'їзд представників лівобережжя Дністра, де обговорювалося можливе розширення території МНР на схід, за Дністер. Це ж питання пізніше порушувалося на з'їздах у Григоріополі й Тирасполі. З'їзди за участю представників Сфатул Церій (Краєва Рада) оголосили про політичну та культурну єдність МНР і задністровських регіонів, прийнявши рішення про приєднання лівобережжя Дністра.

У молдаван Лівобережжя ці плани на той час знаходили підтримку: «Отже, браття, бачу, що ви вирішили придбати те, що вам належить – права й автономію. Але я запитую вас, брати, мої брати і родичі мої, – бо ми, молдавани, походимо від однієї крові – на кого залишаєте нас, молдаван? Чому ми відірвані від Молдови і живемо

на іншому березі Дністра? ... Якщо ви забудете нас, ми будемо рити берег Дністра і направимо воду по ту сторону нашої землі, бо краще, щоб річка змінила свою течію, ніж нам залишитися розділеними один від одного...»¹

Однак прорумунська лінія політики Сфатул Церій відштовхнула від себе населення Трансністрії, незалежно від національності, і це рішення не було реалізоване. Більше того, румунські групи військ, що намагалися перебратися через Дністер, наштовхувалися на енергійний опір усіх трансністрійців.

Радянську владу було встановлено лише у вересні 1920 р., але ще до 1922 р. регіон був полем битви влади з «політичним бандитизмом», що ускладнювалася через близькість кордону, найтіснішим зв'язком із румунською контррозвідкою та жандармерією.²

Аналіз східної політики Румунії, створеної західними державами для захисту власних інтересів у Південно-Східній Європі, доводить, що румунський дискурс завжди передба-

чав збільшення території: відновлення цією країною на початку ХХ ст. «територіальної історичної справедливості», окрім Бессарабії, поширювалося також на Трансністрію й низку районів Одеської області, що пояснює політичні мотиви рішення радянського керівництва в 1924 р. заснувати Молдавську автономію України з центром у Тирасполі.

Але фактичним ініціатором створення такої автономії став Г. Котовський, який, отримавши підтримку М. Фрунзе, на той час другої людини в УРСР, заступника голови Ради Народних Комісарів УРСР, командувача військами УРСР і Криму, домігся розгляду урядом рішення про створення Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки. У результаті, 7 березня 1924 р. з частини території Балтського й Одеського районів Одеської губернії й Тульчинського округу Подільської губернії в складі Української РСР було утворено Молдавську Автономну Область.

Як зазначають бібліографи Г. Котовського³, він

Бессарабія

власноруч провів кордони цієї республіки, включивши до неї більшість територій із переважаючим українським населенням. Офіційно кордони автономії було встановлено на I Загальномолдавському з'їзді Рад у 1925 р. в Бірзулі. На заході вона межувала з Румунією та де-факто кордон проходив по річці Дністер, хоча радянським урядом було заявлено про те, що західні кордони МАРСР проходять річками Прут і Дунай, тобто юридично до складу автономії було включено Бессарабію, підконтрольну на той час Румунії.

На думку В. Савченка, бібліографа Г. Котовського, автономія потрібна була останньому, який записав себе в молдаване, щоб «безконтрольно панувати в Придністров'ї»⁴. Можна припустити, що така необхідність пояснювалася новою економічною політикою, чиє блискавичне утвердження в Україні припало на 1922 рік. Цим скористалися багато керівників-більшовиків, і Г. Котовський не був виключенням: орендував цукрові заводи, обіцяючи забезпечити цукром Червону Армію, «контролював торгівлю м'ясом і забезпечення армії м'ясом на південному заході УРСР. При 2-му кінному корпусі було створено військово-споживче товариство з підсобними господарствами й цехами: шили чоботи, костюми, ковдри»⁵, що приносило величезний прибуток. Саме ця добре організована й налагоджена діяльність в окремому регіоні й змусила, за нашим припущенням, Г. Котовського наполягати на автономії в складі УРСР, у той час як частина мол-

давських комуністів вимагала надати Молдавії статус союзної республіки.

У радянському керівництві були й критики створення молдавської автономії, зокрема, Нарком закордонних справ Г.В. Чичерін у своєму листі Молотову писав: «...створення МАРСР в теперішній час є передчасним, оскільки призведе до експансіонізму з боку румунського шовінізму. Переважання молдавського населення (в лівобережних районах Дністра) призведе до зміцнення позиції Румунії в бессарабському питанні»⁶.

Побоювання наркома спростовуються цифрами: відповідно до всесоюзного перепису населення 1926 р., у республіці мешкали представники 45 народів. Найбільше в МАРСР було українців – 48,5%; молдаван – 30,1%; росіян – близько 8,5%. За даними перепису 1939 р., у республіці проживало 28,5% молдаван, 50,7% українців, 10,2% росіян і 6,2% євреїв. В автономії молдаване були розселені нерівномірно, найбільше їх мешкало на кордоні з Румунією вздовж Дністра. У районах республіки, що межують із Україною, переважали українці. У Тирасполі й Балті – столицях МАРСР – молдаване становили лише близько 1,5%⁷. У Молдавську АРСР прямували численні переселенці з Росії та України, допомагаючи створювати місцеву промисловість, а також біженці з Бессарабії.

Таким чином, чисельність молдавського населення на територіях, що згодом увійшли до складу МАРСР, не перевищувала й третини і збільшилася переважно внаслідок конфлікту в Бессарабії.

Котовський

Фрунзе

Вплив молдавської державності в регіоні також не був суттєвим.

З огляду на ці обставини, дослідники підкреслюють відсутність підстав національного характеру для створення Молдавської АРСР, і відповідно наявність переважно політичних мотивів: необхідність форпосту для Радянського Союзу в його протистоянні з Заходом, особливо у вирішенні Бессарабського питання⁸.

За планом радянського керівництва, Молдавська АРСР, як засіб політичного тиску на Румунію, була покликана підкреслити відмінності між румунами й мешканцями лівобережжя Дністра. З цією метою на початку 1920-х рр. в автономії розпочалася кампанія з ідентифікації молдаван як окремого народу. Було відтворено молдавський алфавіт на базі кирилиці, молдавську оголошено окремою мовою, а не діалектом румунської, оскільки в Бессарабії та на інших румунських територіях вона була на рівні народної говірки, що не мала літературного оформлення.

У ході кампанії було дано поштовх розвитку мол-

давської культури у вигляді нового молдавського національного руху – самобутство, відкрито нові навчальні заклади. До часу утворення МАРСР у ній існувало лише 11 шкіл із молдавською мовою навчання, а до 1939 р. їхня чисельність зросла до 135, при тому, що молдавське населення не становило більшості⁹.

Беручи до уваги цілі створення МАРСР і побоювання радянського керівництва щодо посилення румунського впливу в республіці, не піддається історичному поясненню наказ ЦК КП(б)У від 1932 р. щодо переведення молдавської мови з кириличного алфавіту на латинський.

Директиву бойкотували молдавські політики-самобутники, яким чинили опір посадовці та громадські діячі, вважаючи створення молдавської мови помилкою. У результаті до влади прийшли прихильники румунської культури, унаслідок чого молдавська національна культура зазнала суттєвих змін, а мова до 1938 р. стала ідентичною румунській.

Політична ситуація, що склалася, і боротьба за молдавську ідентичність привернули увагу вищих

органів, як-то НКВД СРСР, унаслідок чого націоналісти-латинізатори позбулися посад і самотні отримали політичні переваги. У 1938 р. молдавську мову було знову переведено на кирилицю, також розпочалося перевидання шкільних підручників і повернення до молдавської національної культури¹⁰.

Робота з організації устрою республіки розпочалася відразу після її створення, але деякий час існування МАРСР не було закріплено документально. Однак, 23 квітня 1925 р. було прийнято Конституцію МАРСР, розроблену Нарком'юстом Української РСР, згідно з якою Молдавська АРСР мала право на власні центральні органи влади, свій бюджет і самоврядування в складі

України. Прийнята 5 січня 1938 р. нова конституція містила поправку, що давала республіці право вийти зі складу Української РСР або вимагати визнати за нею більшу самостійність у складі України, що становило юридичну особливість цієї автономії.

Відмінний від Бессарабії політичний статус Трансністрії простежується навіть у роки окупації румунськими військами (1941-1944 рр.), що є одним із центральних питань румунської історіографії Другої світової війни.

Новоселов А.,¹¹ працюючи над спогадами колишнього військового представника Бухареста в Берліні Георге «Нещасний диктатор-маршал Антонеску: Шлях Румунії до держави-сателіта», підкреслює спроби останньо-

го довести, що Трансністрію було передано німецьким командуванням під румунське управління як своєрідну компенсацію в трансильванському питанні. Щоб не знімати з порядку денного трансильванську проблему, румунська влада не була встановлена повною мірою.

Румунські історики В.-Ф. Добрінеску та І. Константін у дослідженні «Бессарабія в роки Другої світової війни» пояснюють режим «тимчасової окупації», встановлений у Трансністрії, розумінням румунським керівництвом того факту, що ця територія до складу Румунії ніколи не входила і зміни в статусі залежать від «повного вирішення російського питання».¹²

На відміну від Бессарабії, Трансністрія формально вважалася окупованою територією, і німецький мандат на здійснення управління та економічну експлуатацію земель Румунія отримала за німецько-румунською угодою від 30 серпня 1941 року.¹³

Мандат, що зберігав невизначеним юридичний статус Трансністрії, а особливо введення німецької марки, турбували румунське командування як показники тимчасової присутності Румунії на цій території.

Однак чітких формулювань щодо територіального устрою Трансністрії керівництво Румунії уни-

кало до остаточного вирішення «російської проблеми». Плани з використання цієї невеликої території як плацдарму підтвердилися в промові І. Антонеску 16 червня 1942 р., який зазначив, що в разі європейського звучання російської проблеми, тобто у виступі всього європейського співтовариства проти Росії та слов'янства, саме Румунія стане актуальним фактором у її знищенні. Вона виступить як регіональний гегемон там, де розселена значна частина румунського народу, – на сході, маючи етнічні та патримоніальні права в цьому регіоні, на доказі яких і має зосередити свої сили румунське керівництво.¹⁴

Повертаючись до «війни ідентичностей» у переломні 90-ті рр., переконалися, що до неї могло призвести саме нехтування відмінностями регіонального розвитку, які є історично зумовленими та незмінними.

Тому всім спробам сучасного офіційного Кишинева перетворити мешканців тієї частини історичної Бессарабії, що входить до складу Республіки Молдова, та Трансністрійське (Придністровське) населення на єдиний, за американським зразком, «національний плавильний котел» суперечить історична біографія регіону.

Тетяна РОСТОВЕЦЬКА,
випускниця
Дипломатичної академії
України при МЗС

¹ Із звернення представника солдат лівобережжя Дністра Т.Жалбе до Сфатул Церпій.-

<http://яруга.рф/index.php/literatura/135-prisoedinenie-bessarabii-k-sssr/601-prisoedinenie-bessarabii-k-sssr-socialno-jekonomicheskoe-i-politicheskoe-polozhenie-narodnyh-mass-v-bessarabii-degradacija-jekonomiki-i-obnizhvanie-trudjavihsja-bessarabii>

² БСЭ. Под ред. О.Шмидта. Т.39. – М., 1929. – С. 670.

³ Савченко В.А. Авантюристы гражданской войны // Военная литература (Биографии) – <http://militera.lib.ru/bio/savchenko/06.html>

⁴ Там само. С. 98.

⁵ Там само. С. 85.

⁶ Ожог И. А., Шаров И. М. Краткий курс лекций по истории румын. Новейшая история. – Кишинев, 1992.

⁷ Жиромская В.Б. Всесоюзные переписи населения 1926, 1937, 1939 г.: история подготовки и проведения. История СССР. № 3. – М., 1990.

⁸ Ретин В.В. Территориальный спор о Бессарабии во взглядах Советской и Румынской политических элит (1918-1934 гг.) // Ставропольский альманах Российского общества интеллектуальной истории. – № 6 (специальный). – Ставрополь, 2004.

⁹ Галуценко О. Борьба между румынизаторами и самотытниками в Молдавской АССР (20-е годы) // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. № 6. – Тирасполь, 2002. <http://www.iatp.md/articles/galuscenco/Galuscenco1.htm>

¹⁰ Там само.

¹¹ Новоселов А. Румынская оккупация Транснистрии: вопросы политического статуса // Забытый агрессор: Румынская оккупация Молдавии и Транснистрии. Сб. статей. Сост. Дюков А., М.: Фонд «Историческая память», 2010. – С. 9.

¹² Там само. С. 10.

¹³ Там само. С. 13.

¹⁴ Там само. С. 18.

Україна в європейському та міжнародному безпековому просторі

Євгенія КОЛОМЕЙЧУК,
*слухачка Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Моніторинг відкритих джерел інформації як фактор забезпечення національної безпеки України

За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень та боротьби різновекторних національних інтересів держав стає інформаційний простір.

Інформаційний простір України є об'єктом систематичного зовнішнього та внутрішнього впливу.

Найактуальнішими для маніпулювання суспільною свідомістю залишаються традиційні ЗМІ, що користуються довірою населення як джерело отримання інформації, мають широку аудиторію, виконують роль комунікатора між державою та суспільством. При цьому, важливі для суспільства події, які не знайшли відображення в новинах, можуть залишатися поза увагою громадськості. Одночасно відбувається процес інтеграції традиційних ЗМІ та комп'ютерних мереж.

Технологічні засади побудови Інтернет-мережі надають можливості для приховування джерела поширення інформації. Крім цього, місце зберігання маніпулятивної інформації, суб'єкт поширення та об'єкт впливу можуть перебувати в різних країнах. Це дає змогу поширювати матеріали, уникаючи відповідальності.

Іншою характерною рисою Інтернету є динамічне розміщення новин у веб-виданнях. За таких умов мережа стає джерелом неперевіреної інформації для традиційних ЗМІ, що виступають посередником між аудиторією та Інтернет-ресурсами. З іншого боку, наявність гіперпосилань дає змогу спрямовувати споживача новинної інформації в межі до споріднених матеріалів, зокрема й маніпулятивного змісту.

Варто також зазначити, що Україна протягом останніх років зробила великий крок на шляху розширення свободи слова, скасування всіх форм журналістської цензури. Це досягнення має свою зворотну сторону у вигляді збільшення вразливості національного інформаційного простору до сучасних прихованих форм маніпулювання масовою свідомістю. Масштаби впровадження маніпулятивних технологій в українському інформаційному просторі вражають і вимагають вжиття невідкладних заходів нейтралізації. На сьогодні в державі існує об'єктивна потреба у формуванні громадського інституту

контролю за діяльністю мас-медіа, що серед іншого здійснював би незалежну експертну оцінку маніпулятивних впливів деяких іноземних і вітчизняних ЗМІ на українську аудиторію.

Ірина КРУПЕНЯ,
*слухачка Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Загрози безпеці та стабільності в Південно-Східній Азії

Енергетична безпека на сучасному етапі є однією з істотних складових зовнішньополітичної концепції будь-якої держави, а це особливо важливо для азійських держав, що динамічно нарощують свій комплексний потенціал, зокрема КНР. На думку Лі Гамільтона, президента Міжнародного наукового центру ім. Вудро Вільсона, енергетична безпека – другий за важливістю компонент державної політики безпеки після національної оборони. Американський фахівець у сфері енергетики Д. Ергін, визначаючи десять ключових принципів забезпечення енергетичної безпеки, одним із головних декларує «стабільність глобального ринку енергоносіїв та багатосторонні заходи охорони найважливіших родовищ і шляхів транспортування нафти і газу».

Саме боротьба за дари природи в Південно-Китайському морі спричинила кризу довіри серед країн АСЕАН і КНР.

Питання приналежності архіпелагу Спратлі в Південно-Китайському морі – одне з найгостріших у регіоні. Сутність взаємних претензій сторін у суперечках зводиться до боротьби за право розпоряджатися ресурсами континентального шельфу і вод Південно-Китайського моря, що покривають його, а також до необхідності гарантувати безпеку стратегічним морським транспортним маршрутам. Протистояння загострюватиметься з наростанням попиту на вуглеводневу сировину, розвідані світові запаси якої неухильно скорочуються.

За оцінками західних експертів, через цей район щорічно здійснюється 50% світових і близько 80% китайських вантажних перевезень, а до Японії, Кореї та на Тайвань надходить понад 80% споживаної ними нафти. Володіння островами Спратлі дає можливість встановлення часткового або повного контролю над цими морськими судноплавними шляхами. Окрім того, у

районі архіпелагу можлива наявність великих родовищ нафти, газу та інших корисних копалин.

Офіційні претензії на встановлення державного суверенітету над усім архіпелагом пред'являють Китай і В'єтнам. Водночас, на низку островів і рифів претендують Філіппіни, Малайзія, Бруней і Тайвань. Нині під контролем В'єтнаму перебуває 40 островів, Китай займає 15, Філіппіни – 8, Малайзія – 6. Усі зазначені держави розмістили військові підрозділи на підконтрольних островах, розвивають інфраструктуру, освоюють природні ресурси.

Особливу активність у розширенні своєї присутності в Південно-Китайському морі проявляє КНР, запобігаючи консолідації Асоціації держав Південно-Східної Азії на антикитайській основі, а також не допускаючи втручання у вирішення спірних питань США та інших держав.

Сполучені Штати прагнуть використати ситуацію, що склалася в регіоні, в інтересах збереження тут своєї військової присутності. Китайські ЗМІ розкритикували нову оборонну стратегію Америки, що передбачає розширення військової присутності країни в Азії. США стверджують, що мають намір співпрацювати з КНР у питаннях безпеки в регіоні, але водночас продовжать піднімати болочу для Китаю тему морських кордонів у Південно-Китайському морі.

Під час Міжнародного тижня НАТО, що проходив у Києві 6-10 лютого 2012 р., генерал П.М. Годдерідж наголосив на необхідності подальшої «географічної переорієнтації» сил НАТО в бік Південно-Східної Азії. А це означає, що існують сигнали про можливі конфлікти.

Отже, економічний розвиток окремих країн цього регіону породжує боротьбу за природні ресурси, ринки збуту продукції, а відтак створює загрози миру та спокою.

Анна ДОБРАЧЕВА,
*слухачка Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Стабільність Центральної Азії як фактор забезпечення регіональної та міжнародної безпеки

Зміни геополітичної картини світу, спричинені розпадом СРСР і утворенням нових незалежних держав, призвели до формування кардинально нової геополітичної ситуації в регіоні Центральної Азії. На сьогодні в активній стадії перебувають процеси трансформації Центральної Азії з периферійного регіону, де геополітичні тенденції взагалі не проявлялися, на регіон, у якому дедалі відчутніше перетинаються інтереси великих держав та інших акторів світової політики. Від того, у якому напрямі розвиватиметься ситуація в державах Центральної Азії, багато в чому залежатиме баланс сил на великому просторі планети. Перебуваючи фактично в серці континенту, Центральна Азія є своєрідними воротами до низки стратегічно важливих регіонів Євразії.

Від того, чи буде тут сформовано якусь нову, синтезуючу азійську модель устрою, залежить і доля Азії в цілому. Збалансована схема тяжінь і рівноваг країн регіону ще не склалася. Отже, можна очікувати зіткнень глобальних інтересів великих держав у боротьбі за домінування. Це дало підстави президентові Міжнародної кризової групи Л. Арбор поставити Центральну Азію на шосте місце в прогнозі «10 війн 2012», опублікованому в американському виданні Foreign Policy.

Не сприяють зміцненню національної безпеки країн регіону й невирішені територіальні проблеми, успадковані від СРСР. Зокрема, загострилися таджицько-узбецькі відносини. На узбецьких мінах у прикордонні загинуло понад 60 таджиків. Надзвичайно складними є узбецько-таджицькі територіальні суперечки, оскільки розселення етнічних груп таджиків і узбеків майже на 50% не відповідає кордонам і географічному розташуванню їх національних держав.

По периметру киргизько-узбецького кордону нараховується, за різними даними, від 70 до 100 спірних ділянок, на кордонах Киргизстану й Таджикистану – близько 70. Туркменістан продовжує сперечатися з Азербайджаном про територіальну належність окремих нафтогазових покладів на дні Каспійського моря. Лише 2007 р. вдалося зменшити напруженість в узбецько-туркменських відносинах і вивести з прикордонних районів військові контингенти. На всіх міждержавних кордонах регіону періодично відбуваються інциденти із застосуванням вогнепальної зброї. У 2006 р. вперше зафіксовано збройні зіткнення між прикордонниками.

Непростою залишається й водна проблема в регіоні. Киргизстан і Таджикистан – природні монополісти водних ресурсів – вимагають від Казахстану й Узбекистану оплати за воду. Ураховуючи катастрофічне пересихання Аральського моря й настання з 2006 р. періоду маловоддя, проблема водних ресурсів вирішуватиметься не просто.

Важливою структурою (створювалась задля протидії зростаючому впливові Заходу на регіон Центральної Азії) є Шанхайська організація співробітництва (ШОС) у складі Казахстану, Китаю, Киргизстану, Росії, Таджикистану й Узбекистану, що стала найбільшим за територією та населенням регіональним об'єднанням Євразії.

Основними цілями ШОС проголошено: підтримання й забезпечення миру, безпеки й стабільності в Центральній Азії; розвиток співробітництва в політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, культурній, освітній, енергетичній, транспортній, екологічній та інших галузях. Підписано й Конвенцію щодо боротьби з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом, у якій два останні визначаються як насильницькі дії, за вчинення яких передбачено кримінальну відповідальність. Її підписання пов'язане з погравленням сепаратистських виступів уйгурів, які мешкають у Західному Китаї, та небезпекою проникнення озброєних ісламістських формувань на територію Узбекистану.

Однак, у ШОС ще не відбулося притирання інтересів, кожна країна проводить свою лінію. Так, РФ використовує щорічні саміти цієї організації як чергову демонстрацію лінії на боротьбу з гегемонією однієї наддержави.

Китай, як найпотужніша держава в організації, послідовно й непомітно проводить експансію в регіоні, що рано чи пізно принесе йому політичні дивіденди та відкриє доступ до енергетичних ресурсів.

Казахстан, що є впливовим учасником Шанхайського процесу, об'єктивно не зацікавлений у посиленні російської присутності в Центральній Азії. Політика цієї країни зумовлена прагненням послабити залежність від Росії шляхом економічного залучення Китаю до регіональних процесів у Центральній Азії. Але комплекс питань, що становить взаємний інтерес для Казахстану й Росії, і надалі суттєво впливатиме на зовнішню політику Астани.

Зацікавленість Казахстану в російсько-китайському політичному балансі в Центральній Азії продиктована передусім можливістю використання суперечностей між ними, так само, як і їхнього бажання домогтися розвитку двосторонніх відносин із Астаною (особливо це стосується паливно-енергетичної сфери) для посилення власних позицій. Ураховуючи ці фактори, назвати ШОС фактором стабілізації поки що складно.

Центральна Азія не має прямих виходів до Світового океану, тому її комунікації зі світовими ринками пов'язані із сухопутними транспортними шляхами. Це ставить держави регіону в залежність від стабільності відносин із прилеглими країнами та безпеки шляхів сполучення. Економіка регіону внаслідок несприятливих природних умов не є самодостатньою, її розвиток значною

мірою визначається спроможністю місцевих держав включитися у світову економічну систему. Регіон є важливим і для ключових гравців політичної арени з огляду на ресурси та вигідні транспортні шляхи. Дестабілізація в ньому може призвести до неочікуваних наслідків, зокрема, посилення екстремістських рухів та їх просування як на Захід, так і на Схід, а також неконтрольований викид наркотиків на світові ринки.

Ірина БОРИЩ,
*слухачка Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Актуальні напрями співробітництва України з ЄС у сфері енергетики

Вигідне географічне розташування дає Україні потенційні можливості відігравати важливу роль у міжнародній енергетичній системі та сприяти прискоренню її інтеграції в європейський і світовий економічний простори.

На сьогодні та довгострокову перспективу ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки нашої держави відіграє ядерна енергетика та атомна промисловість.

У контексті подій на атомній електростанції «Фукусіма-1» на всіх європейських АЕС, у тому числі в Україні, проведено додаткову оцінку безпеки ядерних установок за екстремальних умов («стрес-тести»).

Наразі здійснюються роботи з удосконалення законодавства країни у сфері використання ядерної енергії з урахуванням міжнародних зобов'язань і його адаптації до законодавства ЄС.

Продовжується реалізація програми співробітництва Європейського Союзу й України у сфері ядерної безпеки (INSC) як важливого інструменту підвищення безпеки АЕС та поводження з радіоактивними відходами.

Що стосується питання інтеграції ринків електроенергії та газу, важливим кроком у цьому напрямі стало підписання 24 вересня 2010 р. в місті Скоп'є (Республіка Македонія) Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та його ратифікація Верховною Радою України.

Із 1 лютого 2011 р. наша країна стала офіційним членом Енергетичного Співтовариства, що відкриває для неї як нові перспективи, так і накладає серйозну відповідальність у реформуванні національного енергетичного сектору, забезпеченні надійності постачання енергоносіїв до країн ЄС.

Входження до внутрішнього енергетичного ринку Євросоюзу є початком фактичної реалізації концепції секторальної інтеграції України до ЄС, що закладена в майбутню Угоду про асоціацію.

Ще одним пріоритетом у розвитку співробітництва нашої країни та ЄС у галузі енергетики є інтеграція об'єднаної енергосистеми України (ОЕС) до синхронної зони континентальної Європи, що, окрім комерційних вигод для обох сторін, стане суттєвим фактором підвищення безпеки енергопостачання.

Географічне розташування України та створена потужна мережа ліній електропередачі міждержавних інтер-

фейсів можуть та повинні стати основою для паралельної роботи об'єднаної енергосистеми держави з енергосистемами країн ЄС.

У цьому контексті триває робота з реалізації Проекту приєднання України та Молдови до електричної мережі ENTSO-E, зокрема, опрацьовується питання синхронізації енергосистем обох країн із вказаною європейською мережею в рамках Програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства «Україна – Румунія – Молдова».

Одним із основних пріоритетів енергетичної безпеки є розвиток нафтогазового сектору України, що передбачає комплексне розв'язання питань диверсифікації джерел і маршрутів постачання нафти й газу, безпеки їх транзиту, поглиблення переробки нафти.

З метою диверсифікації джерел постачання нафти з Каспійського регіону в Україну та на ринки ЄС в обхід перевантажених турецьких проток реалізується проект будівництва Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК).

У 2011 р. розпочато реалізацію основних положень Генерального плану розвитку вугільної промисловості України.

Реалізуються також кілька масштабних проектів виробництва електроенергії з відновлюваних джерел: парків вітряних електростанцій «Новоазовський», загальною проектною потужністю 107,5 МВт, і «Очаківський», загальною проектною потужністю 300 МВт. Існує також проект вітряного парку «Приазовський», що матиме загальну потужність 500 МВт. Продовжується будівництво парку сонячних установок «Перово», загальна потужність якого – 60 МВт. Проте найбільш вагомим внеском у розвиток енергії з відновлюваних джерел є завершення будівництва у 2011 р. сонячної електростанції «Охотніково» – до 80 МВт, що робить її найбільш потужною фотогальванічною установкою в Центральній та Східній Європі.

Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України планує в рамках власного проекту «Енергія природи» зібрати кошти для майбутнього розширення потужностей вітряних і сонячних електростанцій до 2 ГВт. Це означає, що завдання

стосовно 10% відновлюваних джерел енергії у 2015 р. залишатиметься досить складним з точки зору реалізації.

Головним інструментом сприяння розвитку відновлюваної енергетики в Україні залишаються зелені тарифи. У 2011 р. парламентом і регулятором прийнято рішення щодо спрощення системи видачі ліцензій і дозволів у сфері відновлюваної енергетики.

Сергій САВІН,
*магістрант Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Європейська безпека як елемент глобального простору безпеки

Можемо виділити принаймні дві важливі складові, що визначають місце та значущість європейської безпеки в глобальному просторі безпеки.

Перша – це історична вагомість. Двічі Європа ставала місцем, де вибухнули найбільш руйнівні в історії людства війни світового масштабу. За часів «холодної війни» та блокового протистояння саме Європа була місцем найжорсткіших криз і саме тут проходив фронт найбільш напруженого протистояння між двома системами, уособленням якої стала «залізна завіса». Незважаючи на те, що система міжнародних відносин змінилася і на зміну біполярному протистоянню поступово приходить більш плюралістична модель, багато параметрів безпеки, притаманних європейському регіону, й нині роблять його унікальним і привертають увагу дослідників.

У зв'язку з цим – другу складову можна визначити як елемент глобального простору безпеки.

Загальна площа території географічної Європи становить менше 7% поверхні суші планети, однак у цьому відносно невеликому районі локалізовано та сконцентровано інтереси ключових світових потуг, серед яких 4 із 7 ядерних держав, що сукупно володіють основною частиною ядерних боєзарядів і стратегічних засобів їх доп-равлення. Європа є другим регіоном після Північної Америки за обсягами військових витрат – 23,5% загальносвітового обсягу. Кілька ключових європейських держав мають не лише історичний досвід експедиційних операцій у глобальному масштабі, а й зберігають достатні експедиційні спроможності, мають налагоджені логістичні системи, потужні військово-морські флоти, мережу позаєвропейських військових баз і підконтрольних територій. Це надає Європі унікальні спроможності й інструментарій здійснювати активний вплив на глобальний безпековий простір.

Дві європейські держави входять до складу постійних членів Ради Безпеки ООН.

Не меншу відносну вагу має Європа в інших безпекових вимірах, зокрема, економічному. Зазначимо лише, що безпосередньо в Європі знаходяться 5 із 8 країн-членів «Великої вісімки» та 24 із 34 членів ОЕСР.

Особливості складу та структури системи європейської безпеки визначають своєрідне розширення європейського безпекового простору в політико-географічному

вимірі. Так, на заході суто європейський безпековий простір розширюється утворенням великого «євроатлантичного простору» безпеки. Це забезпечується через включення до складових інституційної підсистеми європейської безпеки НАТО, а також опосередковано через участь Сполучених Штатів у системі європейської безпеки як самостійного гравця.

Аналогічно, на сході, європейський безпековий простір розширюється через утворення великого євразійського простору безпеки. Формування останнього пов'язане з кількома чинниками. По-перше, це специфічний геополітичний статус Росії, яка є самостійним елементом системи європейської безпеки та лише частково знаходиться в географічному просторі Європи, забезпечуючи зв'язок із Азією. Другою ланкою слугує ОДКБ, що як складова частина інституційної підсистеми європейської безпеки включає дві держави європейського простору (Росія, Білорусь) та чотири центрально-азійські (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан).

Варто звернути увагу на особливий статус Туреччини, яка з 1952 р. є членом НАТО, а отже, – частиною євроатлантичного простору безпеки. Хоча географічно лише близько 3% турецької території знаходиться в Європі (Східна Фракія на Балканському півострові).

Зазначений феномен розширення європейського простору безпеки призводить до певного розмиття чітких кордонів, у рамках яких зручно було б окреслити цей простір. Водночас, це також є виявом багатовимірності явища європейської безпеки.

Важливий аспект, що визначає взаємодію простору європейської безпеки із глобальним простором безпеки, пов'язаний із наявністю у деяких суб'єктів власних ресурсів чи зобов'язань поза європейськими кордонами. Таким чином, утворюється мережа чутливих точок за межами Європи, що створюють проекцію інтересів європейських суб'єктів у світі. Однак, вони ж розширюють поле можливих загроз, причому для всього європейського безпекового простору. До таких точок віднесемо сучасну мережу позаєвропейських заморських територій як колоніальну спадщину колишніх європейських метрополій – перш за все Франції та Великої Британії; мережу постійних військових баз, що часто, хоча й не обов'язково, розташовуються на підконтрольних територіях. Зокрема, Франція має близько 9 таких баз, а Велика Британія – 3.

Загрози вказаним чутливим точкам цілком здатні перетворитися на прямі загрози європейській безпеці й потенційно здатні втягнути європейські країни в зовнішній конфлікт. Ілюстрацією може бути нинішня криза в Сирії. Однією з причин негласної підтримки з боку Росії режиму Асада є той факт, що в цій країні розміщена єдина російська військово-морська база в Середземному морі (Тартус). Позиція РФ та її вето на резолюцію РБ ООН щодо посилення санкцій відносно Сирії вже призвели до певного напруження у відносинах офіційної Москви із західноєвропейськими й американськими партнерами.

Безумовно, взаємодія європейської безпеки та глобального безпекового простору не обмежуються політико-географічним і військовим вимірами. Глобальна сутність цих вимірів і практична неможливість їх вузько-регіональної проекції сприяють тому, що можна назвати глобалізацією безпекового простору.

Ольга БОЙКО,
*слухачка Дипломатичної академії України
при МЗС України*

Проблеми функціонування ЄС у сучасних фінансово-економічних умовах

Світова фінансово-економічна криза, що розпочалася на іпотечному ринку США у 2007 р., стала першою кризою епохи глобалізації та, швидко і масштабно поширившись, торкнулася майже всіх країн світу, у тому числі й Євросоюзу. Як наслідок, окремі держави-учасниці економічно-монетарного союзу виявили серйозні труднощі, подекуди й нездатність рефінансувати свій державний борг без допомоги третіх сторін. Уже у 2010 р. розширення фіскальних дефіцитів і накопичення державних боргів визначили новий етап еволюції кризи, що трансформувалася в локальні боргові кризи. Так, навесні 2010 р. Греція була змушена звернутися за допомогою до ЄС і МВФ, оскільки не могла самотужки розрахуватися з кредиторами. Восени аналогічна проблема постала перед Ірландією й Португалією.

Найбільш ураженою країною єврозони, без сумніву, виявилася Греція. Так, на січень 2012 р. державний борг країни зріс до 173% ВВП порівняно з 89% у середньому по єврозоні, довгострокова відсоткова ставка підскочила до 26%, а ціна свопів на кредитний дефолт наприкінці 2011 р. виросла до астрономічної суми 8,5 млн. дол. за 10 млн. дол. боргу.

Наслідком кризи в Греції стала втрата довіри кредиторів до спільної європейської валюти. Ситуацію погіршували сумніви інвесторів стосовно здатності лідерів країн єврозони знайти швидке рішення щодо подолання кризи. Справа в тому, що держави, які мають за свою валюту євро, володіють меншою кількістю опцій щодо монетарної політики (наприклад, не можуть здійснювати емісію національної валюти з метою викупу державного боргу).

Зрештою, криза єврозони є не менш політичним явищем, аніж економічним, і криза в Греції проявила її структурну проблему: економічно-монетарний союз – не частина політичного.

Активні пошуки комплексного рішення розпочалися ще у 2010 р. зі створенням Європейського фонду фінансової стабільності (European Financial Stability Facility), і можна стверджувати, що станом на сьогодні, коли було досягнуто домовленостей щодо фіскального пакту, конфігурація цього рішення вже є достатньо виразно окресленою.

Було досягнуто домовленостей щодо створення постійно діючого Європейського стабілізаційного меха-

нізму (European Stability Mechanism), який виконуватиме роль Європейського валютного фонду та разом із МВФ надаватиме допомогу європейським країнам у скрутні часи. Так, 16 грудня 2010 р. було внесено поправку до Лісабонського договору, на основі якої 2 лютого 2012 р. підписано міжурядову «Угоду про створення Європейського стабілізаційного механізму». Очікується, що в разі ратифікації достатньою кількістю учасників (95% загальної кількості підписантів), угода набуде чинності в липні 2012 року. І хоча документ підписано лише 17 країнами-учасниками зони євро, проте ЄСМ буде відкритий для інших країн Євросоюзу для тимчасових операцій фінансової допомоги.

Відповідно до угоди Європейський стабілізаційний механізм повинен стати міжурядовою організацією з розташуванням у Люксембурзі, що буде продовженням тимчасово діючих Європейського фонду фінансової стабільності та Європейського механізму фінансової стабільності (European Financial Stability Mechanism), перейнявши їхні функції у 2013 році. ЄСМ матиме базові характеристики Європейського фонду фінансової стабільності та після ліквідації останнього – максимальну кредитну потужність у 500 млрд. євро. Після 1 липня 2013 р. ЄС здобуде статус привілейованого кредитора, але нижчий стосовно МВФ. Водночас, країни єврозони підтримуватимуть кредитний статус ЄСМ на рівні з кредитним статусом інших держав Євросоюзу, що надаватимуть допомогу паралельно з ЄСМ на двосторонній основі.

Друге завдання, а саме, узгодження фінансальних політик, є більш делікатною справою з політичної точки зору, оскільки вказана політика традиційно вважається компетенцією суверенних держав. Водночас, принципове вирішення проблеми вимагає створення фінансового органу на рівні зони євро, який мав би певний наднаціональний статус. Очевидно, що таке рішення політично є доволі непростим, але структурне протиріччя між наднаціональною монетарною політикою в зоні євро та національним рівнем фінансальної політики є нині загальновизнаним.

Справа в тому, що економічно-монетарний союз ЄС відрізняється від традиційного валютного союзу на рівні держави тим, що в ньому немає еквівалента національного уряду, який виконує нагляд над операціями центрального банку та контролює фінансову політику. Таким чином, фінансальна політика залишається компетенцією

урядів із обмеженнями, що накладає механізм Пакту стабільності та росту, який має дорадчий характер. Дещо жорсткішою є фінансальна політика в частині, що стосується надлишкового дефіциту. Якщо країна тривалий час перевищує 3-процентний рівень бюджетного дефіциту, то за невиконання рекомендацій Ради, узгоджених із Комісією, їй загрожує позбавлення виплати відсотків за депозитами та штраф. Таким чином, механізм пакту надає фінансальні повноваження (Раді міністрів), але виключно щодо кризи в окремій країні. Проте, бракує єдиного фінансального органу, який відповідав би за визначення та регулювання загальної фінансальної позиції єврозони.

Фінансово-економічна криза спонукала європейських лідерів до посилення бюджетної дисципліни, зміцнення координації загальної економічної та фінансальної політики. Так, у березні 2011 р. було здійснено кроки стосовно реформування Пакту стабільності та росту як такого, що систематично не виконувався. Нові домовленості отримали назву Пакт «Євро плюс». Окрім зобов'язань із тіснішої економічної співпраці, він містив положення про координацію податкових політик.

Наприкінці 2011 р. Німеччина, Франція та ряд менших країн ЄС здійснили крок уперед, закликавши до створення фінансального союзу в єврозоні з суворими й обов'язковими фінансальними правилами, автоматичними санкціями за їхнє порушення шляхом внесення доповнень у Європейські договори. Проте, з огляду на спротив Великої Британії, а пізніше й Чехії, країни єврозони вирішили піти шляхом міжурядового трактату, що отримав назву Договір про стабільність, координацію та управління в економічно-монетарному союзі. Текст документа було погоджено 31 січня 2012 р., і після підписання договору набере чинності після ратифікації 12 з 17 країн єврозони. Метою угоди є зміцнення фінансальної дисципліни шляхом введення автоматичних санкцій та суворішого бюджетного нагляду, щоб національні бюджети були збалансованими або в профіциті. Передусім, ідеться про введення сильного бюджетного гальма до конституції або аналогічного закону євросоюзних країн, щоб бюджетний дефіцит не перевищував 0,5% ВВП. Для зміни національного законодавства визначено один рік із моменту ратифікації, і в разі невиконання встановлено штраф у розмірі 0,1% ВВП.

За виконанням зобов'язань, після надання їй ширших прав, стежитиме Єврокомісія, і в разі порушень спільних правил матиме можливість для втручання на основі об'єктивних критеріїв. Якщо держава єврозони порушуватиме такі правила, наприклад, матиме занадто великі борги, то в майбутньому спрацюватимуть автоматичні санкції. Передбачається, що через п'ять років після набрання чинності фінансальним пактом та на основі оцінки досвіду його виконання, буде зроблено необхідні кроки з метою включення змісту цього документа до законодавства Європейського Союзу.

Для того, щоб зберегти фундамент для майбутньої стабільності, цілком імовірно, буде створено нову структуру Європи шляхом оновлення Лісабонського договору.

Французький парламентаризм: альтернативи напередодні « нової республіки »?

**Олександр
ЛОЗОВИЦЬКИЙ,**
кандидат політичних наук,
доцент, член Правління
Асоціації «Україна –
Франція», голова
Міжнародного Комітету
дружби та співробітництва
з Францією і Монако

Нещодавно політичний режим П'ятої Республіки Франції відзначив свій піввіковий ювілей. У цій країні завжди шанували думку народу та їй, як жодній іншій, був притаманний політичний плюралізм, закладений у національній ідеї та свідомості.

Національну ідею не можна зрозуміти без урахування особливих умов життя народу протягом усієї його історії. Вона включає прагнення до ідеального самовлаштування нації – у господарській, духовній і культурній сферах, соціальному устрої. Проте вищим проявом національної ідеї є розуміння політичної мети нації, що знайшла втілення в політичній філософії та ідеології – голлізмі.

Його виникнення сприй-

мається також як результат всеохоплюючого проникнення феномена етнічної ідентичності в усі сфери політичного життя та визначальний вплив її на суспільні процеси. Утворюється психологічний вакуум. У цих умовах ідея нації виступає як своєрідна ніша, де люди знаходять емоційний і психологічний захист від нового, невідомого та незвичного, від інтелектуальної самотності.

Голлізм – це прагнення до національного ідеалу, який уособлює віру в те, що всі, хто має спільну історію й культуру, повинні бути автономними, об'єднаними на своїй батьківщині та відрізнятися від інших. Сучасне тлумачення голлізму включає відданість нації власним інтересам через самостійництво й національно-визвольний рух та, як виняткову форму, – ідеологічну зверхність.

Характерною рисою голлізму стало утвердження переваги національних інтересів над політичними, ідеологічними, економічними та багатьма іншими. Найголовнішим положенням голлістської доктрини, непорушно пов'язаної з концепцією національної величч, є принцип національної незалежності: «...він є історичним заповітом голлізму...», прагненням ствердження могутності держави у міжнародному контексті».

Наріжним каменем філософії голлізму стала концепція національної величч: «Франція лише в тому разі є Францією, коли вона знаходиться у перших рядах ... Франція, позбавлена величч, перестала бути Францією». Звернення до глибин країни закликало до національної величч передбачав зусилля та витрати на користь прогресу: «Розквіт французів є засобом, а не метою. Мета – це Франція».

Ідеологія голлізму мала надзвичайний вплив на події та процеси життя Франції часів П'ятої Республіки. Її розвиток доцільно поділити на три етапи:

- становлення (1959-1963 рр.), під час якого відбулося формування нової ідеології;
- радикалізм (1963-1971 рр.), що призвів до кардинальних змін у євроатлантичній спільноті внаслідок втілення на практиці ідеологічних настанов;

- спадкоємність із 1971 р., яка ще триває та має риси ортодоксального голлізму, що став більш поміркованим і перетворився з владної ідеології на широкий народний рух.

Різноманітність вияву феномена голлізму зумовлює його амбівалентність. Він мав вирішальну роль у скасуванні парламентарної системи урядування, що проіснувала у Франції з 1876 р. (початок Третьої

Республіки) до 1958 р. (кінець Четвертої Республіки). Справа в тому, що тоді домінуючий вплив у державі посіла законодавча влада. Крім цього, французьким виборцям не притаманні традиційність, поштивість і прагматизм. Вони віддзеркалюють глибші соціальні розбіжності та підтримують більш крайні політичні партії. Унаслідок цього в країні з'явилася надмірна кількість політичних партій. А чим енергійніше та неслухняніше політичне суспільство, чим численніші фракції діють на політичній сцені, тим неспроможнішим стає уряд. Саме такому суспільству дуже важливо мати могутню та дієву владу, в якій і відчувала потребу Франція. Про це, зокрема, свідчить те, що в 1876-1958 рр. жодна партія не завоювала більшості місць у Національній асамблеї країни. Протягом цього періоду державою керувало не менше 119 урядів, кожен із яких проіснував у середньому близько восьми місяців. Інколи тижні чи навіть місяці відділяли падіння одного уряду та прихід до влади іншого.

За часів класичного голлізму роль законодавчої влади зменшилася. Сенат має дуже обмежене коло повноважень. До його складу входять 283 члени, обрані непрямым голосуванням. Національна асамблея, що налічує 482 члени,

які обираються в численних округах через єдину систему виборів із двома балотуваннями – це додаткові вибори, що проходять у тих дільницях, де жодна партія не здобула абсолютної більшості голосів. Національна асамблея як центральний пункт законодавчої системи повинна схвалювати всі запропоновані закони. Проте термін «закон» досить вузько визначається Конституцією Франції 1958 року. Багато законодавчих рішень передаються у виконавчі органи, що мають право видавати так звані декретні закони.

Порядок денний Національної асамблеї встановлюється виконавчими органами. Вона має обмежену кількість комітетів, не може засідати понад шість місяців щороку, не уповноважена вносити фінансові законопроекти, а якщо не затверджує урядового бюджету до певного крайнього строку, то бюджет може бути прийнятий указом виконавчих органів. Виконавча влада може змусити провести комплексне голосування за кількома законопроектами відразу – або приймаються всі, або не приймається жоден. Уряд може також зробити будь-яке окреме голосування вотумом довіри. У такому разі негативний вотум у Національній асамблеї може призвести до відставки уряду та розпуску парламенту. Це може здаватися способом контролю законодавства над урядом, але це також засіб панування виконавчої влади над парламентом.

Відколи де Голль зійшов із політичної арени, виконавча влада виявляє тенденцію до співробітництва з Національною асамб-

леєю і ставиться до неї з набагато меншою зневагою. Загалом гібридна система, що поєднує риси президентської та парламентської, підносить на високий рівень політичну стабільність французької нації.

Таким чином голлізмові властиві віра в націю як найвищу цінність, якій повинні підпорядковуватися всі інші, дотримання містичної ідеї солідарності всіх індивідів, що складають націю. Ця ідея, як правило, ґрунтується на припущеннях, що біологічні риси та незворотні наслідки історичного розвитку:

- згуртували індивідів у єдине ціле;

- призвели до підпорядкування раціональної аналітичної думки «інтуїтивно правильним емоціям»;

- здійснили вираження національної волі через сильного лідера та групу ентузіастів, організованих у партію.

Прихильники голлізму вважають, що все, чим людина живе і що робить, набуває значення тільки завдяки життю нації, її цілям та історії. Вони керуються пріоритетом нації в питаннях свободи особи та зорієнтовані на політичне напруження як умову реалізації політичних цілей.

Чинна Конституція Французької Республіки існує з 1958 р. та є яскравим прикладом утілення голлізму в державності. За структурою вона містить невелику преамбулу, у якій підтверджує спадкоємність основних положень про права людини, викладених у Декларції 1789 р. та конституції 1946 р.; має містити 16 розділів і 93 статті. Основний принцип – верховенство закону та норм міжнародного права.

Розділ 1 конституції «Про суверенітет» визначив основні девізи «Свобода, Рівність, Братерство» і принцип державності: «Правління народу, по волі народу і для народу». Стаття 3 визначає носія національного суверенітету – народ; визнає рівноправність чоловіків і жінок у сфері реалізації громадянських і політичних прав. У ст. 4 проголошено: «Політичні партії та угруповання сприяють вираженню думок голосуванням. Вони створюються і здійснюють свою діяльність вільно. Вони повинні поважати принципи національного суверенітету і демократії». Для засновників Конституції Четвертої Республіки цей термін означав розвиток політичної, економічної та соціальної демократії.

На політичній арені діє безліч політичних партій і рухів, яким властива мобільність. Вони виникають, занепадають, зникають, зливаються, блокуються, змінюють політичні орієнтири та назви. У Конституції Франції немає чіткої регламентації Конституційної Ради від 16 червня 1976 р., у якій свобода утворення політичних партій проголошена як «основний принцип, визнаний законами Республіки».

У сучасній Франції з численних партій і асоціацій помітну роль у політичному житті відіграють декілька. Це – Союз за народну довіру (утворений у 2002 р., є правонаступником Об'єднання на підтримку Республіки, партії, заснованої в 1958 р., що об'єднала прихильників генерала Шарля де Голля і налічує близько 900 тис. членів); Французька со-

ціалістична партія (входить до Соцінтерну, включає понад 380 тис. осіб); Французька Комуністична партія (близько 300 тис. членів); Республіканська партія (утворена в 1966 р., об'єднує 160 тис. членів і представляє інтереси середньої та великої буржуазії); Рух лівих радикалів (створений у 1972 р., понад 30 тис. членів); Центр соціальних демократів – правоцентристська партія (утворена в 1976 р., близько 30 тис. членів); Національний фронт – найдинамічніша ультралева організація (заснований у 1972 р., кількість членів і прихильників постійно зростає).

У Франції існують обмеження у фінансуванні партій приватними особами. Державою фінансуються ті партії, які виставили кандидатів щонайменше в 75 виборчих округах.

У тексті конституції (ст. 89, останній абзац) прямо зазначено: «Республіканська форма правління не може бути предметом перегляду». При цьому конституція засновує змішану республіканську форму, яка втілюється в тому, що глава держави (президент) обирається, а прем'єр-міністр призначається президентом без згоди вищого представницького органу. Водночас, у Франції уряд несе відповідальність перед нижньою палатою парламенту (Національною асамблеєю). Це характерно для парламентської форми правління, за якої президент не може відкликати прем'єр-міністра. У цілому політична система країни характеризується змішаною республіканською формою правління.

Принцип національної

незалежності та територіальної цілісності є основою конституції (ст.ст. 5, 53, 89 та інші), формулюючи цей принцип: «Ніяка поступка, ніякий обмін, ніяке приєднання території не є дійсними без згоди зацікавленого населення» або: «Ніяка процедура перегляду Конституції не може бути розпочата або продовжена за наявності зазіхань на цілісність території» (ст. 89, останній абзац).

Неподільність республіки – константа французької республіканської державності. Будь-який замах на неподільність держави, на цілісність її території карається відповідно до норм Кримінального кодексу Франції. Ці дії кваліфікуються як злочини проти безпеки держави. У частині тлумачення ст.ст. 53-55 в розумінні «зацікавленого населення», то в одному з рішень Конституційної Ради ця частина статті інтерпретувалася як можливість поступки території іноземній державі, або можливість шляхом виділення частини території Франції та створення на її базі незалежної держави, або приєднання до незалежної держави.

Важливим елементом політичної системи країни є взаємини церкви та держави. Незважаючи на вагомий католицький традиції Франції, офіційна державна релігія відсутня. Громадяни мають свободу віросповідання.

Наступним поняттям, що розкриває сутність політичної системи держави, є «демократична республіка». Цей термін уперше було включено до тексту Конституції Франції 1848р., і він означав введення за-

гального виборчого права, (але за змістом тільки для чоловіків). Його було розвинуто в ст. 3 чинної конституції, де вказується, що «загальне виборче право може бути прямим і непрямым, а також рівним і таємним». Така термінологічна основа розкриває сутність політичної системи – «соціальна республіка».

Вищим законодавчим органом Франції як «демократичної та соціальної республіки» є парламент. Його компетенція закріплена в розділі IV конституції. Парламент складається з двох палат: Національної асамблеї та Сенату. Своєрідність французького парламенту полягає в тому, що відповідно до ст. 24 конституції: «Депутати Національної асамблеї обираються прямим голосуванням. Сенат обирається шляхом непрямого голосування. Він забезпечує представництво територіальних колективів Республіки. Французи, які проживають за межами Франції, представлені в Сенаті».

Національна асамблея – нижня палата, а Сенат – верхня палата парламенту. Він збирається на сесію один раз на рік, що відкривається в перший робочий день жовтня та закінчується в останній день червня. Сесія повинна тривати не більше 120 днів. Виняток становлять обставини надзвичайного стану, і сесія може зібратися, крім звичайного регламенту, після переобрання Національної асамблеї, якщо другий четвер після виборів не припадає на звичайну сесію. Надзвичайні сесії парламенту скликаються з певним порядком денним або на вимогу прем'єр-мініст-

ра чи більшості членів Національної асамблеї.

Голова Національної асамблеї обирається на тривалість легістатури, тобто всього часу, на який обрані члени палати, а Голова Сенату обирається після кожного часткового оновлення цієї палати. Відкриття та закриття сесій здійснюється декретом Президента Республіки.

Закони приймаються парламентом (ст. 34 конституції). Будь-який законопроект або законодавча пропозиція послідовно розглядається в обох палатах парламенту, щоб було прийнято ідентичний текст. У французькому конституційному праві існує різниця між законопроектами та законодавчими пропозиціями. Законопроекти вносяться Урядом Франції, а законодавчі пропозиції – членами парламенту. Якщо внаслідок розбіжностей між палатами законопроект або законодавчу пропозицію не було прийнято після двох читань у кожній палаті або якщо уряд зажадає термінового обговорення, то після одного читання в кожній із палат прем'єр-міністр має право скликати засідання змішаної паритетної комісії, уповноваженої запропонувати акт, що стосується положень, за якими залишаються розбіжності. Текст, вироблений змішаною комісією, може бути представлений урядом на схвалення обох палат. Жодна поправка до нього не може бути прийнята без згоди уряду.

Парламент приймає проекти фінансових законів. Якщо Національна асамблея не прийняла рішення щодо проекту в першому читанні протягом сорока днів після його внесення,

уряд передає проект на розгляд Сенату, який повинен ухвалити рішення протягом п'ятнадцятиденного строку. Конституція дуже докладно регламентує всі випадки відхилення законопроектів і законодавчих пропозицій, однак навіть без докладного викладу видно, що законодавча влада у Франції більш обмежена, аніж виконавча. І все ж права члена парламенту досить захищені конституцією (ст. 26).

Правове становище членів парламенту істотно не відрізняється від обраних представників інших країн. Вони розглядаються як представники всієї нації та виконують свої функції на основі представницького, а не імперативного мандата, що відповідно до ст. 27 конституції є недійсним. Член парламенту має право депутатської недоторканності – не може піддаватися переслідуванню, розшукові, арешту, ув'язненню або суду за висловлені думки або за голосування в ході виконання ним своїх функцій. Жоден член парламенту під час сесії не може бути переслідуваний або арештований за злочини чи провини без дозволу палати, до складу якої він входить, за винятком випадків затримання на місці злочину. Парламент сам має право засновувати комісії з розслідування та контролю й особливі комісії (щодо зняття парламентської недоторканності).

Щоб зробити остаточний висновок про повноваження парламенту, досить ознайомитися з переліком законодавчих актів, які ним приймаються (ці закони перераховано в ст. 34). Усі сфери, що знаходяться за межами згаданої

статті, віднесено до повноважень виконавчих органів влади.

Конституція та законодавство Французької Республіки досить докладно регламентують процес формування виборних органів. Як і в кожній державі, є активне виборче право та пасивне виборче право. У Франції активним виборчим правом володіють усі французькі громадяни, які досягли на час виборів 18 років. До виборців застосовуються вимоги цензу осілости (не менше шестимісячного терміну). Виборча правоздатність французьких громадян встановлюється реєстрацією осіб, які відповідають критеріям, передбаченим законодавством. Це означає, що кожен виборець повинен зареєструватися, надавши відповідні документи. Однак це його право, а не обов'язок, і будь-якої відповідальності за невиконання цього обов'язку не передбачено.

Виборчий список є постійним, що складається в кожній комуні та в кожному бюро для голосування і щорічно переглядається протягом досить тривалого часу – з 1 вересня до останнього дня лютого наступного року. Голосування здійснюється особисто, один виборець має один

голос. На президентських виборах і в голосуванні на референдумі можуть брати участь французькі громадяни, що проживають за кордоном. У цих випадках голосування проходить у посольствах або в прикордонних департаментах. На інших виборах виборці, які проживають за кордоном, можуть голосувати у своїх комунах (комуни за місцем народження, останнього місця проживання), або в іншій комуні з населенням понад 30 тис. осіб за умови, що число таких виборців не перевищує 2% загальної кількості виборців, унесених до списків у цій комуні. У цих умовах виборець може дати доручення будь-якій іншій довірній особі на право голосувати від його імені.

Пасивне виборче право надається для обрання до парламенту країни. У нижню палату Національних зборів можуть бути обрані громадяни, які досягли 23 років, а у верхню палату Сенату – 35 років. На всіх виборах існує практика внесення виборчої застави. При обранні депутатів Національних зборів – 1 тис. франків із кандидата, а Сенату – 200 франків. Внесення застави пояснюється необхідністю хоч би частково компенсувати витрати на виборчу кампа-

нію та деякою мірою перешкодити кандидатам, які висунули свої кандидатури не з метою обрання, а з інших цілей.

Відповідно до чинного законодавства кандидатом у представницькі органи влади може бути будь-який французький виборець, який має необхідні кваліфікації. Однак, фактично кандидатів у депутати висувують політичні партії та організації.

Національна асамблея обирається терміном на 5 років загальним, прямим голосуванням за змішаною мажоритарною системою. Це означає, що в першому турі для обрання потрібно одержати абсолютну більшість поданих голосів (від округу обирається один депутат). Якщо ніхто не отримав більшості, то через тиждень проводиться другий тур. Для участі в ньому допускаються кандидати, які набрали в першому турі як мінімум 12,5% голосів виборців, включених до списків. Для обрання в другому турі досить отримати відносну більшість голосів.

Сенат формується в основному шляхом триступінчастих виборів. Сенатори обираються на 9 років у колегіях у кожному з департаментів. Палата оновлюється на одну третину

палітетів. Останні фактично й обирають Сенат Франції.

Вибори сенаторів відбуваються в головному місті департаменту та проводяться за двома системами. Пропорційна система застосовується в департаментах, у яких обирають 5 і більше членів палати (їх у Франції лише 3), а кількість сенаторів від нього – 69. В інших департаментах застосовується двотурова мажоритарна система. Муніципальні ради обираються за різними системами залежно від чисельності населення комуни. Оскарження результатів виборів подається щодо парламентаріїв – до Конституційної Ради, а стосовно інших членів представницьких установ – до органів адміністративної юстиції.

У Франції початку ХХІ ст. спостерігалися посилення взаємозалежності регіональних і світових процесів, зростання впливу соціально-економічної взаємодії на політичну складову державної системи. Відбувалося ускладнення й урізноманітнення рольового чинника в політичній поведінці держави. У цьому контексті великого значення набуває функціонування суспільства як генератора майбутніх звершень нації, в контексті чого посилюється інтерес до вивчення критеріїв визначення головних, життєво важливих і відносно другорядних напрямів, векторів чи азимутів державної стратегії. Кульмінацією такого періоду можуть стати щорічні парламентські вибори, що, імовірно, ознаменують перехід до якісного нового етапу розвитку державності. Тим більше, що передумови для цього вже існують...

Федеративна Республіка Бразилія: форсуючи Атлантику під стягом африканського братерства

Павло ІГНАТЬЄВ,
доктор політичних наук,
професор

Богдан ЧЕРКАС,
аспірант кафедри
країнознавства ІМВ

Завдяки високим темпам економічного зростання нині 198-мільйонна Бразилія сприймається як новий потужний актор у системі міжнародних відносин. У 2011 р. економіка країни стала шостою найбільшою у світі, а золотовалютні резерви латиноамериканського велетня становлять 348 млрд. Це дає змогу Бразилії поширювати свій вплив за межі Латинської Америки, зокрема – на територію Африканського континенту.

Так історично склалося, що Бразилія й Африка мають багато спільного в культурному відношенні. Протягом XVI – XIX ст.ст. близько 4 млн. африканців із територій Гвінеї, Анголи та Конго було відправлено до Бразилії як рабів, хоча у більшості бразильців із темним кольором шкіри переважно ангольське походження. Вони заселили північно-східне узбережжя нової території, головним урбанізованим цент-

ром якої стало місто Сальвадор. Наприкінці XVI ст. його порт перетворився на один із найбільших ринків рабів у Латинській Америці поруч із Гаваною та Картагеною. Ще одним осередком чорношкірого населення став велетенський район Пернамбуко з адміністративним центром у місті Ресіфі. Португальці потребували робочої сили для обслуговування найбільших у світі плантацій цукрової тростини, а також як витривалих носильників, які мали стати у пригоді під час експедицій-бандейрас углиб території Бразилії в пошуках корисних копалин. У XVIII ст. раби здебільшого прибували через порт Ріо-де-Жанейро, звідки прямували до Мінас-Жерайсу (назва означає «головні рудники») для видобування у його надрах золотої руди, аквамаринів і топазів. Поява саджанців кавових дерев, завезених сюди з Французької Гвіа-

ни, спричинила виникнення великих фазенд із африканською робочою силою в наступному столітті. Саме цими чинниками можна пояснити тривале зволікання незалежної Бразилії з відміною рабства, що відбулася лише в 1888 р. – по суті, найпізніше в Латинській Америці. Нині країна має друге за чисельністю у світі чорношкіре населення після Нігерії.

Відповідно, вплив африканських народів на культуру Бразилії виявився надзвичайним: вони принесли в місцеву кухню страви з кокосовим молоком, горіхами кеш'ю та квасолею; створили національне бойове мистецтво капоейру й танець самбу; поширили в сільській місцевості унікальну релігію кандомбле та самобутні африканські культи; надали карнавалові в Ріо-де-Жанейро, запровадженому з 1835 р., африканських рис завдяки використанню великих ангольських барабанів, масок і костюмів із пір'ям птахів, характерних для народних урочистостей у Африці. Деякі дослідники навіть вважають, що рецепт фейжоади – національної страви Бразилії, яку готують із чорних бобів, шматків м'яса, спецій і муки маніюки, також винайшли раби, а напій кашасу (алкогольна візитівка країни) чорношкірим робітникам на плантаціях наливали наприкінці робо-

чого дня. Завдяки тому, що більшість португальських переселенців прибували сюди без подружньої пари, зв'язки та шлюби між різними расами стали в Бразилії звичним явищем, тому тут мешкають не лише десятки мільйонів латиноафриканців, а й чимало мулатів.

Після проголошення незалежності Бразилії в 1822 р. Африканський континент опинився поза увагою її політичної еліти, оскільки раніше всі контакти з ним здійснювалися за посередництва Португалії. Відміна рабства в 1888 р. також зменшила стимул до підтримання відносин із європейськими колоніями на континенті. Значний часовий проміжок XX ст. Бразилія переймалася внутрішніми проблемами та вийшла на міжнародну арену лише в роки Другої світової війни, коли виявилася єдиною латиноамериканською країною, що офіційно взяла участь у бойових діях на боці антигітлерівської коаліції, надіславши на фронті 25 тис. військовослужбовців. У другій половині 40-х і в 50-х рр. уся енергія політичної еліти Бразилії була спрямована на укладання латиноамериканського аналога пакту НАТО в Ріо-де-Жанейро в 1947 р., імпортозамінну індустріалізацію, будівництво нової столиці міста Бразилія в географічному центрі території країни, що завершилося в 1960 році.

Деколонізація португальської Африки, що набула динамізму в середині 1970-х рр., і утвердження військового режиму в Бразилії (1964-1985 рр.) створили певні передумови для налагодження співробітництва. Генералітет скористався з «Революції гвоздик» у Португалії, щоб дипломатично визнати в середині 70-х рр. незалежність Анголи, Мозамбіку, Кабо-Верде та Гвінеї-Бісау, причому проамериканська Бразилія стала першою західною країною, яка надала таке визнання офіційній Луанді, де при владі перебував Народний рух за звільнення Анголи, орієнтований на СРСР. Крім того, перший світовий нафтовий шок після війни на Йом Кіпур згодом змусив бразильську корпорацію «Петробрас» звернути увагу на країни Африки з покладами «чорного золота», що знаходилися на західному узбережжі континенту. Зокрема, відстань від Бразилії до берегової смуги Анголи становила 6635 км, а до Габону – 6477 км, що значно ближ-

че, ніж до нестабільного Близького Сходу. Як наслідок, обсяги бразильсько-африканської торгівлі зросли з 90 млн. дол. у 1972 р. до 2 млрд. у 1982 році. Уже в 1983 р. генерал Жоау Батіста Фігейреду (останній військовий правитель країни) став першим Президентом Бразилії, який здійснив державні візити до країн Африки – Нігерії, Сенегалу, Кабо-Верде, Алжиру та Гвінеї-Бісау.

За ініціативи глави Бразильської держави Жосе Сарнея 27 жовтня 1986 р. Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією №41/11 визначила Південну Атлантику як Зону миру та співробітництва задля сприяння стабільності цього океанічного регіону та запобігання розповсюдженню ядерної зброї в ньому. Сприяти цьому була покинана організація, до складу якої ввійшли 3 країни Південної Америки та 21 – Західної Африки. Певною мірою ці події стали відповіддю на безпрецедентну Фолклендську війну 1982 р. між Аргентиною та

Великою Британією, під час якої на одному з кораблів британського флоту в Південній Атлантиці знаходилася ядерна зброя. Зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів організації, що відбувалися кожні два роки в період 1988-1998 рр., послуговували підґрунтям для підготовки першого саміту Південна Америка – Африка у 2006 р. і зближенню Бразилії з Південно-Африканською Республікою після демонтажу в останній системи апартеїду. У 1994 р. в місті Бразилія було прийнято Декларацію про оголошення Південної Атлантики без'ядерною зоною. Бразильська агенція зі сприяння співробітництву розпочала свою роботу в 1987 р., причому половина її бюджету традиційно виділялася для проектів технічної допомоги країнам Африки, окремі з яких були членами Зони миру та співробітництва.

У 1989 р. в бразильському місті Сан Луїс було прийнято рішення створити в майбутньому співдружність лузофонських країн, жителі яких спілкуються португальською мовою. Вона з'явилася в 1996 р. на саміті в місті Лісабон, де й було вирішено розмістити її постійну штаб-квартиру. Прапором нового об'єднання стало біле полотно, у центрі якого знаходилося синє коло, утворене поєднаннями між собою крилами. Крім Бразилії, Португа-

лії та Східного Тимору (у 2002 р.) до його складу ввійшли 5 африканських країн, де португальська мова була офіційною, а саме – Ангола, Кабо-Верде, Гвінея-Бісау, Мозамбік та Сан-Томе і Принсіпі. У 2011 р. Екваторіальна Гвінея також висловила намір приєднатися до організації. У рамках Співдружності португаломовних країн Бразилія вирішує кілька важливих завдань своєї зовнішньої політики. По-перше, наполягає, щоб португальська, якою спілкується близько 250 млн. осіб, стала офіційною мовою ООН, а це сприятиме діяльності країни в організації та набуттю нею статусу постійного члена Ради Безпеки. По-друге, на багатосторонньому рівні Бразилія може приймати на навчання португальською мовою більше африканських студентів, ніж на двосторонньому, у такий спосіб ефективніше використовуючи потенціал своєї «м'якої сили». По-третє, вона домагається спрощення візового режиму між країнами Співдружності для налагодження ділових і культурних контактів із ними. Члени організації також беруть активну участь у культурних обмінах, здійснюють спільні публікації різноманітної літератури, відкрили у 2002 р. Міжнародний інститут португальської мови в Кабо-Верде, проголосили 5 травня Міжнародним днем португальської мови та культури. Усе це дає нагоду Бразилії стати лідером у культурній сфері на тлі гострої фінансової кризи в Португалії. За зразком свого британського аналога, Співдружність також наглядає за дотриманням демократії серед

членів, оскільки має право виключити країну зі своїх лав після військового перевороту на її території чи призупинити членство до відновлення демократичних процедур.

У 1991 р. Бразилія стала членом-засновником організації МЕРКОСУР, хоча потерпала від корупційних скандалів і гіперінфляції. У першій половині 90-х рр. їй довелося закрити дипломатичні представництва в Аддіс-Абебі, Дар-ес-Саламі, Яунде, Кіншасі, Ломе та Лусаці задля заощадження бюджетних коштів. Неоліберальні реформи відомого соціолога й економіста Фернанду Енріке Кардозу (1995-2002 рр.) заклали належне підґрунтя процесу стабілізації в країні, що дало змогу накопичити необхідні фінансові ресурси для більш агресивної зовнішньої політики. Одночасно Бразилія почала проявляти інтерес до миротворчих операцій ООН. Загалом вона була рекордні 10 разів непостійним членом Ради Безпеки цієї організації (лише Японія має подібне досягнення), завдяки чому брала активну участь у врегулюванні конфліктів на африканському континенті. Щоправда, у період із 1968 по 1989 рр. політична еліта країни самоусунулась від миротворчих операцій. Однак у роки правління Ітамара Франку та Фернанду Кардозу ця ситуація змінилася на краще, адже обидва президенти мали намір сприяти стабільності португаломовних країн Африки. Тому в 1994 р. Бразилія надіслала війська до Мозамбіку, а в 1995-1997 рр. – 1200 військовослужбовців до Анголи. Це був найбільший миротворчий контингент на

території зруйнованої громадянською війною країни, адже всього там перебувало 7000 «блакитних беретів». У 1996 р. президент Кардозу побував із візитом у Південно-Африканській Республіці та в Анголі, а в 1998 р. його колега Нельсон Мандела відвідав Бразилію. Як наслідок, члени МЕРКОСУР і Південно-Африканського митного союзу (ПАР, Намібія, Ботсвана, Лесото та Свазіленд) домовилися про заходи щодо усунення торговельних бар'єрів, кульмінацією яких стало укладання угоди зі створення зони вільної торгівлі у 2005 році.

Коли ж Президентом Бразилії став представник партії трудящих Лула да Сілва (2003-2010 рр.), одним із пріоритетів зовнішньої політики було визначено розбудову відносин із країнами Африканського континенту. Африканські політичні еліти також позитивно сприйняли риторику нового глави держави, який неодноразово заявляв, що Бразилія завдячує своєму економічному та культурному розвитку багатьом поколінням африканських рабів, завезеним на її землю, тому й повинна сплатити їм «борг солідарності» технологіями та фінансовою допомогою. Крім того, да Сілва вважав немислимим той факт, що континент, у складі якого налічується 54 країни, не мав свого представника у постійній Раді Безпеки ООН. У свою чергу, найбільші у світі програми з викорінювання бідності («Сімейний гаманець», «Голоду – ні!»), ініційовані президентом, потребували значних фінансових ресурсів, тому економічне освоєння

країн Африки повинно було сприяти їх накопиченню. Нарешті, зацікавленість у розвитку відносин із державами Південної Атлантики підкріплювалася потребою Бразилії в гарантуванні безпеки на просторах Атлантичного океану, на континентальному шельфі якого у 2007 р. було знайдено понад 12 млрд. барелів нафти, що залягала на великій глибині.

Ставши президентом, Лула да Сілва відразу створив Секретаріат політики зі сприяння расовій рівності. Днем чорної самосвідомості було проголошено 20 листопада, а в усіх школах запроваджено вивчення афро-бразильської історії. З ініціативи глави держави парламент прийняв закони, що надавали далеким нащадкам рабів, які втекли з фазенд і оселилися в джунглях, право на користування землею, захопленою колись їхніми родичами. Спеціальні стипендії від держави в рамках програми «Університети для всіх» отримали 919 тис. чорношкірих громадян – мулатів і індіанців. Із другої половини 2000-х рр. бразильські туроператори також організовують поїздки місцями африканської культурної спадщини.

Вважається, що туризм надасть динамізму розвитку економічно відсталого північно-східного регіону.

У період свого правління Лула да Сілва здійснив 12 офіційних візитів до Африки, відвідавши 25 країн. У свою чергу, до Бразилії 47 разів приїздили очільники 27 африканських держав. Нині на Чорному континенті діє 37 дипломатичних представництв Бразилії (у 2002 р. їх налічувалося 17). У цей же період кількість африканських послів, акредитованих у Бразилії, зросла з 16 до 25.

Як наслідок починань Лули да Сілви, обсяги товарообігу зросли з 5 млрд. дол. у 2002 р. до 26 млрд. у 2008 р., бразильські інвестиції в сільське господарство континенту перевищили 4 млрд. дол., африканські молоді люди побачили в Бразилії альтернативний Португалії центр освіти та працевлаштування.

У 2003 р. Бразилія спільно з Індією й Південно-Африканською Республікою започаткувала Форум діалогу ІБСА з метою сприяння тристоронньому співробітництву. Очевидно, що пріоритетною метою діяльності Форуму є намір країн стати постійними членами реформова-

ної РБ ООН, а також перетворитися на своєрідну південну альтернативу «Великої вісімки».

У 2011 р. обсяг торгівлі між трьома учасниками Форуму сягнув 20 млрд. доларів. Південно-Африканська Республіка цікава для Бразилії не лише своїми мінеральними ресурсами, а й потужним військово-морським флотом, із кораблями якого можна проводити спільні патрулювання у водах Південної Атлантики, розвиненим військово-технічним комплексом і досвідом ефективної організації Чемпіонату світу з футболу, що відбувся у 2010 р. практично без ексцесів, оскільки Бразилія планує прийняти подібне міжнародне змагання у 2014 році.

З ініціативи останньої та Нігерії в Абуджі 30 листопада 2006 р. відбувся перший саміт глав держав Африки та Південної Америки, на якому Лула да Сілва запропонував, щоб країни-учасники ініціювали сільськогосподарське й енергетичне партнерство, а також спільними зусиллями встановили режим експлуатації природних ресурсів південних районів Атлантичного океану.

Другий саміт відбувся на острові Маргарита 25-26

вересня 2009 р. у Венесуелі за участі 49 африканських і 12 південноамериканських глав держав. На ньому було вирішено створити Радіо Півдня та Південний банк, ресурси якого використовуватимуться як позики країнам обох континентів задля їх звільнення від диктату західних фінансових інституцій; домогатися ефективної реформи Ради Безпеки ООН; розвивати торгівлю «Південь–Південь»; сприяти вирішенню суперечок, що залишилися в деяких країн (Маврикій, Аргентина) із колоніальної доби з Францією та Великою Британією.

Доволі активно розвиваються контакти Бразилії з Африканським Союзом, при якому працює бразильський представник. У 2007 р. було підписано угоду про технічну співпрацю з цією організацією, що передбачає податкові пільги для фізичних і юридичних осіб, зайнятих у технічних проектах, а також безмитне завезення на територію сторін необхідного обладнання. Офіційна Бразилія пропонує цікаву схему, за якою в країнах Африки з надлишковим земельним фондом буде висаджено цукрову тростину і створено фабрики з виробництва

етанолу, що продаватиметься на ринках ЄС. Це слушна ініціатива, адже до 2020 р. європейські країни планують збільшити частку відновлюваних джерел енергії у своєму споживанні до 20 відсотків. У свою чергу, члени ЄС обіцяють обкладати африканську продукцію лише мінімальним митом. Крім цього, бразильський науково-дослідний інститут «Емпара» надає африканським партнерам технології освоєння пустельних і напівпустельних земель, що допоможе вирішити проблему голоду.

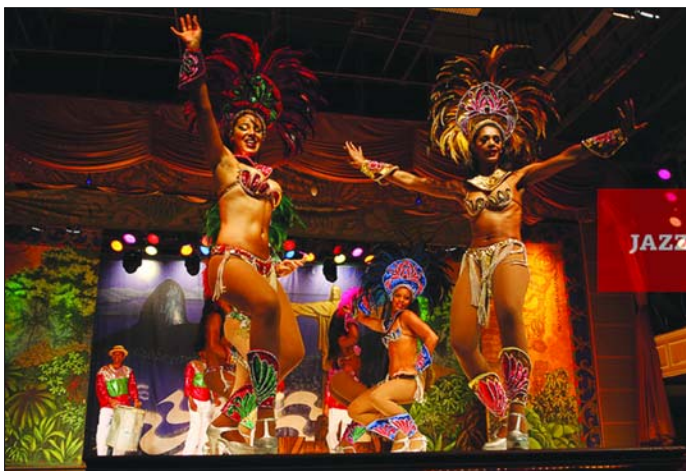
У 2005 р. біля Ріо-де-Жанейро відкрився навчальний заклад для миротворців (у тому числі – африканських), які отримали нагоду проходити практику в небезпечних фавелах цього міста. ООН також вирішила вивчити багатий державний досвід Бразилії з закупівлі продовольства у дрібних фермерів, яке згодом використовується для допомоги незахищеним групам населення, зокрема, школярам із бідних родин. До Лули да Сілви ці люди не мали можливості обстоювати свої права в боротьбі з посередниками, оскільки внаслідок незначних урожаїв продовольчих культур були змушені продавати їх за безцінь. Представники ООН уже пообіцяли застосовувати подібні схеми в країнах Африки, а також закуповувати якомога більше продукції сільськогосподарства на північному сході Бразилії для потреб Чорного континенту.

У липні 2009 р. Африканський Союз запросив Лулу да Сілву на XIII саміт у Лівії в якості почесного гостя з правом

вступного слова на першому засіданні на знак визнання його заслуг у зміцненні африкансько-південноамериканських відносин. А в липні 2010 р. під час саміту ЕКОВАС – Бразилія на острові Сал (Кабо-Верде) Лула да Сілва отримав нагороду від цієї організації.

Символічно, що свій останній візит на президентській посаді в листопаді 2010 р. Лула да Сілва здійснив до Мозамбіку – країни, в яку його адміністрація вклала значні зусилля та фінансові ресурси, скасувавши її зовнішню заборгованість перед Бразилією в розмірі 314 млн. дол., побудувавши там завод для виготовлення ліків людям, ураженим СНІДом, займаючись підготовкою кадрів для туристичної галузі країни. Крім того, Мозамбік отримує від Бразилії 41 млн. дол. на рік як допомогу, що є другим показником після зруйнованого землетрусом Гаїті. Загалом Лула да Сілва та його міністр закордонних справ Селсу Аморім (із 2011 р. очолює Міністерство оборони в уряді Ділми Руссефф) стали справжніми латиноамериканськими рекордсменами за кількістю візитів на Африканський континент.

Неймовірний динамізм відносин Бразилії з країнами Африки у двосторонній та багатосторонній політичній площинах поки що значно випереджає економічну сферу. Континент поглинає лише 5% бразильської зовнішньої торгівлі, причому основний наголос робиться на співпраці з нафтовидобувними країнами та португаломовними державами, у яких ситуацію вдалося стабілізувати бразильським ми-

ротворцям у складі контингентів ООН. Свідченням цього є географічний розподіл найбільших африканських партнерів країни. Так, у 2011 р. на Нігерію припадало 32% товарообігу Бразилії з Африкою, на Анголу – 16%, Алжир – 12%, Південну Африку – 11%, а на Лівію – 7 відсотків. Загалом, 80% бразильського імпорту з Африки становлять корисні копалини, причому практично з усіх великих країн, окрім Південно-Африканської Республіки, вивозять нафту чи газ. Експорт Бразилії складається з сільськогосподарської продукції (цукор, соя, горіхи, соки, молочні продукти, свинина, яловичина, м'ясо курей, крупи), транспортних засобів і запасних частин до них. Бразильські інвестиції надходять у сферу видобутку корисних копалин і в інфраструктурне будівництво. Найбільша кількість компаній із Бразилії працює в Анголі, а також на ринку Мозамбіку. Прибуття колосальної кількості китайських і бразильських менеджерів до Луанди призвело до того, що це місто стало одним із найбільш дорогих у світі, за ціною оренди житла періодично випереджаючи навіть Токіо.

Для доступу на африканські ринки Бразилія пропонує перевіреним колишніми метрополіями механізм, який полягає в наданні споживчих кредитів, списанні незначних обсягів заборгованості, передачі новітніх технологій для розвитку сільського господарства в країнах із несприятливим кліматом, діяльності підприємств, що займаються переробкою продовольчих культур

і розбудовою портів. Бразилія – другий найбільший у світі після США виробник етанолового пального, зацікавлений в оренді вільних земель на території Африки. Нині країною, що бере найактивнішу участь у подібній співпраці, вважається Гана, для якої етанол став четвертим за значенням експортним товаром після какао, золота й лісу. Девелоперська компанія «Одобрехт» також інвестувала кошти в подібні проекти на території Анголи, однак найбільш привабливим партнером для бразильського бізнесу обіцяє стати Танзанія, яка має 200 тис. га вільної землі та не потерпає від проблеми голоду. Цікаво, що багато країн висаджують на своїй території бразильську цукрову тростину, але не збираються переробляти її на біопальне, адже завезення африканського цукру на ринки ЄС не оподатковується. У кількох регіонах Африки (особливо пустельних) клімат схожий на той, що є на бразильському північному-сході, а це створює певні передумови для продажу на місцевих ринках бразильського насіння, добрив, саджанців дерев, тракторів і комбайнів. У 2011 р. Бразилією було створено 2-мільярдний фонд для Анголи, що має сприяти розвитку сільського господарства в цій країні шляхом забезпечення позик фермерам для придбання бразильської сільськогосподарської техніки.

Одним із доволі активних інвесторів у країнах Африки є друга у світі за ринковою капіталізацією мінераловидобувна корпорація «Вале», яка вклала 7,7 млрд. дол. у економіку

9-ти африканських країн і займається видобуванням вугілля та різноманітної руди. У вугільне родовище Моатізе, що знаходиться на північному заході Мозамбіку, корпорація інвестувала 1,66 млрд. доларів. Вважається, що воно невдовзі забезпечить щорічний видобуток вугілля в розмірі 11 млн. т, а це, у свою чергу, перетворить бідну країну на другого найбільшого експортера енергоносія після Південної Африки. Інженери компанії також прокладають 800-кілометрову залізницю від цього ізольованого родовища до найкращого глибоководного порту Накала на узбережжі Індійського океану. У Ліберії компанія здійснює кілька інфраструктурних проектів, а саме – спорудження портового терміналу в другому найбільшому місті Буканан та реконструкцію ГЕС «Маунт-Кофе», що після введення у експлуатацію повинна давати 1000 МВт електроенергії. Ця країна також виступатиме важливою ланкою в транспортуванні залізної руди та бокситів із колосального родовища Сіманду у Гвінеї, що розташоване ближче до Атлантичного океану на узбережжі Ліберії, ніж до будь-яких

гвінейських портових воріт. У Габоні бразильців із «Вале» цікавлять марганець і залізна руда, у ПАР і Замбії – мідь. Таким чином, компанія створює повний цикл видобування й транспортування мінералів і енергоносіїв у цілій низці африканських країн за зразком Бразилії, де основні родовища знаходяться далеко від узбережжя, що потребує створення відповідної інфраструктури.

Такі країни Африки, як: Кенія, Єгипет, Південна Африка та Нігерія, мають у своєму розпорядженні 150 бразильських авіалайнерів «Ембраєр», але представники цієї третьої найбільшої у світі авіабудівної компанії переконані, що в найближчі кілька років вона зможе продати на місцевому ринку ще 150-200 повітряних машин. На континенті, де недостатньо розвинута транспортна інфраструктура, налічується 15 країн без виходу до океану, а польоти частково здійснює старий радянський авіатранспорт, продукція «Ембраєра», розрахована переважно на перевезення 90-120 пасажирів, може користуватися значним попитом, причому це стосується не лише сектору цивільної авіації. У

2012 р. Буркіна Фасо, Мавританія й Ангола придбали у компанії невеликі партії легких турбогвинтових штурмовиків «Супер Тукано» на суму 180 млн. доларів. Будучи оснащеними двома кулеметами й однією 20-міліметровою гарматою та розвиваючи швидкість близько 530 км/год, вони можуть використовуватися для спостереження за обстановкою в прикордонних регіонах і для боротьби з контрабандистами. Що стосується цивільних авіалайнерів, то основний наголос «Ембраєр» робить на проведенні динамічних рекламних кампаній у нафтовидобувних і туристичних країнах – Єгипті, Нігерії, Кенії й Танзанії. Компанія була створена в Бразилії в роки військових режимів із метою побудови авіалайнерів зі зменшеним споживанням пального, коли увесь світ потерпав через близькосхідні нафтові шоки, тому її середньомагістральні вузькофюзеляжні літаки є більш заощадливими, ніж у конкурентів.

Провідний бразильський нафтогазовий холдинг «Петробрас», що за версією журналу «Форбс» входить до переліку найбільших компаній світу, працює в багатьох африканських державах. Після

відкриття колосальних покладів нафти біля узбережжя Ріо-де-Жанейро у 2007 р. його керівництво вирішило здійснювати пошук «чорного золота» у тих регіонах Африки, де раніше він не проводився – Намібії, Танзанії та Беніні. «Петробрас» також докладає зусиль для видобутку нафти на великій глибині (понад 5000 м) під соляними пластами в районі Західної Африки. Його інженери поки що безпосередньо видобувають «чорне золото» лише в Нігерії й Анголі (58 тис. і 2 тис. барелів відповідно). До 2013 р. «Петробрас» планує інвестувати в пошуки й експлуатацію родовищ нафти 174 млрд. дол., а 15,9 млрд. дол. із цих коштів передбачено на закордонні операції. Цікаво, що цей нафтогазовий монополіст також є одним із провідних виробників етанолу у світі й активно долучається до виготовлення біопального на Африканському континенті.

Інша велетенська бразильська корпорація «Одебрехт» активно інвестує кошти в Анголу, де вона є найбільшим приватним роботодавцем, працевлаштувавши 16 тис. місцевих жителів, що зайняті на 25 проектах. Роки громадянської війни зумовили пот-

ребу у відбудові ангольської економіки та сприяли тому, що ця ТНК стала провідним будівельником багатоповерхових будинків у Луанді. У Лівії працівники «Одебрехту» до початку революції вели активне будівництво двох нових терміналів міжнародного аеропорту міста Тріполі. У Південно-Африканській Республіці пов'язані з корпорацією підприємства прокладають тунелі в горах, а в Джибуті – збудували два велетенські портові термінали. Її конкурент і багатопрофільний конгломерат «Камарго Корреа» (найбільший у Бразилії виробник цементу) займається будівництвом доріг, шкіл і лікарень у Анголі, а також очолює консорціум зі спорудження ГЕС на річці Замбезі в Мозамбіку.

Слід зазначити, що закріпитися в Африці зуміли найбільші корпорації, що опираються на значний власний капітал і сировинну базу в самій Бразилії. Для інвестицій та розвитку малого і середнього підприємництва необхідні фінансові ресурси, яких поки що суттєво не вистачає. І якщо китайські конкуренти мають доступ до багатьох джерел фінансування, то велетенська латиноамериканська країна лише починає дбати про своїх суб'єктів господарювання. Зокрема, у серпні 2011 р. Національний банк розвитку Бразилії та Банк Бразилії оголосили про плани створення експортних фондів для кредитування ділових починань місцевих підприємств у країнах Африки. Одночасно бразильські банківські установи на відміну від КНР не мають наміру фінансувати проекти в не-

стабільних державах із високим рівнем ризику.

Отже, африканський напрям зовнішньої політики Бразилії у XXI ст. став стратегічним для цієї латиноамериканської країни, спираючись на історичні зв'язки, расово-культурну близькість і взаємодоповнюваність економік. Однак у багатьох випадках бразильські підприємства програють тендери китайським через незначний кошторис робіт останніх і необмежене фінансування. За таких умов виходом із ситуації може стати створення спільних підприємств у тих галузях, де Бразилія має значний досвід роботи, а також передача африканським партнерам технологій, необхідних для розв'язання їхніх актуальних проблем. Особливу увагу може бути приділено сільському господарству, адже експорт його продукції приніс Бразилії минулого року 75 млрд. дол., через що її нині називають «аграрною наддержавою». Принагідно слід зазначити, що країни Африки щороку потребують 11 млрд. інвестицій, щоб прогодувати своє населення, а з 500 млн. га їхнього земельного фонду лише чверть використовується ефективно. У 2015 р. вони планують уперше стати великими експортерами продукції сільського господарства, не в останню чергу завдяки новим технологіям із Бразилії. Одночасно колишня метрополія Португалія втрачає свої політичні й економічні позиції у світі, а це означає, що офіційна Бразилія поступово перетворюється на основного культурно-освітнього партнера й інвестора португаломовних країн Африки.

Фінансування імпортно-експортних операцій вітчизняних виробників міжнародними фінансовими організаціями

Тамара ЩЕКУНОВА,
експерт Інституту розвитку
глобального суспільства

Вступ

Сучасній системі світового господарства притаманний процес глобалізації та інтернаціоналізації економік. Для успішного розвитку держави беруть активну участь у міжнародному поділі праці та світовій торгівлі. Успіх країни на світовому ринку залежить від її міжнародних економічних відносин, зокрема міжнародної торгівлі та частки на цьому ринку. Для забезпечення успішного процесу торгівлі країні необхідний належний розвиток, стимулювання та фінансування експортних та імпорتنних операцій вітчизняних виробників, можливість доступу до міжнародних фінансових ресурсів. Саме тому одним із ефективних методів фінансування зовнішньоекономічної діяльності країни є фінансування вітчизняних виробників міжнародними фінансовими організаціями (далі – МФО). Постає проблема організації ефектив-

ної співпраці України та підприємств різних форм власності з МФО, зокрема з питань фінансування імпортно-експортних операцій, тому актуальними є дослідження співпраці нашої країни з такими організаціями.

Дослідженню цієї проблеми присвячені наукові праці багатьох вітчизняних учених, таких як: А. Єременко [6], М. Кореняк [7], Р. Корнилюк [8], С. Круглик [9], Г. Мар'янович [10], О. Остафевський [11], В. Піддубний [12], В. Салтинський [13], Т. Ткачук [14], А. Шатковська [15] та інших.

Для повноти розкриття поставленої проблеми необхідно виділити такі завдання:

1. Визначити МФО, з якими співпрацює Україна, та проаналізувати розміри залучених коштів, профінансованих в нашу економіку;
2. Розглянути перелік проектів, що реалізуються в державі з МФО;
3. Розглянути проекти з МФО, спрямовані на стимулювання експортно-імпорتنних операцій вітчизняних виробників.

Відповідно до визначення, яке у своїй праці подає український учений Л.П. Петрашко, а саме – «міжнародні фінансові організації – це інститути, створені на основі міждержавних угод для врегулювання міжнародних економічних відносин, зокрема валютно-кредитних і фінансових» [4], МФО відрізняються від іноземних фінансових інституцій

тим, що залучають додаткові грантові кошти розвитку для підготовки техніко-економічного обґрунтування, бізнес-плану проекту вітчизняних виробників.

Україна за період незалежності ратифікувала угоди про співпрацю з такими міжнародними фінансовими організаціями, як: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжнародна фінансова корпорація, Чорноморський банк реконструкції та розвитку та інші.

Стан залучення коштів МФО в українську економіку

Одним із основних джерел фінансування експорт-

но-імпорتنних операцій вітчизняних виробників є залучення фінансових ресурсів МФО.

Україна приєдналася до МВФ, МБРР, МФК і Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій згідно з Законом України від 3 червня 1992 р. №2402-XII. Наша держава набула статусу країни-члена ЄБРР 13 серпня 1992 р. відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 р. № 379/92. На пленарному засіданні Верховної Ради 7 лютого 2006 р. було прийнято Закон України «Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком» (№ 3392).

Аналіз сучасного стану співробітництва України з МФО автором цього до-

слідження показує, що обсяг залучених кредитних ресурсів, наданих в українську економіку МВФ, МБРР, МФК, ЄБРР та ЧБТР за весь час співробітництва, становить понад 20 млрд. дол. США, у тому числі.

Загальна сума позик, наданих Світовим банком за 15 років співробітництва з Україною, становить понад 6,9 млрд. дол. із яких на сьогодні використано лише 4,7 млрд. дол. Співпраця зі Світовим банком ведеться в рамках Програми співпраці між Урядом України та Світовим банком на період від липня 2008 р. до червня 2010 р., що була доповненням до Стратегії партнерства з Україною на період 2008-2011 років.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) є найбільшим іноземним кредитором нашої країни, його частка становить понад 60% усіх кредитів міжнародних організацій. Станом на 2010 р. МВФ виділив Україні понад 11 млрд. доларів. Кредити МВФ спрямовуються на економічну трансформацію в нашій державі. Перш за все, вони призначені для покриття дефіцитів платіжного балансу та для погашення внутрішнього боргу уряду.

З погляду на фінансування експортно-імпорتنих операцій вітчизняних виробників і корпоративного сектору, найбільшу частку становить фінансування Європейським банком реконструкції та розвитку. Загальна вартість проектів, профінансованих ним, – 11 млрд. євро, з яких чистий обсяг угод – 5,4 млрд. євро. Частка портфеля проектів у приватному секторі – 72 % загальної вартості проектів.

Результатом діяльності ЧБТР у 2007 р. стало затвердження 9 проектів загальною сумою позики 183,5 млн. дол., що реалізуються на території України. За 2007-2010 рр. ЧБТР заключив угоди на фінансування 12 українських проектів, загальний обсяг яких становить 142 млн. доларів.

Загальний обсяг ресурсів, які наша країна може отримувати від МФО (ЄБРР, СБ, ЄІБ, ПІБ, ЧБТР) для впровадження пріоритетних проектів розвитку, – 2-2,5 млрд. дол. щорічно, що відповідає потребам у залученні фінансових ресурсів протягом 5 років.

Запозичення у Світовому банку (СБ) та ЄБРР залишається вигідним для України з огляду на термін, на який надаються кредити, вартість ресурсів, інституційний вплив та передачу знань. Успішне співробітництво з МФО є також важливим індикатором для іноземних приватних інвесторів [1].

Перелік проектів з МФО, що реалізуються в Україні

Це дослідження дає змогу оцінити напрями фінансування міжнародними фінансовими організаціями в державній і приватній сферах господарювання. Розглянемо перелік проектів, що перебувають на стадії підготовки та реалізації:

Енергетичний сектор: проекти «Реабілітація гідроелектростанцій», «Фінансування Української ЕСКО (друга фаза)», «Проект з передачі електроенергії», «Будівництво високовольтної повітряної лінії в Одеській області – будівництво лінії електропере-

дачі 330 кВ Аджалик – Усатове», «Модернізація після завершення будівництва енергоблоку № 2 Хмельницької АЕС та енергоблоку № 4 Рівненської АЕС», «Реконструкція енергоблоку № 4 Старобешівської ТЕС», «Будівництво високовольтної повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС – Київська».

Фінансовий сектор: проекти «Другий проект розвитку експорту», «Розширення доступу до ринків фінансових послуг».

Сфера інновацій: проект «Морський старт» (МБРР) (гарантійний фонд).

Соціальна сфера: проекти «Пенсійна реформа та розвиток системи соціального страхування», «Удосконалення системи соціальної допомоги», «Рівний доступ до якісної освіти в Україні».

Муніципальна інфраструктура: проект «Розвиток міської інфраструктури».

Державний сектор: проекти «Підтримка судової реформи», «Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціально-економічних перетворень», «Модернізація державної податкової служби України – 1», «Видача державних актів на право власності на землю в сільській місцевості та розвиток системи кадаст-

ру», «Модернізація державних фінансів».

Транспорт і зв'язок: проекти «Модернізація залізничного напрямку Полтава – Кременчук – Бурти – Користівка з метою забезпечення енергозбереження під час перевезень залізничним транспортом», «Впровадження швидкісного руху пасажирських поїздів на залізницях України», «Третій Проект «Ремонт автомобільної дороги М06 Київ – Чоп (км 441 – км 128)», «Розвиток інфраструктури Іллічівського морського торговельного порту», «Покращення автомобільних доріг та безпеки руху» [1].

Приклади проектів із МФО, спрямованих на стимулювання експортно-імпорتنих операцій вітчизняних виробників

Залучення коштів від МФО в українську економіку дає змогу розвивати сферу вітчизняного виробництва та банківський сектор, який бере безпосередню участь у фінансуванні експортно-імпорتنих операцій виробників. Одним із прикладів такої співпраці є об'єднання фінансових ресурсів ЄБРР та ЄІБ для фінансування розвитку комунальної та приватної сфери м. Львова, фінансування Світовим банком за участі «Укрекс-

імбанку» створення державно-приватних підприємств, розвитку експортно-імпорتنих потужностей вітчизняних виробників, фінансування корпоративних проектів у цій сфері.

Яскравим прикладом ефективного фінансування експортно-імпорتنих операцій України є вже другий проект Світового банку підтримки експорту. Публічне акціонерне товариство «Державний експортно-імпорتنний банк України» («Укресімбанк») і Світовий банк спільно започаткували Другий проект розвитку експорту. Сторонами 26 вересня 2006 р. було підписано Угоду про позику та відповідну Гарантійну угоду. Останню ратифіковано Верховною Радою України. Позику, обсяг якої становить 154,5 млн. дол., строком на 20 років є чинною, і кошти за ПРЕ-2 уже доступні для використання.

Цілями проекту є надання середньотермінового та довготермінового оборотного капіталу й інвестиційного фінансування для приватних підприємств-експортерів з метою сприяння розвитку експортного сектору України, подальше збільшення можливостей банківського сектору з надання фінансових ресурсів підприємницькому сектору через розвиток посередництва шляхом розширення спектра кредитних продуктів приватних фінансових установ.

Реалізація ПРЕ-2 здійснюється за двома напрямками: безпосереднє кредитування АТ «Укресімбанк» підприємств-експортерів і кредитування підприємств-експортерів через комерційні банки України.

Проект передбачає надання «Укресімбанком» оптових кредитних ліній прийнятним підприємствам-експортерам і комерційним банкам, що відповідають кваліфікаційним критеріям за проектом (далі – Банки-учасники, або БУ), які у свою чергу надають середньострокові позики на фінансування оборотних коштів або довгострокові інвестиційні позики приватним експортерам (далі – Підприємства-бенефіціари, або ПБ) для зміцнення їхнього експортного потенціалу. Для участі в проекті підприємство та банк повинні відповідати критеріям прийнятності за ним, пройти встановлену процедуру відбору та укласти кредитну угоду (для підприємств-експортерів) або субсидіарну кредитну угоду (для банків) із «Укресімбанком».

Кошти кредитної лінії будуть надані підприємству або БУ для фінансування відповідних субпроектів. Банки-учасники повинні взяти на себе всі відповідні ризики, що виникають у зв'язку з наданими субкредитами. Кошти за ПРЕ-2 можуть надаватися підприємствам/банкам-учасникам на термін до 5 років, включаючи пільговий період щодо виплати основного боргу, який може становити до 2 років. Підприємства-позичальники повинні задовольняти критерії прийнятності, а в ході реалізації проектів, що фінансуються з коштів ПРЕ-2, повинні дотримуватись узгоджених умов субкредитування, регламентованих процедур закупівель, а також вимог Світового банку та законодавства України щодо охорони навколиш-

нього середовища. У рамках реалізації ПРЕ-2 «Укресімбанком» уже підписано низку кредитних угод і субсидіарних кредитних угод із кількома підприємствами та банками-учасниками.

Другий проект розвитку експорту є наступником раніше реалізованого Першого проекту розвитку експорту, завдяки успішному здійсненню якого спільно зі Світовим банком у 1997-2004 рр. було забезпечено істотний приріст експорту учасників проекту. Світовим банком визнано перший Проект розвитку експорту одним із найбільш успішних в Україні [5].

Ще одним прикладом фінансування МФО експортерів нашої країни є проект Європейського банку реконструкції та розвитку з фінансування найбільш експортно-орієнтованої галузі виробництва – металургії. У квітні 2006 р. банк надав кредит на суму 200 млн. дол. найбільшій в Україні металургійній компанії «Міттал Стіл Кривий Ріг» для сприяння у вдосконаленні технології, підвищенні продуктивності й енергоефективності [8].

Крім цього, ЄБРР надає кредит на суму 20 млн. дол. у сільськогосподарсь-

кому секторі для підвищення продуктивності сільгоспкомпаній і повернення в обіг орних земель, що наразі не використовуються. Значну частину становлять інвестиції в агробізнес, зокрема, у ВАТ «Миронівський хлібопродукт» було інвестовано 50 млн. дол., у «Нібулон» – 50 млн. дол., «Нобл Ресорсиз Україна» – 24 млн. дол., «Ukrainian Agrarian Farms» – 20 млн. дол., «Астарта» – 10 млн. євро.

У сфері імпорتنих операцій України істотне місце займає імпорт машин та устаткування. ЄБРР здійснює фінансування імпорту українських виробників. У липні 2007 р. цей банк надав кредит у розмірі 6 млн. євро дочірньому підприємству німецької компанії «Bosch GmbH». Він буде використовуватися для фінансування приватних майстерень автосервісу, що працюватимуть під маркою «Бош автосервіс», які зможуть одержати індивідуальні позики на суму до 500 тис. євро через «Кредобанк», що виступатиме агентом ЄБРР. «Кредобанк», до речі, на 98,18% належить польському РКО Bank Polski SA. Ціль компанії «Бош Україна» полягає в тому, щоб зайняти значну частину ринку обслуговування автомо-

білів зі строком експлуатації 3-5 років. Кредит є істотним і привабливим фінансовим інструментом підтримки розвитку майстерень «Бош автосервіс» і таким чином стимулюватиме значне зростання об'єму продажу устаткування й запасних частин «Бош» в Україні.

Висновки

Дослідження співпраці нашої держави з міжнародними фінансовими організаціями з питань фінансування експортно-імпортних операцій вітчизняних виробників показує, що в Україні налагоджено та активно здійснюється співробітництво з МФО, укладено міжнародні угоди, зокрема з Міжнародним валютним фондом, Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком, Міжнародною фінансовою корпорацією, Чорноморським банком реконструкції

та розвитку та іншими.

За період незалежності Україна уклала міжнародних кредитних угод з МФО на суму понад 20 млрд. доларів.

З огляду на перелік проєктів лише з ЄБРР на сьогодні діючими є 249 проєктів у сфері експортно-імпортних операцій вітчизняних виробників, чистий обсяг яких становить 5,4 млрд. євро.

Упровадження проєктів з МФО показує, що залучення коштів є більш ефективним для розвитку

вітчизняного виробника у зв'язку з тим, що процедура закупівель відбувається згідно з міжнародними стандартами МФО, кредитні ресурси є дешевими та довгостроковими, дають змогу одночасно здійснювати експортно-імпортні операції.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-аналітична довідка щодо співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями.
2. Кредісов А.І., Березовенко С.М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник: 2-ге вид., випр. і доп. / За заг. ред. А.І. Кредісова. – К.: Віра-Р, 2002. – 552 с.
3. Пєбро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения. – М.: 2007.
4. Петрашко Л.П. Міжнародні фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2003. – 221 с.
5. Угода про позику (Другий проєкт розвитку експорту) між Міжнародним банком реконструкції та розвитку та ВАТ «Державний експортно-імпортний банк України» від 26 вересня 2006 року № 4836-УА.
6. Еременко А. Украина – ЕБРР: кто кого кормит? / А. Еременко // Фондовый рынок. – 2008.
7. Кореньяко М. Взаємовідносини України зі Світовим банком: оцінка результатів та перспектив співпраці / М. Кореньяко // Ринок цінних паперів України. – 2007.
8. Корнилюк Р. ЄБРР в Україні: любов до своїх / Р. Корнилюк // Фондовый рынок. – 2009.
9. Круглик Сергій. Міжнародний валютний фонд: новий розподіл СПЗ: Україна вперше отримала від МВФ спеціальні права запозичення / С. Круглик, О. Єременко // Вісник Національного банку України. – 2009.
10. Мар'янович Г.О. Міжнародні економічні організації: Проблеми інтеграції України в міжнародне економічне співробітництво // Наукові праці НДФІ. – 2007.
11. Осташевский О. Украина глазами Всемирного банка / О. Осташевский // Мир денег. – 2007.
12. Піддубний В.І. Світовий банк сьогодні / В.І. Піддубний // Фондовый рынок. – 2008.
13. Салтинський В.В. Особливості організації кредитування національних економік Міжнародним валютним фондом / В.В. Салтинський // Фінанси України. – 2009.
14. Ткачук Тарас. Міжнародні фінансові організації, їх вплив на світові економічні процеси / Т. Ткачук // Персонал. – 2008.
15. Шатковська А.О. Роль міжнародних фінансових організацій в умовах глобалізації світової економіки // Наукові праці НДФР. – 2008.

ЄС ухвалив нову Програму з інтеграції та співпраці Східного партнерства

26 червня була ухвалена Програма з інтеграції та співпраці Східного партнерства – складова частина оновленої політики ЄС у регіоні Східного партнерства, націлена на подальшу імплементацію основних завдань цієї політики.

Основна мета програми – збільшення підтримки у проведенні інституційних та секторальних реформ у країнах-учасниках Східного партнерства з метою пришвидшення їх політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС.

В основі діяльності програми – принцип «більше за більше» («more for more»). Він передбачає збільшення підтримки з боку програми тим країнам-партнерам, які показують більший прогрес у проведенні внутрішніх

реформ, націлених на розвиток демократії, дотримання прав людини та повагу до верховенства права.

Усі країни-учасниці Східного партнерства матимуть змогу скористатися перевагами програми. Проте лише ті країни, що демонструватимуть поступ у демократичних реформах, матимуть

доступ до неї.

Бюджет програми – 130 млн. євро. Вона фінансуватиметься з Європейського інструменту сусідства і партнерства.

Програма розрахована на 2012-2013 роки.

Delegation Ukraine EU News

Євразійський регіоналізм: неоднозначні перспективи розвитку простору СНД

Олексій ПОЛТОРАКОВ,
кандидат політичних наук,
Інститут української
політики

Особливість розвитку інтеграційних процесів на просторі СНД, без сумніву, пов'язана з російським чинником. Останній був і залишається визначним і визначальним, саме він відрізняє пострадянську модель від багатьох інших.

Адже в більшості сучасних проектів багатостороннього співробітництва чинник домінуючого актора (США – у НАТО, ФРН – у ЄС і т.п.) нівелюється чи принаймні компенсується сукупним політичним та/чи економічним потенціалом інших акторів, що також зазвичай доповнюється відповідною схемою прийняття рішень, базованою на принципах консенсусу.

Натомість у більшості проектів регіонального співробітництва на просторі СНД, де є присутньою Росія, сукупний політичний та економічний потенціал інших акторів – навіть коли вони виступають єдиним фронтом, що

відбувається нечасто, – зазвичай недостатній для ефективної протидії російському важелю.

У свою чергу, РФ у ході реалізації геостратегії щодо простору СНД не лише активно використовує свій політичний та економічний потенціал (газову дипломатію й т.п.), а й ефективно грає на внутрішніх протиріччях контрпартнерів, що дає їй змогу реалізовувати вигідні для себе схеми. У випадках, коли відповідні схеми явно входять у протиріччя з національними інтересами інших акторів, останні, зазвичай, вдаються до тактики невиконання відповідних рішень – починаючи з відтягування, виконання

їх у неповному обсязі до введення квот, обмеження або навіть торговельних воєн.

Якщо до цього додати загальну необов'язковість навіть консенсусних домовленостей, відсутність дієвих організаційно-правових механізмів контролю та відповідальності за виконання прийнятих угод і рішень, то можна зрозуміти прагнення окремих держав Співдружності до тіснішого співробітництва у вузьких форматах інтеграційної взаємодії й активних спробах діяти в обхід Москви (ГУАМ, ЦАС тощо).

Немає сумнівів, що оновлена стратегія Москви щодо простору СНД

(згадаймо хоча б нещодавній указ президента В. Путіна) спрямована, з одного боку, на дедалі жорсткішу протидію невідповідним для неї ініціативам і проектам (нівелювання дезінтеграційних тенденцій відцентрового характеру), а з іншого – на дедалі активніше впровадження регіональних геостратегій, що базуються на посиленні реінтеграційної й інтеграційної тенденцій і втілюються в таких проектах закритого типу, як Єдиний економічний простір (ЄЕП) чи Митний союз (МС).

Пострадянський інтеграційний парадокс: триєдині тенденції

Свого часу Пол Гоубл, консультант фонду Карнегі, афористично охарактеризував СНД як «великий фіговий листок, який щось прикриває, а щось оголює».

Нинішня структурно-функціональна неоднозначність розвитку простору СНД пов'язана з феноменом, який можна визначити як «пострадянський інтеграційний парадокс». Він проявляється в тому, що геополітичні та геоекономічні процеси, які вже два десятиріччя проходять на просторі СНД, містять у собі прояви щонайменше трьох ключових тенденцій, що мають одночасно доцентрові та відцентрові складові, – відповідно дезінтеграційної, реінтеграційної та суто інтеграційної.

Дезінтеграційна тенденція пов'язана перш за все зі сприйняттям механізмів СНД як інструменту розлучення. Відповідно, у багатьох сферах міжнародного співробітництва на просторі Співдружності

нині домінують негативні тенденції, оскільки продовжує припинятися значна частина взаємозв'язків, як наслідок переходу національних економік країн СНД у ринковий режим, дедалі глибшу їх інтеграцію в глобальний геоекономічний простір (через членство в СОТ і т.п.). Також, в умовах затяжної геоекономічної кризи загальносвітового масштабу поступово слабне мотивація для економічної інтеграції на горизонтальному рівні. Подібні процеси, зумовлені демографічними трансформаціями, посилюються в соціально-економічній (питання пільг, пенсій тощо) і суміжних сферах взаємодії.

Реінтеграційна тенденція пов'язана з ідеєю оптимального використання тих складових колись цілісного народногосподарського комплексу Радянського Союзу, елементи якого дісталися новоствореним державам, колишнім його республікам, починаючи з транспортної інфраструктури та закінчуючи виробничими чи торговельними зв'язками. Так, грошові перекази трудових мігрантів стали в деяких країнах СНД основою економічного зростання; у Росії ж трудові мігранти забезпечують, за оцінками експертів, близько 6% ВВП країни¹.

Інтеграційна тенденція пов'язана з намірами основних регіональних гравців розбудовувати відносно нові схеми багатосторонньої взаємодії, використовуючи передусім зовнішній міжнародний досвід, зокрема Євросоюзу.

При цьому три окреслені тенденції є глибоко взаємопов'язаними. Так, прагнення до ліквідації СНД

обумовлене як спробами розпочати нові більш поглиблені інтеграційні проекти на основі як об'єктивних розрахунків співвідношення взаємних витрат/прибутків, так і багато в чому суб'єктивізованого сприйняття російської загрози.

Потенційне домінування на певному етапі однієї з тенденцій компенсується та нівелюється сукупним впливом інших двох. У результаті процеси, що тривають на просторі Співдружності, сповнені внутрішніх протиріч. Ця обставина – одна з основних причин того, що з понад 1600 документів, підписаних за час існування СНД, повноцінно працюють лише близько 10%.

Проте, незважаючи на всю критику, Співдружність поки що не втратила своєї значущості у зв'язку з тим, що забезпечує інституційно-організаційну та нормативно-правову основу єдності й стабільності держав пострадянського простору. Жодна країна-учасниця СНД не в змозі одразу відмовитися від комплексу угод, досягнутих у рамках організації. Це стосується не стільки політичних інтересів держав, скільки економічних,

соціальних і гуманітарних інтересів бізнесу та населення.

Євразійська інтеграція: від (напів)відкритого до (напів)закритого регіоналізму?

На самому початку створення та на першому десятиріччі існування, на слушну думку вчених Вашингтонського інституту національних стратегічних досліджень, репрезентовану в «Стратегічній експертизі 1995 р.», СНД принципово відрізнялася від відкритих блоків типу Євросоюзу, покликаних відіграти позитивну роль у світовій політиці, адже їхнє існування полегшує дипломатичну практику, оскільки знижується кількість гравців на міжнародній арені. Натомість СНД була закритим блоком, що цуралась впливу ззовні². На нашу думку, саме подібна закритість стала ключовою причиною того, що на її просторі постійно апробувалися нові інтеграційні альтернативи, які продовжують конкурувати з СНД навіть там, де Співдружність начебто має певні успіхи.

Американський дослідник М. Баукер у своїй фундаментальній праці

«Російська зовнішня політика та кінець холодної війни» вже наприкінці 90-х рр. вказував на необхідність реформування структури СНД із метою підвищення її ефективності. Співдружність, на думку М. Букера, – аморфне об'єднання держав, які знаходяться в стані пошуку своєї суверенності, що посилює необхідність серйозного реформування.

Політолог слушно прогнозував, що слабкість Росії може призвести до включення держав Середньої Азії в орбіту ісламських центрів постіндустріального розвитку, до зближення України з Західною Європою, добровільного входження Молдови до складу Румунії. Нової актуальності нині набуває теза М. Баукера про те, що успіхи реформування Росії здатні консолідувати СНД, тому РФ начебто зобов'язана виступити ініціатором масштабних проєктів у цьому регіоні.

Під тиском таких обставин загальні процеси розвитку багатосторонніх проєктів на просторі СНД упродовж другого десятиріччя (від ГУАМ до ШОС) можна окреслювати вже за допомогою парадигми відкритого регіоналізму. Вона спирається з одного боку на класичні теорії міжнародно-економічної інтеграції, а з іншого – на неокласичні гео-економічні теорії.³

Сутність парадигми відкритого регіоналізму полягає в тому, що проєкти регіоналізації мають бути керовані ринковими механізмами й бути екстравертними (зовнішньо орі-

єнтованими). У міжнародних регіональних комплексах рівень протекціонізму повинен бути мінімальним, а сам регіоналізм – узгоджуватися з потребами глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки⁴. Регіоналізм є відкритим у тому сенсі, що має стати складовою процесів глокалізації. Для інститутів, що створюються в процесі регіоналізації за відкритою схемою, вважається неприйнятною практика обмеження кола членів, тобто вступ до них повинен бути відкритим для всіх бажаючих, а умови членства мати недискримінаційний характер. Унаслідок цього для концепції відкритого регіоналізму характерне прагнення уникати створення міждержавних або наддержавних інститутів, започатковуючи системи регіональних домовленостей, правил гри, що також узгоджуються із завданнями глобалізації. Відкритий регіоналізм часто визначають ще як м'який, тобто такий, для якого не характерні жорсткі регіональні інституційні структури. Він передбачає скерування спільної політики країн-учасниць як суб'єктів ре-

гіоналізації на усунення перешкод на шляху вільної торгівлі в євразійському регіоні та дотримання встановлених зовнішніх тарифних бар'єрів.⁵

Проте обумовлена наведеними чинниками специфіка розвитку багатостороннього співробітництва на просторі СНД полягала в тому, що відбувалася за схемою, яка включала складові відкритого регіоналізму з великою часткою присутності складових регіоналізму закритого типу. Відповідно, її можна охарактеризувати в термінах квазі-парадигми «(напів)відкритого регіоналізму».

Активізація жорсткої геостратегії Росії стосовно простору СНД, що спостерігається останнім часом, істотно впливає не лише на загальний перебіг процесів багатостороннього співробітництва на цьому просторі, а також спричиняє суттєвий трансформаційний вплив на парадигмальний глибині. Унаслідок цього, невдовзі на зміну квазі-парадигмі (напів)відкритого регіоналізму може поступово прийти квазі-парадигма (напів)закритого регіоналізму.

Саме за такою схемою

розвиваються динамічні інтеграційні проєкти, передусім, МС та ЄЄП.

Митний союз Росії, Білорусі й Казахстану, запущений у 2010 р., став першим інтеграційним угрупованням, у рамках якого партнери виконують узяті на себе зобов'язання, навіть пов'язані зі значними витратами. У контексті потенційної зміни

відкритої парадигми закритою показовим є небажання Росії залучати до МС Україну за м'якою схемою «3+1». Не менш показовою є позиція експертів, що «зупинятися на форматі МС недоцільно – він лише опосередковано торкається взаємодії там, де «інтеграція знизу» йде дійсно інтенсивно».¹ Тим більше, що свого часу В. Путін окреслив сценарій створення Євразійського Союзу – через «поступове злиття Митного союзу та Єдиного економічного простору».

Наміри створити Євразійський економічний союз до 2015 р., оприлюднені в листопаді 2011 р., вбачаються більш реалістичними, ніж інші подібні проєкти, на кшталт ЄврАзЕС, що до того випробовувалися на засадах відкритої схеми.

Разом із тим, для багатьох акторів простору СНД подібний парадигмальний перехід є щонайменше серйозним викликом, адже не завжди узгоджується з пріоритетами їх національно-державного розвитку та національними інтересами.

Дуже проблемним для таких країн, як Україна чи Молдова, є питання узгод-

ження перспектив розвитку євразійського вектора геостратегії з вектором європейським. Тим більше, що для багатьох країн СНД (у тому числі Росії!) ЄС є навіть важливішим торговельним партнером, ніж близькі сусіди. У таких умовах саме засади квазі-парадигми (напів)-відкритого регіоналізму є оптимальними.

Також для таких країн, як Україна та Киргизія, актуалізується проблема узгодження зобов'язань у рамках членства в СОТ із зобов'язаннями в рамках ЄЕП/МС. Членство в останніх передбачає підвищення тарифів, причому деяких із них – до рівня, що суперечить вимогам СОТ. Безумовно, очікуваний вступ до СОТ Росії та Казахстану може опосередковано полегшити вирішення цієї проблеми.

Так, економіка Киргизії останніми роками росла насамперед за рахунок перетворення на перевалочну базу реекспорту китайських споживчих товарів у країни СНД і Центральної Азії, а це було можливим через дуже ліберальне зовнішньоторговельне регулювання. Опинаячись поза межами МС, Бішкек більше не в змозі забезпечувати цю роль у зв'язку зі зростанням митних ба-

р'єрів на кордонах із Казахстаном, куди направляються китайські товари. Відповідно, вступивши в Митний союз, Киргизія буде змушена посилити свій зовнішньоторговельний режим, що також частково закрийє вікно для торгівлі з Китаєм.¹

Замість висновків

У контексті загального розвитку багатостороннього та двостороннього співробітництва на просторі СНД оптимальною, найбільш прийнятною та справді дієвою для країн-учасниць Співдружності залишається квазі-парадигма (напів)відкритого регіоналізму, практично втілена в підходи різнорівневої та різношвидкісної інтеграції. Відповідно до неї, кожна держава-учасниця СНД самостійно визначає, у яких зі складових (проектах і структурах) інтеграційного розвитку вона згодна взяти участь – і в яких обсягах. При цьому строки переходу від етапу до етапу кожна держава повинна встановлювати самостійно. Реалізована на просторі СНД квазі-парадигма (напів)відкритого регіоналізму також дає змогу мінімізувати потенційні конфлікти між інтеграційними проектами.

У середньостроковій перспективі євразійської інтеграції постає добре відома за європейським досвідом дилема розширення або поглиблення. Так, одна з причин попереднього успіху Митного союзу полягає в тому, що, на відміну від попередніх проектів регіональної інтеграції з нереалістичними амбіційними програмами, його учасники зосередилися на чітко окресленій і досить вузькій цілі. Разом із тим, її досягнення можливе лише за умов домінування квазі-парадигми (напів)закритого регіоналізму, що є малопринятним для інших потенційних членів.

Крім того, потенціал інтеграційних проектів на просторі СНД може повністю реалізуватися, лише якщо будуть здійснені як інтегративна частина ширшої – трансконтинентальної – інтеграції за участю таких зовнішніх гравців, як ЄС або Китай.

В умовах потенційного переходу до квазі-парадигми (напів)закритого регіоналізму перспективи перетворення простору СНД на відносно глибоко інтегрований регіон залишаються неоднозначними. Навіть на початку третього десятиріччя розвитку пострадянський простір

залишається якщо не сірою зоною, то, принаймні, регіоном, стратегічні перспективи якого дещо невпевні.

Це, у свою чергу, вимагає оновлення геостратегій ключових регіональних гравців, зокрема України. Адже саме за допомогою українського чинника євразійський простір зможе не лише уникнути ризиків перетворення на сіру зону, а й зайняти належне вагомє місце в глобальному світі.

Список використаних джерел

1. Винокуров Е., Либман А. *Постсоветский интеграционный прорыв // Россия в глобальной политике.* – 2012. – №2.
2. *Strategic assessment 1995. US security challenges in transition.* – Washington Institute for National Strategic Studies, 1995. – P. 22.
3. Див. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / А.С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С. Будкін, М.А. Дудченко та ін. – К.: Знання України, 2004. – 304 с.
4. Bergsten C.F. *APEC and World Trade: A Force for Worldwide Liberalization // Foreign Affairs.* – 1994. – Vol. 73, № 3; Cable V., Henderson D. *Trade Blocks & The Future of Regional Integration.* – London, 1994.
5. Див. Cable V. and Henderson D. *Trade Blocks & The Future of Regional Integration.* – London, 1994. – P. 8.

Сучасна дипломатична служба Грузії

(ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ)

УДК 327:94 (479.22)

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної
та консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Оксана СОСЮРА,
аспірант кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС

The main courses of the foreign policy of Georgia and the stages of the establishment of its diplomatic service within globalization are the subjects of the analysis of the article. It is focused on the institutional development, progress, problematic issues and prospects of the modern diplomatic and consular services of Georgia as well as current Ukrainian-Georgian relations are also defined in the article.

Key words: foreign policy, diplomacy, institutionalization, diplomatic service, consular service, model of diplomacy, Georgia, Ukraine.

Про Грузію на сьогодні найчастіше ведуть мову в контексті ліберальних реформ, започаткованих урядом і президентом Михайлом Саакашвілі після «Революції троянд» у 2004 році. Покращення міжнародного іміджу, активне надходження іноземних інвестицій, світові рейтинги з високими позитивними оцінками державних економічних і політичних досягнень країни дають підстави вважати, що обра на національна стратегія розвитку відповідає потребам громадян і починає приносити перші плоди. Реформи внутрішнього життя держави позначилися й на зовнішній політиці. Переорієнтація зовнішніх інтересів і пріоритетів на

зближення із західними державами та їх військово-політичними й економічними організаціями, активна участь Грузії у формуванні нового балансу сил у Закавказзі на основі розширення НАТО і двосторонніх військових зв'язків із США, західноєвропейськими країнами та сусідніми державами є основними характеристиками сучасної зовнішньополітичної стратегії країни.

Особливої актуальності нові вектори зовнішньої політики Грузії набули після подій російсько-грузинської війни в серпні 2008 р., унаслідок якої країна втратила контроль над частиною своїх територій, а РФ посилила свій вплив на Кавказі. За умов

напружених відносин із Росією, відсутності політичного діалогу між двома державами інтеграція до євроатлантичних структур є пріоритетним вибором Грузії в забезпеченні безпеки, суверенітету, економічної та політичної незалежності, сталого демократичного розвитку. Так Концепція національної безпеки Грузії 2011 року засвідчує «непохитне бажання грузинських громадян» інтегруватися до європейських та євроатлантичних структур.

Ефективність участі в міжнародному житті багато в чому залежить від можливості держави впроваджувати відповідну зовнішню політику. Тож дипломатична служба Грузії зазнала певних трансформацій, співзвучних сучасним реаліям, зберігши при цьому класичні риси, притаманні більшості дипломатичних служб світу. Подолавши з часу відновлення незалежності в 1991 р. шлях від представництва Грузії в Москві без визначеного правового статусу, фактично канцелярського

підрозділу зовнішньополітичної служби замість МЗС, за умов відсутності особистого дипломатичного корпусу, необхідних знань і практики діяльності на міжнародній арені, до сучасної динамічної, інституціоналізованої, організованої структури з чіткими пріоритетами діяльності та ефективною організацією виконавчих елементів, вона стала черговим свідченням можливості змін на користь забезпечення національних інтересів держави за умови політичної волі еліти.

У своєму функціонуванні дипломатична служба Грузії спирається на внутрішні нормативно-правові акти, які містять визначальні засади зовнішньополітичної діяльності – Конституцію Грузії (1995), Закон Грузії «Про дипломатичну службу Грузії» (2007)¹, Положення про діяльність МЗС (2010), Закон Грузії «Про консульські установи», Концепцію національної безпеки (2011), Укази та Розпорядження Президента Грузії та ін. Правові й ор-

ганізаційні аспекти, положення та діяльність на міжнародному рівні регламентуються двосторонніми угодами, Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року, низкою інших документів.

Відповідно до Конституції Грузії, зовнішньополітична діяльність є прерогативою президента як «верховного представника у зовнішніх зносинах» і реалізується Міністерством закордонних справ. Основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики визначає парламент, а уряд забезпечує їх втілення. Такий розподіл повноважень зазнає змін унаслідок переходу Грузії до парламентсько-президентської форми правління відповідно до внесених у 2010 р. змін до конституції, які наберуть чинності після парламентських (2012) і президентських виборів 2013 року. Нововведення дадуть можливість розширити функціональний вплив гілок влади на внутрішню та зовнішню політику держави. Так, призначення та звільнення послів і дипломатичних представників із 2013 р. президент здійснюватиме за поданням і погодженням уряду, що замінить практику затвердження кандидатур дипломатичних представників парламентом за поданням президента, та їх звільнення його одноосібним рішенням.

На сьогодні відповідно до Закону Грузії «Про дипломатичну службу Грузії» «...керівника дипломатичного представництва за згодою парламенту призначає президент». Він подає пропозиції щодо кандидатури майбутнього керівника дипломатичного представництва до законодавчого органу Грузії, кандидатура розглядається членами Комітету з міжнародних справ, відбуваються зустрічі майбутнього посла з представниками всіх фракцій, і лише після цього обговорення кандидатури виноситься на пленарне засідання парламенту, на якому кандидат на посаду повинен виступити перед народними обранцями. У разі ухвалення кандидатури парламентом, президент своїм указом призначає нового посла. Після набрання чинності поправок до конституції у 2013 р. процедура призначення дипломатичних представників дещо спроститься та буде менш формалізованою.

Нині у посольствах, постійних представництвах при міжнародних організаціях, дипломатичних місіях Грузії працює понад 300 дипломатів. Станом на початок 2012 р. країна мала 54 дипломатичні представництва за кордоном. Захист інтересів її громадян у Росії після ліквідації Посольства Грузії в Росій-

ській Федерації забезпечує Секція Інтересів Грузії при посольстві Швейцарської Конфедерації в РФ.

Грузія має постійні представництва при ООН, Раді Європи, НАТО, ОБСЄ, ЄС, Відділеннях ООН та інших міжнародних організаціях, міжнародних організаціях ООН у Римі (FAO, IFAD, WEP), ЮНЕСКО, Міжнародній морській організації, ГУАМ, ITU, Всесвітній метеорологічній організації та ін.

Генеральні консульства Грузії за кордоном є в Нью-Йорку, Трабзоні, Стамбулі, Одесі, Донецьку, Салоніках. Попри світову фінансову кризу та об'єктивне зниження темпів економічного розвитку ця країна, усвідомлюючи важливість розширення представництва на світовій арені, знайшла можливість відкрити нові дипломатичні місії за кордоном та забезпечити їх діяльність на високому організаційному рівні. Так у 2011 р. розпочали роботу Посольства Грузії в Південній Кореї, Бразилії, Аргентині, Кубі, Норвегії, Індонезії, Австралії, Чилі, Молдові.²

Інтеграція в Європейський Союз і набуття членства в НАТО – не лише зовнішньополітичний пріоритет, а й гарантія стабільності та безпеки для цієї країни. Отже, на перший план вийшла необхідність розширення можливостей співпраці грузинської влади з ЄС і НАТО. Практичний вимір цієї потреби знайшов відображення у новій структурній одиниці виконавчої влади – Державному міністерстві з питань євроатлантичної інтеграції³, яке відповідає за координацію та моніторинг діяльності

на шляху інтеграції Грузії до ЄС і НАТО. Міністерство було засноване 17 лютого 2004 р., урахувавши приєднання країни до Європейської політики сусідства (ЄПС). Із 26 квітня 2006 р. Державний міністр з питань євроатлантичної інтеграції Георгій Барамідзе прийняв на себе також обов'язки Віце-прем'єра Грузії.

Сталість зовнішньої політики країни перебуває в залежності від уміння посилити інституційну основу управління в забезпеченні досягнень стратегічних цілей. Саме сталість є основою взаємовигідних і тісних зв'язків між Грузією та дружніми їй державами. Зовнішня політика країни передбачає досягнення консенсусу та дотримання норм міжнародного права в життєво важливих питаннях взаємодії між державами. Дипломатична служба Грузії, Міністерство закордонних справ, дипломатичні місії та консульські установи служать сформульованим у Концепції національної безпеки Грузії фундаментальним національним інтересам і цінностям, які відповідно до бачення президента визначають головну мету зовнішньої політики – зміцнення безпеки країни та її міжнародного статусу, належне й гідне місце в системі міжнародних відносин і захист державних інтересів в умовах глобалізації.

Провідною ж установою в реалізації зовнішньополітичної діяльності Грузії є Міністерство закордонних справ. Текст Місії Міністерства закордонних справ⁴ визначає цінності та принципи, які є основою співпраці з міжнародною спільнотою і гарантом

міжнародної підтримки в реалізації визначених векторів політики держави – дотримання національних інтересів Грузії, захист прав громадян, які перебувають за кордоном, і внесення вкладу у формування розвинутої світової спільноти. Забезпечення власної безпеки для Грузії можливе лише за умови участі в підтримці глобальної безпеки.

Мета грузинської дипломатії XXI ст. – сприяти активізації міжнародних зусиль на шляху захисту інтересів Грузії та її громадян, і активна участь у формуванні основ мирної, безпечної, демократичної та економічно розвинутої світової спільноти.

У Міністерстві закордонних справ Грузії вважають, що зовнішня політика є мостом, що з'єднує їхню державу і світ. Відповідно, МЗС впроваджує зовнішню політику і дипломатію, в яких рушійною силою виступають принципи прогнозованості, сталості, послідовності. Завдання міністерства – розробити стабільний курс зовнішньої політики, здатний швидко адаптуватися до обставин, що змінюються. Така політика забезпечить ефективність роботи відомства в умовах неочікуваних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, дасть змогу запобігти загрозам безпеці держави та її іміджу на міжнародній арені в умовах глобалізованого світового простору.

Міністерство закордонних справ Грузії було засноване 1991 р., і на сьогодні в його апараті працює понад 250 співробітників. Із 2008 р. МЗС очолює Міністр закордонних справ Грузії Грігол Вашад-

зе. Із часу здобуття незалежності донині МЗС у різний час очолювали вісім міністрів, серед яких – дві жінки. Одна з них – Саломе Зурабішвілі, обіймала посаду Міністра закордонних справ Грузії з 2001 по 2004 рік. Залишила посаду через ідеологічне протистояння й конфлікт із парламентарями і спікером Ніно Бурджанадзе. Саломе Зурабішвілі народилася 1952 р. в м. Париж; дочка грузинського емігранта, члена демократичного уряду Грузії 1918 р., онука одного зі сподвижників Іллі Чавчавадзе, який брав участь у визвольному русі Грузії в XIX ст., вона отримала престижну освіту у Франції. Саломе одружилася з радянським журналістом, етнічним грузином, переслідуваним у Радянському Союзі за демократичні погляди і змушеним шукати політичного притулку у Франції. Зурабішвілі має французьке та грузинське громадянство, надане їй рішенням Президента Грузії. Вона – кавалер ордена Почесного легіону і Національного ордена честі Французької республіки. Крім французької та грузинської мов вільно володіє англійською, німецькою, італійською. Історія входження Саломе Зурабішвілі в грузинську політику була неординарною, як і діяльність пані міністра. Зурабішвілі – політик із досвідом – тривалий час обіймала високі посади в МЗС Франції. Так, Главою Генерального секретаріату національної оборони Франції з міжнародних питань та стратегії її було призначено у 2001 р., а у 2003 р. стала Надзвичайним і Повноважним послом Франції в Грузії. При-

значення відбулося в березні 2003 р. – нещодавно обраний грузинський президент, лідер «Революції троянд» Михайло Саакашвілі призначив Зурабішвілі Міністром закордонних справ Грузії замість Тедо Джапарідзе. Свою ініціативу М. Саакашвілі обговорив із французьким президентом Жаком Шираком, заявивши при цьому, що «дипломата такого рівня в Грузії ніколи не було». Журналісти відмічали, що Саломе відмінно орієнтується не лише в нюансах європейської політики, а й детально знає особливості роботи в міжнародних структурах, у першу чергу – ООН, де мала досвід представництва Франції. Зурабішвілі С., у свою чергу, повідомляла ЗМІ, що без вагань погодилася зайняти нову посаду і що «з дитинства мріяла очолити грузинську дипломатичну службу». Одним із успіхів своєї каденції на посаді міністра вона вважала прийняття рішення про вивід із країни російських військових баз і акцентувала, що Грузія в майбутньому не має наміру розміщувати на своїй території іноземні військові бази, але не буде

фіксувати цей пункт у договорі з Росією, оскільки це обмежує суверенітет Грузії. Журналісти відмічали іншу, дещо дивну, міністерську ініціативу С. Зурабішвілі. Відповідно до її розпорядження кожен новопризначений посол на вручення вірчих грамот у державі перебування повинен був приходити в черкесці – національному грузинському вбранні, яке в наш час більше використовується артистами фольклорних ансамблів. Із міністерської посади Зурабішвілі було звільнено 20 жовтня 2005 року.

Ека Ткешелашвілі стала наймолодшим у історії Грузії главою зовнішньополітичного відомства, очоливши МЗС у 2008 році. Ткешелашвілі 1977 р. народження, випускниця Тбіліського державного університету. Працювала юристом у Міжнародному комітеті Червоного Хреста, директором IRIS-Грузія, отримала практику в Офісі обвинувачення Міжнародного трибуналу по колишній Югославії. До посади Міністра закордонних справ Грузії очолювала Генеральну прокуратуру Грузії. Саме їй довелося озвучити офіційну пози-

цію країни в серпневій війні 2008 р. з Росією із подальшим розірванням дипломатичних відносин.

Серед Міністрів закордонних справ Грузії – випускник Київського державного університету ім. Т. Шевченка (факультет міжнародних відносин та міжнародного права) – Гела Бежуашвілі, який очолював міністерство у 2005-2008 роках. На сьогодні Г. Бежуашвілі керівник Департаменту розвідки Грузії.

Грігол Вашадзе очолив Міністерство закордонних справ у 2008 р. і до сьогодні перебуває на цій посаді. Він народився в м. Тбілісі в 1958 р., закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин, факультет міжнародного права, був аспірантом Дипломатичної академії МЗС СРСР. Вільно володіє російською, англійською, португальською, італійською, іспанською та французькою мовами. Також, Г. Вашадзе має значний досвід дипломатичної практики – за фахом юрист, сім років у 80-х рр. працював у союзному МЗС. Після розпаду СРСР створив та очолив успішний приватний бізнес – був власником «Georgia

Arts Management» та «Gregory Vashadze and BR». Сім'я Вашадзе відома поза межами Грузії та завдяки світовій славі дружини Грігола – прима-балерини Ніно Ананіашвілі. Широкий аудиторії міністр відомий своїми особистими якостями: інтелектуальністю, ерудицією, легкістю в спілкуванні з журналістами, переконливою участю в дебатах. Прекрасний оратор, поборник прагматичної державницької політики в інтересах Грузії, Грігол Вашадзе серед пріоритетів зовнішньої політики країни та зовнішньополітичного відомства бачить першочерговим завданням «не допустити визнання так званої незалежності окупованих територій, не дати Росії шанс розхитати їх юридичний статус». За час керівництва Г. Вашадзе міністерство отримало новий імпульс розвитку, з'явилися нові форми організації роботи, збільшилася кількість візитів та обмін досвідом між державами.

Однією з нових форм організації роботи сучасної дипломатичної служби Грузії є впровадження так званих «амбасадоріалі» (груз.), що покликані сприяти кращій коорди-

нації взаємодії дипломатичної служби і МЗС Грузії. Амбасадоріалі – регулярні зустрічі послів і посадовців міністерства, наради послів Грузії, які відбуваються щорічно. Прогресивним є запрошення на такі зустрічі для виступу високих зарубіжних гостей, міністрів Туреччини, Фінляндії, Литви, Генерального секретаря ОБСЄ, що дало додаткову можливість поглибити співпрацю. Амбасадоріалі – захід відносно молодий, але такий, що має свої традиції: грузинські дипломати «звіряють годинники» у готелі «Редіссон» у центрі Тбілісі в перший день наради. Туди ж запрошують членів уряду Грузії зі звітами про роботу їхніх відомств і з побажаннями на адресу дипмісії за кордоном.

Грузинська дипломатична служба вибудована за класичною моделлю дипломатії, хоча запроваджена в ній система категорій є дещо відмінною від української.

До категорії «А» належать: міністр, перший заступник міністра, заступники міністра, керівник департаменту міністерства, Надзвичайний і Повноважний Посол, постійний

представник при міжнародних організаціях, начальник управління, консул, радник, військовий аташе, представник Міністерства оборони.

До категорії «С» належать: віце-консул, перший секретар, консульський агент, другий секретар, третій секретар, аташе і апарат військового аташе.

Присвоєння дипломатичних рангів посадовим особам за законом «Про дипломатичну службу Грузії» відбувається на основі заключних висновків конкурсної атестаційної комісії. Відповідний акт президента передбачає виплату грошових надбавок за дипломатичні ранги. Міністр закордонних справ нормативно-правовим актом присвоює дипломатичні ранги (крім вищих дипломатичних рангів) після закінчення визначеного терміну, за особливі здобутки, за професійну підготовку. Вищий дипломатичний ранг присвоюється довічно президентом за поданням міністра. Вищий дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла присвоюється лише тим вищим дипломатичним посадовим особам, які займали, чи займають, посаду керівника дипломатичного представництва, міністрові та його заступникам.

Закон Грузії «Про дипломатичну службу Грузії» висуває ряд вимог до осіб, які заступають на дипломатичну службу, серед яких особливо акцентується увага на такому: державний службовець повинен припинити будь-яку активну політичну діяльність, а також наголошується на тому, що «посадова особа є політично нейтральною і не має підтримувати дії з пропаганди і

сприяння діяльності політичних партій і політичних організацій». Цінностями, які визначають образ сучасного дипломата Грузії, на думку авторів закону, є професіоналізм, відданість справі, чесність, неупередженість, патріотизм, підзвітність державі та народу. Обов'язком грузинського дипломата є необхідність поважати та дотримуватися законів і традицій, звичаїв Грузії та країни перебування.

Призначення на дипломатичну посаду можливе шляхом переведення, конкурсу чи поза конкурсом для громадян Грузії. Шляхом переведення призначають дипломатичних посадових осіб. За конкурсом проходять особи, які мають вищу освіту, володіють грузинською мовою, і, принаймні, двома іноземними. Без конкурсу на дипломатичну посаду можуть бути призначені особи з найвищими дипломатичними рангами. За конкурсом відбувається призначення осіб, які перебувають в активному резерві (за рекомендацією конкурсної комісії міністерства), та службовців, які є відкликаними з дипломатичної ротації дипломатичних служб.

Особи, які направляються в службове відрядження, а також члени їхніх сімей відповідно до Закону Грузії «Про дипломатичну службу Грузії» користуються службовими привілеями та імунитетами. До членів сім'ї дипломата закон відносить лише дружину/чоловіка й неповнолітніх дітей, які проживають разом із ними. У разі виникнення ситуації необхідності позбавлення дипломатичних і консульських імунитетів рі-

шення приймає міністр. Закон містить норми соціального захисту дипломатів і членів їх сімей і наголошує на неприпустимості ситуації, коли дипломатична та консульська діяльність можуть спричинити збитки державному службовцю. Закон передбачає, що МЗС зобов'язане надавати всіляку підтримку в забезпеченні відповідних побутових умов особам, які направляються за кордон у відрядження, та членам їхніх сімей. Щодо побутових проблем, що закономірно виникають під час відрядження за кордон, практика вирішення цих питань у Грузії є загальною. Оплата довготермінового відрядження обчислюється з урахуванням добових квот і сум на оренду житла. Посольство Грузії в країні перебування надає тимчасову квартиру новопризначеному співробітнику, а вже сам він обирає варіант квартири, що відповідає вимогам місцевих стандартів та зручності. Різниця у вартості оренди житла, у той чи інший бік, залишається на розсуд і розпорядження новоприбулого дипломата. Щодо захисту членів сімей грузинських дипломатів, то законодавством передбачається, що за дружиною дипломата, який направляється у закордонне відрядження, після повернення в Грузію зберігається посада, яку вона обіймала до відрядження чоловіка. Також законом передбачено обов'язкове медичне обслуговування і страхування, відпустка – 30 календарних днів.

Традиційно в грузинському суспільстві існує повага до представників дипломатії. Отримати кваліфіковану фахову освіту з

міжнародних відносин, набутти практичних навичок, стажуватися за кордоном, зробити кар'єру дипломата – прагнення багатьох молодих грузинів.

Дилеми та тенденції в розвитку дипломатичної служби Грузії є типовими для молодих демократій і кадрових систем дипломатії. Ключовими проблемами є комплектація досвідченими, професійними кадрами, дотримання високих стандартів дисципліни та організації робочого процесу, а також відсутність спеціальної літератури з цього питання.

У період становлення своєї дипломатичної служби Грузія формувала її спеціалістами, які не були кадровими дипломатами і не мали дипломатичної освіти. Потреби МЗС і закордонних місій задовольнялися за рахунок залучення фахівців з інших сфер суспільної, громадської діяльності. Проблема підготовки кадрів існує й досі, оскільки країна не має власної Дипломатичної академії (хоча за часів Е. Шеварднадзе вона функціонувала при МЗС Грузії в 1998-2002 рр.). Оптимізму може надавати прагнення молодих спеціалі-

стів, які закінчили національні вищі навчальні заклади, отримати освіту і практику, у першу чергу – мовну, за кордоном. Грузинська бюрократія пишеться тим, що більшість посад у законодавчій і виконавчій владі нині займають молоді, амбітні (у позитивному сенсі) спеціалісти, які навчалися за кордоном – у Європі та США, мають нове європейське мислення й орієнтовані на прагматичну політику в інтересах Грузії.

Молодий грузинський дипломат буде скоріше вільно говорити французькою, англійською чи арабською, але вже не російською мовою, як це було двадцять років тому. І не потрібно драматизувати цей факт – він є відображенням загальної тенденції розвитку незалежної Грузії. Куратори молодих спеціалістів вважають, що найкращий досвід дипломат може отримати безпосередньо на практиці, у реальному житті – так званий training on job. Практикуються регулярні закордонні відрядження перспективної молоді до провідних дипломатичних шкіл США та Європи для

участі в спеціалізованих навчальних курсах.

Із 2011 р. Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні Григол Катамадзе запровадив практику візитів українських дипломатів і слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України до Грузії.

Під час цього річного візиту українську делегацію очолив один із авторів цієї статті – Ваш покірний слуга В'ячеслав Ціватий. Можу засвідчити, ми провели ряд дуже плідних зустрічей із представниками керівництва центральних і місцевих органів законодавчої та виконавчої влади Грузії, зокрема, з першим заступником Міністра закордонних справ Грузії Н. Вашакідзе, першим Віце-спікером Парламенту Грузії М. Мачаваріані, Головою департаменту розвідки Грузії та экс-міністром закордонних справ Грузії Г. Бежуашвілі, представниками керівництва Автономної Республіки Аджарії. Нам розповіли про сучасний стан, результати і заплановані процеси реформування законодавчої та виконавчої гілок влади, розвиток політики регіонального управління, стан і перспективи українсько-грузинського співробітництва, бачення грузинської сторони щодо подальшого політичного, економічного та культурно-гуманітарного розвит-

ку, своєї майбутньої ролі в регіоні та світовому співтоваристві.⁵

Про реформу правоохоронної системи Грузії українські гості дізналися на зустрічі з представниками МВС країни в новому приміщенні міністерства. Ми змогли побачити роботу типового поліцейського відділку, а також ознайомитись із системою функціонування спеціалізованого митно-реєстраційного терміналу (м. Руставі) та «Палацу юстиції» у м. Батумі, які працюють за системою «єдиного вікна».

Зацікавив членів делегації Дипломатичної академії України досвід та організація навчального процесу грузинських колег в Академії національної оборони Грузії імені Давіда Агмашенебелі, Поліцейській академії Грузії, Академії мистецтв Грузії.

Культурна програма нашого перебування включала ознайомлення з найважливішими пам'ятками історії, культури, архітектури та релігії в Тбілісі, Кутаїсі, Горі, Батумі, Сігані, Руставі та ін. Також українська делегація отримала аудієнцію в Католикоса-Патріарха всієї Грузії Ілії II.

Українсько-грузинські взаємини мають довгу та славетну історію. Так, 13 квітня 1993 р., було підписано Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та

Грузією. «Грузія прагне максимально використувати можливості стратегічного партнерства з Україною» – заявлено в новій Доктрині національної безпеки, затвердженій у 2011 році.

За останні роки більш плідним і конструктивним стало співробітництво і між Міністерствами закордонних справ України та Грузії. Це підтвердив візит Міністра закордонних справ Грузії Г. Вашадзе в Україну. У рамках офіційного візиту Міністра закордонних справ Грузії в Україну 15 червня 2012 р. відбулися переговори глав зовнішньополітичних відомств України та Грузії Костянтина Грищенка і Грігола Вашадзе.

Особливу увагу було приділено перспективам реалізації в чорноморсько-каспійському регіоні масштабних енергетичних проєктів, спрямованих на зміцнення енергетичної безпеки як України і Грузії, так і європейського континенту в цілому, а також розвитку регіональних транспортних коридорів. Глави зовнішньополітичних відомств двох країн підтвердили обопільну зацікавленість Києва та Тбілісі в поглибленні взаємодії на євроінтеграційному

напрямі, у рамках міжнародних організацій та регіональних ініціатив.⁶

Після завершення переговорів міністри К. Грищенко та Г. Вашадзе підписали Спільну заяву з нагоди 20-ї річниці відновлення дипломатичних відносин між Україною та Грузією, а також Протокол до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії в галузі урядового зв'язку.

Обидві держави задоволені нинішнім рівнем двосторонніх відносин і прагнуть надалі розширювати політичні й економічні зв'язки. Про це йдеться у спільній заяві міністрів закордонних справ України та Грузії К. Грищенка і Г. Вашадзе: «Беручи до уваги тісні історичні та людські зв'язки і висловлюючи задоволення нинішнім рівнем двосторонніх відносин, ми підтверджуємо наше взаємне прагнення до подальшого примноження та розширення політичних і економічних зв'язків, поглиблення співробітництва задля забезпечення регіонального миру, розвитку та процвітання, а також до подальшого заохочення міжлюдських контактів на благо обох народів».

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики Грузії та етапи формування її дипломатичної служби в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено інституційному розвитку, здобуткам, проблемам і перспективам сучасної дипломатичної та консульської служби Грузії, а також охарактеризовано українсько-грузинські відносини на сучасному етапі.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, дипломатична служба, консульська служба, модель дипломатії, Грузія, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные направления внешней политики Грузии и этапы формирования её дипломатической службы в условиях глобализации. Особое внимание уделено институциональному развитию, достижениям, проблемам и перспективам современной дипломатической и консульской службы Грузии, а также охарактеризованы украинско-грузинские отношения на современном этапе.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, дипломатическая служба, консульская служба, модель дипломатии, Грузия, Украина.

¹ Закон Грузії «Про дипломатичну службу Грузії» // Інтернет-сайт МЗС Грузії <http://www.mfa.gov.ge>

² Поточний архів Посольства Грузії в Україні. – 2011-2012 роки.

³ Офіційний сайт Державного міністерства з питань євроатлантичної інтеграції Грузії <http://eu-integration.gov.ge/>

⁴ Mission, Values and Principles of the Ministry of Foreign Affairs http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=11

⁵ Zeit про візит делегації Дипломатичної академії України при МЗС України до Грузії // З власного архіву автора.

⁶ Поточний архів Міністерства закордонних справ України. – Третій територіальний департамент. – Червень 2012 р.

Жінки в дипломатії: історичні аспекти і тенденції сучасності

УДК 321.316.46

Аліна БУГАР,
бакалавр
міжнародних відносин

Світове суспільство давно веде мову про рівність чоловіка й жінки, а феміністичні рухи стають із плином часу все більш вираженими та потужними. У сферах діяльності, що історично вважалися цариною чоловіків, активно з'являються жінки. І хоча, здавалося б, нині поняття «жінка-дипломат» чи «жінка-політик» є звичними, часто існує низка перешкод у побудові професійної самореалізації. Жінкам доводиться бути вдвічі ефективнішими в досягненні кар'єрного успіху та визнанні як фахівця, адже вони мають поєднувати багато соціальних ролей одночасно. Про певний рівень недостатнього залучення жінок також у політику свідчить той факт, що й досі для багатьох країн доводиться вводити вимоги щодо квотування місць у парламентах. Тому дискусія на міжнародному рівні стосовно ролі жінок у

сфері зовнішньої політики стає все більш актуальною.

Одного разу відомий політик, перша жінка в якості держсекретаря США Мадлен Олбрайт, ще до призначення на дипломатичну посаду, зазначила, що чи не єдиним шляхом для жінки наблизитися до дипломатії є, власне, заміжжя з дипломатом. На щастя, часи змінюються і стереотипність не може бути рушійною силою прогресу, особливо якщо це стосується гендерних питань. Так, фраза Мадлен Олбрайт – особистості, яка своєю професійністю подолала упередженість стосовно жінок у політиці, яскраво підкреслює застарілість переконань, неправильне сприйняття суспільством їхніх професійних можливостей.

Усьому світові широко відомі історичні особистості, жінки з непохитною волею, лідерським характером, неабиякими дипломатичними здібностями, серед яких Індіра Ганді, Елеонора Рузвельт, Голда Меїр, Акіно Корасон – список легко можна продовжувати далі. Це означає, що жінки ніколи не були байдужими до того, що відбувається навколо.

Навіть із початком активного розвитку дипломатичного спілкування вони, у міру своїх можливостей, долучалися до цього процесу. Звер-

нувшись до витоків історії дипломатії, варто згадати, що в МЗС Великої Британії зберігся документ, який засвідчує, що перша жінка-дипломат була іспанкою. У 1507 р. Фердинанд Арагонський відправив свою овдовілу доньку Катерину в якості посла до Англії задля переговорів із Генріхом VII про відтермінування весілля. Незабаром цю традицію перейняли й у Франції. У 1529 р. Луїза Савойська, мати короля Франциска I, і Маргарита Бургундська, тітка імператора Карла V, провели переговори в Камбре, у результаті яких було підписано трактат, відомий як «Мирний договір дам» [1].

Проте, першою жінкою-послом (на постійній основі) вважається Олександра Михайлівна Коллонтай (дівоче прізвище – Домонтович). Відома радянська політична діячка в 1923 р. очолила дипломатичне представництво в Норвегії. Її дипломатична кар'єра виявилася досить успішною. У 1926 р. Коллонтай направили як посла СРСР у Мексику, а в 1930 р. – у Швецію, де вона очолювала посольство

до 1945 року. До слова, Олександра Михайлівна визначала дипломатію як «мистецтво зав'язувати відносини з людьми і розвивати їх». Вона говорила, що дипломат, який не набув своїй країні нових друзів, не може називатися дипломатом [2].

Сполучені Штати почали допускати жінок на закордонну службу лише в 1925 р., а в 1949 р. була призначена перша американська жінка-посол – Хелен Євгенія Мур Андерсон, яка представляла свою державу в Данії. Однак до 1974 р. жінки, перебуваючи на дипломатичній службі США, не мали права одружуватися. Франція дозволила жінкам увійти у сферу дипломатичної служби в 1930 р., хоча на той час їх не призначали главами місій.

Низький рівень присутності жінок у дипломатії пояснюється засадами тогочасного світобачення. Відомий російський дипломат В.І. Попов у своїй книзі «Сучасна дипломатія» справедливо зазначив, що в класичних книгах із

дипломатії – Кальєра, Камбона – немає жодної згадки про жінку-дипломата. Не дивно, що жінки були майже відсутні зі сфери зовнішньополітичних рішень, оскільки традиційні західні та східні філософи, від Аристотеля до Конфуція, наголошували, що держава, як домашнє господарство, повинна регулюватися чоловіками.

Ніколо Макіавеллі, один із основоположників наукового підходу до дипломатії, акцентував на важливості чоловічих характеристик у процесі спілкування між державами. Історично справу керівництва та оборони держав здійснювали чоловіки, тому й просували лише свої особисті інтереси. Призначення жінок на керівні позиції в органах влади теоретично сприймалось як загроза чоловічому домінуванню. Дипломат сер Гарольд Нікольсон озвучив макіавеллівські побоювання: «жінки схильні до таких якостей, як завзяття, співчуття й інтуїція, які, якщо не знаходяться під твердим контролем, є небезпечними у міжнародних відносинах» [11].

Дипломатія вважалася чоловічою справою, адже це не просто професія – це спосіб життя, обмежений суворими рамками етикету та неписаних правил. Жінкам, поставленим у такі умови, доводиться діяти серед чоловіків без будь-яких знижок на «слабку стать».

Проте, жіноча логіка й інтуїція дають змогу несподівано, свіжо, нестандартно поглянути на вже звичні явища, попередити, урегулювати конфлікти, зняти напруження, а саме ці риси так влучно поєднуються з профільними зав-

даннями сучасної дипломатії [8].

Активізація жінок не лише в дипломатії, а й у політиці теж матиме велике значення. Згідно з Доповіддю Національної розвідувальної ради США прихід жінок у політику, вірогідно, змінюватиме урядові пріоритети. Такі полярні приклади, як Швеція та Руанда, вказують на те, що країни, де кількість жінок у політиці відносно велика, приділяють більше уваги соціальним питанням: охороні здоров'я, навколишньому середовищу, економічному розвитку. Якщо ця тенденція збережеться найближчі п'ятнадцять-двадцять років, що цілком імовірно, то збільшиться й кількість країн, які нададуть перевагу соціальним, а не військовим програмам [4, с. 23].

На сьогодні світ потребує посилення жіночого впливу на процеси, що відбуваються, особливо це стосується питань безпеки. Жінкам притаманне прагнення уникнути збройного вирішення конфліктних ситуацій. Готовність до переговорів і прийняття рішень є їхньою вродженою рисою.

Недарма з'явився тренд на активне залучення жінок до миротворчості. У 2000 р. Рада Безпеки ООН прийняла історичну резолюцію № 1325, якою підтверджено важливу роль

жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів, у побудові миру і підкреслено важливість їхньої рівноправної та всебічної участі в зусиллях із підтримки і сприяння зміцненню миру та безпеки, необхідність посилення їхньої ролі в процесі прийняття рішень щодо запобігання та врегулювання конфліктів [7]. Із цією ж метою у 2009 р. Комітет НАТО у справах жінок (тепер – Комітет із гендерної проблематики) був удосконалений задля ефективної імплементації резолюції ООН № 1325 [9].

Існуюча тенденція зростання кількості жінок у дипломатії – однозначно позитивне явище. Але все ще залишаються невирішеними серйозні перешкоди та проблеми, основними причинами яких є традиційні гендерні стереотипи, культурні звичаї деяких країн та, часом, ігнорування зовнішньополітичними відомствами гендерного паритету.

Якщо у жінки-дипломата є діти, то постають питання щодо їхнього виховання, працевлаштування чоловіка. Цей фактор теж стає чи не найголовнішою проблемою у просуванні по дипломатичних сходах.

Варто в рамках заданої тематики окреслити ситуацію в Україні. Прийнята нашою країною (разом з іншими державами світу)

Декларація тисячоліття ООН від 2000 року визначає Цілі Розвитку Тисячоліття, яких країни зобов'язуються досягти до 2015 року. Серед них важливою є просування статевої рівності шляхом досягнення паритету гендерного представництва в органах державної влади.

Очевидною є тенденція майже рівної загальної кількості всіх працюючих у МЗС України, проте найвищі посадові ланки в структурі залишаються у руках «сильної статі».

Також, надзвичайно мало послів-жінок від нашої держави. На початок 2012 р. це, наприклад, Надзвичайні і Повноважні Посли України у: Ватикані та при Мальтійському ордені – Іжевська Тетяна Іванівна; у Республіці Куба та Боліваріанській Республіці Венесуела, за сумісництвом – Саєнко Тетяна Григорівна; у Чорногорії – Слюсаренко Оксана Олександрівна. А 25 січня 2012 р. головою центру ОБСЄ в Астані було призначено Зарудну Наталію Миколаївну (до цього в різні роки представляла Україну в Данії та ФРН).

Мало жінок у сфері дипломатії також і в Російській Федерації. У ранзі Надзвичайного і Повноважного Посла станом на початок 2012 р. їх лише дві: представниця Росії в ЮНЕСКО у Парижі та

Посол у Малайзії [3]. Для порівняння, 38 британських дипломатичних місій очолюють жінки [5]. У США жінки керують 30% загальної кількості місій. Подібні показники у Фінляндії, Норвегії та Швеції.

Незважаючи на доволі невелику кількість представниць жіночої статі на керівних посадах, у політиці та дипломатичній службі (їх кількість варіюється в кожній окремо взятій країні), позитивна тенденція до збільшення існує. Провідні міжнародні організації звертаються до цієї тематики, а отже, налаштовані змінити ситуацію. Так, генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, виступаючи 7 березня 2012 р. у штаб-квартирі організації, закликав міжнародне співтовариство боротися за права жінок у всьому світі. «Ще багато чого потрібно змінити, перш ніж жінки в усьому світі зможуть сказати, що мають рівні права з чоловіками», – сказав генсек, зазначивши, що, на жаль, «не скрізь до жінок ставляться з належною повагою» [6].

Важко також не погодитися зі словами державного секретаря США Гіллари Клінтон: «Нації, котрі інвестують у жіночу зайнятість, охорону здоров'я та освіту, найімовірніше будуть мати кращі результати... І по всьому світу ми бачили, що можуть зробити

жінки, коли вони залучені до відновлення миру» [10].

Таким чином, справа досягнення успіху в кар'єрі в першу чергу залежить від самої жінки. Вона має бути впевненою в собі, рішучою, готовою до змін, відчувати покликання робити свій внесок у розвиток гармонійних відносин у світі.

Тож, стереотипи жіночої слабкості та вразливості повинні піти в минуле. Історія неодноразово показувала приклади сильних жінок, здатних змінити власну країну або навіть світові тенденції. Та щоб позбутися упередженості назавжди, світовому загалові ще потрібно консолідуватись і підтримати жінок. Варто встановити обов'язковий справедливий відсотковий рубіж, що контролюватиме співвідношення кількості чоловіків і жінок на дипломатичній службі країни.

Для кожної держави активне залучення жінок до дипломатичної служби лише продемонструє бажання демократичної країни до вдосконалення, модернізації та прогресу, пошуку інноваційного – думок, рішень, дій. Лише за умови активної участі жінок у всіх світових процесах можна гарантувати рівність у суспільстві, розвиток миру та згуртованість світу.

Список використаних джерел

1. Женское лицо российской дипломатии. Подготовлено по материалам Сюзанны Адамянц, Александра Урусова и Армена Гаспаряна [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.krsk.mid.ru/old/dipl_day_01.html
2. Зонова Т. Гендерный фактор в политике и дипломатии // Международные процессы. [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.intertrends.ru/twenty/009.htm>
3. Матеріал складений на основі списків кадрового забезпечення, розміщених на офіційному сайті МЗС РФ [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.mid.ru/bdomp/site-map.nsf/kartaflat/06.015>
4. Мир после кризиса. Глобальные тенденции – 2025: меняющийся мир. Доклад Национального разведывательного совета США. – М.: Европа. – 2011. – 188 с.
5. Тернер Л. Посли на високих підборах йдуть до вас? [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://blogs.fc.gov.uk/leightner/uk/2012/03/07/>
6. Пан Ги Мун призвал мировое сообщество бороться за права женщин // Взгляд, 08.03.2012 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://vz.ru/news/2012/3/8/566918.html>
7. Резолюция 1325 (2000), принятая Советом Безопасности на его 4213-м заседании, 31 октября 2000 года [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2000/res1325.htm>
8. Хабибуллина С.С. Женщины в политике и дипломатии: психологический и исторический аспекты [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://globkazan.narod.ru/a9.htm>
9. NATO Committee on Gender Perspectives [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50327.htm?selectedLocal=en
10. Remarks by Hillary Rodham Clinton [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/02/183340.htm>
11. Talyn Rahman-Figueroa. Celebrating the Rise of Women in Diplomacy // Diplomatic Courier, 08.03.2012 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.diplomaticcourier.com/news/diplomacy/897-celebrating-the-rise-of-women-in-diplomacy>
12. The Ambassadors Review / Fall – 2004. Council of American Ambassadors [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.americanambassadors.org/index.cfm?fuseaction=Publications.article&articleid=69&storylayout=true>

Олександр ВАСИЛЬСЬВ,
головний науковий
співробітник ІСЕМВ НАНУ,
доктор технічних наук

Модернізація є однією з необхідних умов становлення нового світового порядку. У її основу покладено визнання головною закономірністю соціального розвитку постійної зміни, ускладнення політичних, економічних і культурних структур та їхніх функцій відповідно до потреб раціонального та ефективного функціонування суспільства.

Комплекс наукових ідей, об'єднаних поняттям «теорія модернізації», сформувався після Другої світової війни, у роки глобальних змін. Протистояння двох суспільно-політичних систем і виникнення третього світу, представленого колишніми колоніями й напівколоніями, поставили світове суспільствознавство перед необхідністю вироблення нової парадигми соціально-історичного розвитку. У більшості класичних концепцій модернізації акцент зроблено на формуванні індустріального суспільства. Модернізація розглядається як процес, паралельний індустріалізації. Перетворення традиційного аграрного суспільства в індустріальне розглядається під кутом зору трансформації системи господарства, технічно-

го озброєння й організації праці.

Нинішній етап розвитку теорії модернізації показав необхідність урахування водночас із економічними чинниками розвитку (людські та природні ресурси, нагромадження і наявність капіталу, розвиненість технологій), позаекономічних — геополітичних, соціальних, культурних, психологічних тощо. Концепції модернізації набувають чітко визначеного соціально-культурного характеру. Це виявляється в подоланні євроцентризму і визнанні як самоцінних ісламської та індуїстсько-буддійської «квазіцивілізацій», у врахуванні цивілізаційної культури окремих соціумів. Сьогодні вже загальновизнаним фактом є неможливість механічного перенесення західних моделей розвитку на інші регіони світу.

В останні десятиріччя позначилася трансформація процесу модернізації

в постмодернізацію, що охоплює: переорієнтацію інфраструктури індустріального суспільства на розвиток його інформаційних можливостей і постматеріальних цінностей; формування екологічного суспільства, заснованого на впровадженні природозберігаючих технологій; розширення сфери індивідуальної свободи людини, створення для неї можливостей вибору, незалежності від тиску традицій, середовища, місця проживання.

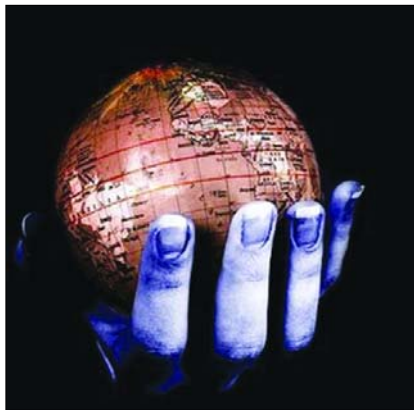
Фактично поступово теорія модернізації трансформувалася в інструмент комплексного пояснення, продукування та прогнозування соціально-політичного розвитку. Осучаснена теорія розглядає модернізаційний процес у межах певного суспільства як свідому налаштованість держави на якісні перетворення не калькуванням досвіду передових країн, а поєднанням найпошире-

ніших універсальних політичних структур, інститутів, цінностей із традиційною специфікою певних суспільств.

Модернізація — це досягнення прогресивних зрушень, якісна зміна згідно з сучасними викликами, удосконалення та оновлення суспільства, приведення його базису у відповідність до нових вимог, технічних умов, норм ефективності та результативності. Вона виконує місію оздоровлення і перебудови суспільства. Модернізація — це створення фундаментальних інституційних, науково-технічних, соціальних, культурних, політичних, інфраструктурних основ для якісного зростання і сталого розвитку.

Тому саме вона здатна створити базу для подолання економічного і технологічного відставання України від розвинених держав. Модернізація — це процес реформування ба-

зових інститутів і підсистем, що утворюють каркас суспільства й охоплюють такі сфери: культурологічну, соціально-демографічну, економічну, наукову, освітянську, комунікаційну, адміністративну, політичну, правову тощо.

В основу концепції сталого розвитку покладено три взаємопов'язані сфери життя суспільства: екологію, економіку, соціальні процеси. Тим часом, у системі внутрішньодержавних і міжнародних відносин більша частина ХХ ст. пройшла під знаком домінування ринкової економіки за далеко не пріоритетної ролі людського фактора.

Екологія – не міждисциплінарна наука, а проблема людської культури в цілому. Причини загибелі біологічних, екологічних систем і людських культурних цінностей ті ж самі, вони в головному – в культурному рівні суспільства, зокрема, у його моральній культурі. Якщо стан культури не поліпшуватиметься, не поліпшиться й ситуація з екологією. Для відновлення нормальних відносин суспільства і природи наука повинна дати перспективні ідеї та знайти прийнятні шляхи. Необхідно, щоб у суспільстві запанувала думка: все, що неекологічне, – то анти-

економічне й аморальне.

Екологічні проблеми в наш час стали також предметом зовнішньої політики. Екологія та політика в деяких випадках є неподільними. Питання водних ресурсів, захисту лісів, промислових викидів обговорюються на рівні президентів і

голів урядів держав. Шляхи вирішення глобальної екологічної проблеми – зміни клімату, що тісно пов'язана з проблемами світової економіки, на порядку денному всього світового співтовариства як розвинених держав, так і країн, що розвиваються.

Науково-технічний прогрес повинен сприяти подоланню нинішньої екологічної кризи, зміні установлених методів природокористування, зокрема, відходу від погляду на природу як невичерпну комору, яка може безболісно обслуговувати нестримну експансію продуктивних сил. Необхідно відмовитися від практичної готовності платити будь-яку екологічну ціну за економічне зростання. Поза межами здорової та благополучної природи всі економічні та політико-соціальні ідеали є нездійсненними.

Глобальна проблема сталого розвитку на сьогодні полягає в тому, що людство підійшло до ресурсних обмежень. Основних причин цього дві. Перша – нерівність у споживанні ресурсів Землі. Друга – зростання населення планети. Якщо сучасні тенденції збільшення чисельності населення, індустріалізації, забруднення природного середовища, виробництва продоволь-

ства та вичерпання ресурсів триватимуть, то протягом цього століття світ наблизиться до межі зростання. Нинішню ситуацію можна змалювати як кризу цивілізації, однією зі складових якої є екологічна криза.

У рамках більшості політекономічних теорій вважається, що природні ресурси є невичерпними. Це лежить в основі прогресу, лібералізму та суспільства споживання. Основна ідея ринкової економіки полягає в тому, що ринок розподіляє обмежені ресурси відповідно до визначеної через ціну переваги більшості споживачів.

Заможна частка людства (приблизно 15% усього населення) споживає більше третини поживних речовин і більше половини енергії, що виробляється у світі. А близько чверті мешканців планети голодує. При цьому загальна чисельність населення зростає, а світова економіка потребує все більшої кількості сировини. Слід зауважити, що в умовах дефіциту ресурсів (джерел речовини й енергії), якщо початкові параметри рівні, виживають лише ті підсистеми, які найбільш оптимально пристосовані до цих умов.

Людство у своєму споживанні вже перейшло пороговий рівень господарської ємності Землі, який дорівнює менше 1% загального обсягу продукції біосфери. Природного потенціалу планети вже недостатньо для підтримки як існуючих видів економічної діяльності, так і систем життєзабезпечення, від яких залежить цивілізація. Нині приріст світової економіки за рік становить приблизно 2%,

але він дорівнює всьому обсягові світового виробництва за XVII століття.

Якщо розвинені держави збережуть чи збільшать свій рівень споживання, то економічне зростання для країн, що розвиваються, буде практично заблоковано. Це, у свою чергу, посилить процес розшарування світового співтовариства за критерієм якості життя населення, поляризації багатих держав, що споживають не тільки свою, а й глобальну екологічну ємність, і бідних країн, які борються за виживання та є постачальниками сировини і резервуарами відходів діяльності розвинених країн. Неминучим наслідком такого розвитку стане загострення злиденності, міжнародних протиріч, напруженості та конфліктів, включаючи силові.

Із зростанням цін на сировину та вичерпанням родовищ для видобування ресурсів необхідно все більше капіталовкладень, тому все менше коштів залишається для забезпечення наступного зростання, і настає час, коли капіталовкладення вже не можуть компенсувати вичерпання ресурсів. Відтак настає руйнування індустрії, енергетики, транспорту, а також системи послуг і сільгоспвиробництва.

Шлях технологічної цивілізації, в основі якої лежить використання хімічної енергії речовин, добігає кінця. Величезна проблема людства – нестача енергії, хоча її використовуваний обсяг не перевищує однієї десятитисячної частки енергії, що надходить на Землю від Сонця. Щодня витрачаються невідновлювані ресурси: вугілля, нафта, газ. Протягом одного року людство спалює ве-

лищезну кількість викопного палива, на виробництво якого природа витратила мільйони років. Загальне споживання енергії у світі зросло з 20 ТДж в 1900 р. до приблизно 400 ТДж нині.

Узагальнюючим показником ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів країни є питомі витрати первинної енергії на одиницю валового внутрішнього продукту країни (енергоємність ВВП). На сьогодні енергоємність ВВП України становить понад 0,8 кг умовного палива на 1 دلار США з урахуванням паритету реальної купівельної спроможності (ПКС), що у 2,5 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Причиною високої енергоємності є надмірне споживання в галузях економіки енергетичних продуктів на виробництво одиниці продукції, що зумовлює відповідне зростання імпорту вуглеводнів.

Висока енергоємність ВВП в Україні є наслідком суттєвого технологічного відставання в більшості галузей, незадовільної галузевої структури національної економіки. На відміну від промислово розвинених країн, де енергозбере-

ження є проблемою економічної та екологічної доцільності, для України – це питання виживання. Низька енергоефективність є одним із основних чинників кризових явищ в українській економіці.

Безконтрольна ринкова економіка, навіть якщо йдеться про ринок природоохоронних товарів і послуг, призводить до вичерпання природних ресурсів, при цьому створюючи враження стабільного зростання та благополуччя. Механізм ринку не може безпосередньо служити на користь розвитку України шляхом залучення іноземного капіталу чи використання національного капіталу, необхідне свідоме економічне та соціальне планування, оскільки логіка закону максимального прибутку веде до інтервенції ТНК із небажаною деформацією економічної структури та консервацією сировинної відсталості країни.

Випередження темпів економічного зростання в Україні порівняно з темпами споживання первинних енергоресурсів повинно забезпечуватися шляхом

досягнення світового рівня показників енергетичної ефективності промисловості та соціально-комуніального сектору економіки і зменшення витрат енергоресурсів, що передбачає докорінні структурні зміни для створення малоенергоємної та малоресурсної економіки шляхом упровадження новітніх технологій.

Державне стимулювання галузей економіки, особливо тих, що працюють на споживчий ринок і забезпечують індустріальний та постіндустріальний розвиток, є винятково важливим для сталого розвитку України. Головним завданням науково-технологічної та промислової політики повинна стати модернізація економіки, розвиток високотехнологічного виробництва, створення високооплачуваних робочих місць, розширення внутрішнього ринку, податкове стимулювання матеріального виробництва.

Підбиваючи підсумок, зазначимо наступне. Наша країна має шанс досягти прогресу на шляху модернізації за умови підвищення в її структурі економіки знань, що є можливим за науково-технологічної взаємодії з Росією та ЄС у рамках створення загальноєвропейського економічного простору. Україна та РФ у такій інтег-

раційній побудові зацікавлені у високих європейських технологіях, а ЄС – у досягненнях російської та української науки у сфері фундаментальних досліджень, зокрема, щодо термоядерної, атомної та відновлювальних джерел енергії.

Необхідно на основі глибоких фундаментальних досліджень розробити екологічно чисті або хоча б екологічно прийнятні технології для всіх галузей економіки, надати обґрунтовані рекомендації на перспективу щодо зміни структурних пропорцій народного господарства країни. У рамках сталого розвитку для України головним напрямом повинно стати суттєве зростання наукомістких виробництв, що не збільшують техногенне навантаження на природу. На базі методів математичного моделювання та моніторингу мають бути розроблені штивні наукові обґрунтування наближення народногосподарських комплексів держави до модельного ідеалу оптимальної взаємодії з природою.

Модернізація українського суспільства повинна бути головним пріоритетом державної політики, що націлена на забезпечення нової якості економічного зростання, досягнення реальної дієвості ринкових інструментів макроекономічної збалансованості, сприяння розвитку реального сектору економіки, розширення зовнішніх зв'язків, удосконалення інноваційно-інвестиційного процесу.

Асиметрія партнерства початку ХХІ століття

Дмитро ЛАКІШИК,
кандидат історичних наук,
старший науковий
співробітник ІСЕМВ НАНУ

Ірина ПОГОРСЬКА,
доктор політичних наук,
провідний науковий
співробітник ІСЕМВ НАНУ

Глобально-стратегічні параметри сучасної зовнішньої політики США

Стратегічне лідерство Америки змушує інші держави комбінувати або обирати між двома стратегіями дії — опозиції та пристосування. Остання практикується тими акторами, для яких пряме опонування американській потугі є недоцільним. Комбінація обох типів стратегічної поведінки притаманна насамперед розвинутим країнам-партнерам. Вона характеризується як м'яке балансування, основний практичний елемент якого полягає у військово-співробітництві зі Сполученими Штатами, часто в обмін на дипломатичну підтримку. Однак зрозуміло, що стратегічного рецепта максимально успішного узгодження власних позицій із Білим домом немає. Намагаючись реагувати на силову дію Америки,

чи то протистояти, чи то адаптуватися до неї, інші країни демонструють зусилля, які можна ідентифікувати як стратегію відповіді.

Сам Білий дім балансує між трьома лініями поведінки: статус-кво, м'якого примушування та жорсткої сили. У цій ситуації найбільш перспективною є стратегія переконання світового товариства в тому, що збереження лідерства США є найкращою альтернативою з усіх можливих. Відповідно в доктринальній кореляції першість посідає доктрина стратегічного лідерства. Важливо зауважити, що пошук ефективної дії більш важливий, ніж американське лідерство як таке. Стратегічні пріоритети супроводжують три принципові критерії: доцільність результату, пріоритетність останнього для Америки та світу, трансформаційний потенціал успішності політики результату.

Підхід США до побудови союзницьких відносин

Сполученим Штатам у 1990-2000 рр. вдалося реалізувати висунуту в 1960 рр. ідею концентричних кіл «спільноти демократій», усередині кожного з яких економічна взаємозалежність буде тим вищою, чим тіснішими є військово-політичні та політичні зв'язки між державами, що їх утворили. Хоча ця ідея не отримала спеціального політичного оформлення, ієрархічно організована система відносин США з країнами, що сприйняли її як модель світоустрою, побудована на основі взаємодії кількох груп держав, пов'язаних одна з одною та з державою-лідером відносинами взаємозалежності. Учасники кожної з груп певною мірою обмежують свою міжнародно-політичну суб'єктність в обмін на участь у цій ієрархічній стабільній системі.

Взаємозв'язки США з країнами НАТО найбільш розвинені в політичному, економічному та військово-політичному сенсі, оформлені нормативно й інституційно. Відносини Сполучених Штатів із державами, з якими відсутні особливі військово-політичні домовленості, однак які належать до спільноти країн, що дотримуються принципів обмеженої ієрархічної стабілізації, розвиваються на несистематизованій основі, що може набувати різних форм.

Відсутність такої систематизації та її нормативно-го закріплення є вигідною для США, оскільки дає більшу свободу дій, ніж у відносинах із країнами, що об'єднані з Вашингтоном інституціоналізованими союзницькими зобов'язаннями. У нейтральних держав Північної Європи взаємини з Америкою та її союзниками по НАТО розвиваються переважно на політичній та економічній основі, хоча й не без уваги до питань безпеки, яке починає помітно зростати на тлі економічної та військово-політичної значущості приполярних регіонів. Відносини США з Ізраїлем переважно будуються на поєднанні економічної та військово-політичної взаємодії. Із Саудівською Аравією й ОАЕ — в основному на фінансово-економічних і військово-економічних підвалинах.

Подібні відносини підкріплюються обмеженим залученням еліт країн, де наявна взаємодія між-елітних соціальних зв'язків із транснаціональною елітою Заходу. Між тим, така співпраця, як правило, не дає державам другого ешелону тих інституціоналізованих політичних гарантій, які мають навіть менш значимі в економічному плані країни, наприклад, східноєвропейські «нові демократії», пов'язані з США двосторонніми та багатосторонніми інституційно оформленими військово-політичними зобов'язаннями.

Сполучені Штати ясно дають зрозуміти, що вони готові йти на встановлення більш тісних взаємин із групою країн, що розвиваються. Але при цьому звучать суттєві застереження щодо демократії та ліберальних реформ. Експерти рекомендували дуже обережне та повільне просування вперед доти, доки влада в країні перехідного типу в основному належить еліті, що сформувалася за диктатури. США побоюються, що під прикриттям гасел модернізації при владі в цих країнах залишається стара еліта, яка використовує результати економічного розвитку для посилення військового потенціалу своїх держав і підготовки наступу на світові позиції Америки та її союзників. Із початком президентства Б. Обама перевагу отримала альтернативна точка зору. У Сполучених Штатах знову звернули увагу на країни перехідного типу. Знадобилося їх сприяння в стабілізації таких небезпечних точок, як: Ірак, ізраїльсько-палестинський конфлікт, ядерна програма Ірану, Афганістан, Пакистан. Між тим, у середовищі політичних функціонерів та експертів існують значні розбіжності щодо оцінок переваг і ризиків, які несуть спроби президента простягнути руку супротивникам. Багато критиків Б. Обама дійшли висновку, що його зусилля є не результативними та послаблюють позиції США, для яких надмірна дипломатична поступливість без гарантії успіху – приниження.

Натомість прихильники позиції Білого дому звертаються до історичних аналогій, доводячи, що

історія свідчить про невинуватість подібного скептицизму. За їхньою логікою Б. Обама знаходиться на правильному шляху, намагаючись наводити мости в час, коли застаріле суперництво слабшає внаслідок взаємного примирення, що прийшло на зміну погрозам застосування сили. Такі поступки можуть виявитися сміливими інвестиціями в мирне майбутнє. Ключовий аргумент на захист прихильників дій адміністрації полягає в тому, що Б. Обама з урахуванням посткризової реальності резонно відсуває питання демократизації на задній план і формулює ставлення до інших держав, з огляду на їхню поведінку на міжнародній арені, а не характер режимів.

Другий аргумент, який використовують противники зближення, полягає в тому, що подібні дії позбавляють будь-якої надії на те, що авторитарний режим узагалі коли-небудь зміниться. Позиція прихильників є зворотною: спільні проекти з такими режимами, цілком імовірно, можуть спричинити їхню зміну, оскільки економічна взаємозалежність зазвичай стає передвісником зближення між країнами. Прихильники «комерційного світу» стверджують, що торгівля й інвестиції сприяють розвитку почуття доброзичливості у суперників, оскільки з'являються спільні політичні й економічні інтереси. Усе це передбачає неймовірні дипломатичні зусилля поряд із трансформацією зовнішньополітичного світогляду багатьох гравців сучасної світової політики.

Проблема реалізації та-

ких амбітних завдань командою Б. Обама полягає в тому, що Вашингтону може бракувати часу. З огляду на наслідки фінансової кризи, результати проміжних виборів, старт президентської кампанії критична риторика опонентів явно посилюється. Обом сторонам для успіху слід мати у своєму арсеналі прямі докази того, що обрана стратегія приносить позитивні чи негативні результати з позицій національних інтересів США.

Значення України для США

Наша країна має важливе значення для США з кількох причин:

- демократична Україна могла б допомогти зміцнити трансатлантичне партнерство шляхом співробітництва з іншими країнами Центральної Європи для сприяння американсько-європейського двостороннього співробітництва;
- стабільна Україна підвищує стабільність і безпеку в регіоні Чорного моря й Центральної та Східної Європи;
- незалежна Україна є фактором протидії монополізації європейських енергетичних ринків.

Розробленню більш ефективних відносин США

з Україною мало б сприяти подолання трьох основних перешкод: байдужість Європи, поліпшення показників української економіки, стратегічна й тактична наполегливість Росії. За оцінкою американських експертів, де-факто наша країна може йти трьома шляхами: євроатлантична орієнтація, нейтральність, прийняття пропозицій Росії. Теоретично перший варіант найбільше задовольняє водночас українські, американські та європейські інтереси. Однак він же має значні перешкоди у вимірі практичної реалізації. Провідні країни Європи, зокрема, Німеччина, Франція, Італія не бажають жертвувати тісними та перспективними економічними відносинами з Росією заради української безпеки та її інтеграції в Європу. Вашингтону також поки що складно відокремити свою співпрацю з Києвом від відносин із Москвою. Виходячи з цього, Україна змушена залишатися політично нейтральною стороною.

Головними та постійними завданнями США щодо нашої країни декларуються такі:

- підтримка територіальної цілісності та суверенітету України;

- підтримка розширення діяльності Комісії НАТО - Україна та розвиток контактного механізму обговорення широкого спектра спільних зусиль, у тому числі оборони та безпеки, торгівлі й інвестицій, енергетичної безпеки та нерозповсюдження зброї масового знищення;

- заохочення європейських держав до активізації процесу приєднання України до ЄС, виходячи за рамки «Східного партнерства», сприяння економічній і правовій реформам, а також визначення термінів політичної інтеграції України в ЄС;

- створення умов, що допоможуть західним компаніям розробляти українські енергетичні ресурси, у тому числі, реалізовувати проекти будівництва нафтопроводів, кластерів збагачення урану, горючих газів, а також гідрату метану;

- доведення до українського керівництва, що інтеграція з Росією та Євразійським економічним союзом могли б ускладнити процес інтеграції України до трансатлантичної спільноти.

Геостратегічне значення нашої країни для США полягає в таких позиціях:

- Україна розташована на перехресті Європи й Азії, є найбільшою краї-

ною в Європі за західними кордонами Росії;

- Україна виступає ключовою транзитною державою для європейської енергетики, посідає важливе місце як гравець у регіоні Чорного моря, а також країна, що надає порт для Чорноморського флоту Росії.

Іншими факторами, що посилюють значення нашої держави для Сполучених Штатів є її зобов'язання в системах регіональної та глобальної безпеки (зокрема, у навчальній місії НАТО в Іраку, наданні права на проліт літаків Альянсу до Афганістану на підтримку операції «Непохитна свобода», участі в Міжнародних силах сприяння безпеці в Косово, операції «Активні зусилля», боротьбі з тероризмом у Середземномор'ї); миротворча діяльність в ООН, включаючи операції в Лівії, Судані, Грузії.

Америка є прихильником військової реформи в Україні та розвитку двосторонніх відносин щодо оборонного напрямку, який є одним із ключових компонентів стратегічного партнерства. Для забезпечення західної моделі професійної військової освіти Сполучені Штати здійснюють фінансування прог-

рам Міжнародної військової освіти та навчання (ІМЕТ).

Водночас експерти й аналітики висловлюють занепокоєння з приводу того, що перезавантаження американсько-російських відносин може призвести до зниження американсько-української взаємодії та навіть імовірність поступок Росії за рахунок України. Віце-президент Дж. Байден висловив рішучу підтримку США перспективам останньої стосовно вступу до НАТО та відмову від ідеї сфери впливу Росії в регіоні, зазначивши, що перезавантаження у відносинах із останньою не буде забезпечене за рахунок України. Він додав, що наша країна може допомогти розрядити «з нульовою сумою» відносини між США, Росією та сусідами.

Тим не менш, для адміністрації Обама пошук ефективного рішення у відносинах із Україною став неперіоритетним. Протягом останніх 17 років Вашингтон витратив чимало часу, енергії та ресурсів на допомогу нашій країні. Нині лише від української влади залежить успішність демократичних перетворень.

Хоча Україна залишається важливим партнером у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення, а американський бізнес усе активніше бере участь в українській економіці (сукупні прямі інвестиції сягнули близько 1,5 млрд.), першопричини її залучення або незалучення до союзнництва лежать у геополітичному вимірі.

Українсько-американські відносини нині потребують більш чіткої структуризації. Зокрема, встановлення консультативно-

го механізму на рівні президентів, спільних комісій, що здійснюватимуть контроль за діяльністю двосторонніх робочих груп із питань зовнішньої політики, економічних і торговельних відносин, енергетики й оборони.

Важливість економічної складової американсько-українського партнерства

Однією з провідних зовнішньополітичних цілей США є намагання утриматися на лідерських позиціях у світовій системі економічних відносин. Пріоритетна увага належить інноваційному та високотехнологічному розвитку, бо саме інформація та високі технології є запорукою економічного успіху сучасних розвинутих суспільств. Разом із тим, економічна потужність Сполучених Штатів неминує спричинює асиметричність їхніх відносин із низкою країн світу.

Україна є геостратегічним пріоритетом зовнішньої політики Америки у Східній Європі. Однак, практика двосторонніх відносин Вашингтона з Києвом доводить факт їх константної асиметрії, найпоказовішими прикладом чого є економічний вимір взаємодії. З одного боку, інтеграція України в глобальну економіку є основою стратегічного підходу США, спрямованого на зміну геополітичного та гео економічного балансів у регіоні та здійснення адекватного впливу на все регіональне середовище. Керівництво Білого дому зробило суттєві кроки для покращення економічних відносин із Україною: діє Генералізована система преференцій; підписано

угоду про взаємний доступ на ринки; відмінено поправку Джексона-Веніка; надано статус держави з ринковою економікою. Як член СОТ Україна може очікувати на прямі інвестиції американських компаній. Крім того, намітилася тенденція до збільшення обсягів торгівлі. Офіс Торговельного Представника США дав змогу збільшити українські рейтинги та перевести країну до «списку пріоритетного спостереження».

З іншого боку, незважаючи на всі декларації про важливість дотримання правил гри вільного ринку, американці не нехтують використанням регуляторних механізмів проти українських виробників. Зокрема, це стосується експорту сталі й аграрної продукції. Навіть попри концептуальну прихильність республіканської адміністрації принципам вільної торгівлі, на практиці переважають прагматичні мотивації. Велика стартова нерівність в економічному потенціалі дає змогу Америці вести діалог із Україною не стільки на договірних позиціях, скільки з позиції власної вигоди. Вочевидь, Київ отримуватиме більше економічної підтримки за результатами внутрішніх реформ, передусім створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Сполучені Штати є рушієм науково-технічного прогресу, а інноваційні дослідження та розробки на 2/3 спонсорує американський бізнес. Велику роль відіграє інформаційно-комунікаційний комплекс – більше половини з 250 світових компаній-лідерів базується в США. У глобальній економіці

транснаціональні корпорації мають ключове значення для Вашингтона, адже поширюють інновації, передові технології та ефективний менеджмент. Однак інтерес до розвитку високотехнологічних технологій в Україні досі був невисоким. Деяке зацікавлення у

співпраці викликають сфера авіапромисловості, телекомунікацій, банківська справа, страхування, фармацевтика й аграрний сектор. Негативними стримуючими факторами є державна регуляція, складна процедура сертифікації, непрозорість і значний податок на імпорт. Ускладнює вихід американців на ринки комунікацій і високотехнологічних технологій проблема захисту прав інтелектуальної власності. Інший бажаний перспективний напрям співпраці – енергетика. Збільшення цін на енергоносії повинно стимулювати зусилля України модернізувати енергетичний сектор. Регіональний Департамент США збільшив фінансування досліджень перспективи співпраці української сторони з американськими компаніями в енергетичній сфері. Це зумовлено також геополітичними аргументами – зменшення залежності від російського транзиту, будівництво шляхів із регіонів Середньої Азії та Каспію до Європи (включаючи продовження проекту Одеса – Броди до Плоцька). Зважаючи на ситуацію, у діалозі з Вашингтоном Києву варто активніше використовувати механізми міжнародних фінансових

інститутів. Попри те, що діяльність більшості з них узгоджується із США, вони зважають на економічну складову розвитку української держави більше за політичну, а їхні норми та правила дають змогу невеликим державам використовувати ті ж самі переваги, що й великим. Це може стати контактним ланцюгом, який дещо зменшить асиметрію двостороннього економічного діалогу.

Доцільність цілісного підходу до розвитку американсько-українського партнерства

Українська стратегія щодо США в добу глобалізації повинна бути комплексною. Приклад Америки свідчить, що успіх держави не визначається якоюсь однією складовою – економікою, контролем над фінансовими, інформаційними потоками та природними ресурсами, управлінням демографічними процесами або можливостями військової сили.

Значення українсько-американського стратегічного партнерства виходить за рамки суто двосторонніх відносин – його подальше зміцнення позитивно впливатиме на подолання викликів регіональної та європейської без-

пеці. Імовірно місце України та прилеглого регіону в системі зовнішньополітичних координат нової стратегії адміністрації США визначатиметься якісними змінами двосторонніх відносин, оскільки американські політики розуміють геополі-

тичну вагу і внесок країни в підтримку регіональної та загальноєвропейської безпеки і стабільності. Конструктивна взаємодія з Україною є важливим елементом зусиль Америки у сферах протидії розповсюдженню зброї масового ураження та зміцнення міжнародних режимів експортного контролю. Відповідно, двосторонні відносини дають підстави розраховувати на подальше співробітництво Вашингтона та Києва в контексті нової стратегії.

Фактором, що суттєво посилює інтенсивність двостороннього партнерства, може стати входження на український ринок відомих американських компаній, діяльність яких супроводжується поширенням інновацій і високотехнологій.

У сучасному світі різко загострюється конкуренція ідей щодо моделей і напрямів світового розвитку, від яких багато в чому залежать як майбутні геополітичні конфігурації світу, так і перерозподіл світових ресурсів. Україна має реальні шанси взяти участь у світових процесах, сформулювавши власне інтелектуальне бачення вирішення міжнародних проблем.

Дипломатія як спосіб життя

Уміння вирішувати конфлікти за столом переговорів та «трубкою миру» цінувалося людством завжди, а бути дипломатом вважалося почесним і престижним. Однак шлях до цієї професії довгий і тернистий, за ореолом загадковості та елітності криється важка, часом рутинна, але завжди дуже відповідальна робота. І класики, і сучасники дипломатичної служби подають безліч визначень, що таке мистецтво дипломатії і яким повинен бути справжній дипломат. Як зазначає наш сучасник Алішер Файз, дипломатія – професія універсальна, але настільки, що перестає бути професією, перетворюючись у спосіб життя. Старожил української дипломатії Юрій Кочубей наголошує, що найважливіше в роботі дипломата – патріотизм і професіоналізм. Про професійну підготовку кадрових дипломатів в Україні – розмова з в.о. ректора Дипломатичної академії України при МЗС, проректором з наукової роботи та міжнародних зв'язків, професором Наталією Татаренко.

– Наталіє Олексіївно, вітаючи цьогорічних випускників – магістрів зовнішньої політики, Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко зазначив, що нині ми потребуємо нової генерації висококваліфікованих фахівців у сфері зовнішніх зносин.

– Це дійсно так. Сучасна геополітика продукує якісно інші, ніж, скажімо, два десятиріччя тому, виклики і загрози. Змінюються норми, устої економічного та соціально-політичного розвитку суспільств, формуються нові

інформаційні системи, відбуваються політичні трансформації, відносини між країнами і народами вибудовуються за принципово новими технологіями – і все це ставить перед дипломатією нові завдання. Роль дипломатії у сучасному світі зростає: вона стає більш значимою, впливовішою, відповідальнішою як за двосторонні, так і глобальні міждержавні відносини. Класичний образ дипломата, описаний Бомарше, залишається актуальним. Він зафіксований у людській свідомості, практиці переговорів. Проте у складних умовах сьогодення дипломат покликаний знаходити зовсім інші ефективні формули компромісу, розблокування конфліктів, попередження негативного розвитку подій, а окрім усього – повинен бути водночас і вченим, і практиком, і навіть висококваліфікованим консультантом, надавати президентам та урядам бездоганні, зважені пропозиції, слушні поради. Це означає, що наші дипломати мають розширити звичні рамки специфічних знань, навчитися мислити й працювати глобально, стати органічними й активними учасниками світової геополітики. Слухачі Дипломатичної академії – люди зрілі, які мають достатній професійний і життєвий досвід. Серед них – кандидати наук, колишні високопосадовці, дипломати. У стінах академії вони намагаються пізнати тонкощі дипломатичної справи, зрозуміти філософію розвитку сучасного світу, рушійні сили успішної розбудови національних держав у глобальному середовищі. Однак найголовніше, чого вони повинні навчитися тут – це відчувати себе людьми держави, носіями її інтересів і прагнень. Сподіваюся, наші випускники виходять зі стін академії свідомими того, що є провідниками національних інтересів великої європейської держави Україна, що їхнє завдання – захищати ці інтереси на світовій арені.

– Світові тенденції, у сфері зовнішньої політики зокрема, мають здатність часто змінюватися. Тому методи та інструменти дипломатії вимагають постійного оновлення.

Ювілейний 15-ий випуск слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України відбувся 31 травня 2012 року

– Дипломатична академія України, як специфічний навчальний заклад, оперативно реагує на всі виклики та зміни сьогодення. Академія працює за специфічною категорією – її навчальні програми передбачають підготовку дипломатів-фахівців, які займаються різнопрофільними проблемами міжнародного розвитку. Глобальний розвиток актуалізує ці проблеми, тому й процес реформування навчальних програм в академії триває постійно. Так, зокрема, сучасні глобалізаційні процеси базуються на економізації міжнародних відносин, які потребують дипломатичного супроводу та забезпечення, глибокого розуміння їхньої суті. Саме в контексті цих змін у світовому розвитку, у контексті проголошеного Президентом України Віктором Януковичем курсу на економізацію зовнішньої політики України, у Дипломатичній академії створено кафедру міжнародної економіки і економічної дипломатії, упроваджується в навчальний процес нова спеціалізація, вводиться додатково дванадцять спецкурсів. Ми маємо на меті відкриття нової спеціаль-

ності «Економічна дипломатія», яку також буде віднесено до специфічної категорії. Тобто, основний акцент буде зроблено на посиленні економічної складової в дипломатії. І це закономірно, бо світ сьогодні керується економічними інтересами – приватними, суспільними, міждержавними, часто суперечливими і навіть антагоністичними, а їхнє узгодження величезною мірою забезпечується якісною економічною дипломатією.

– Це означає, що слухачі Дипломатичної академії вивчатимуть більше предметів з економіки?

– Уже з цього навчального року буде введено нову спеціалізацію «Економічна дипломатія», що відкривається в рамках спеціальності «Зовнішня політика». В її межах слухачі, поряд із освоєнням нормативних економічних дисциплін, матимуть змогу вивчити теорію і практику переговорів у сфері міжнародної економіки,

дізнатись, як забезпечується дипломатичними службами міжнародна конкурентоспроможність країни, пізнати тонкощі багатосторонньої дипломатії в міжнародній торгівлі, ознайомитись із досягненнями та провалами практичної дипломатії в зовнішньоекономічній діяльності, вивчити основи роботи служби радника з економічних питань тощо. Хочу наголосити, що академію серед інших вищих навчальних закладів вирізняє і специфіка викладання, і специфіка формування викладацького складу. Прикладний зміст дисциплін для нас забезпечує дипломатичний корпус, співробітники МЗС України, які є провідними фахівцями-практиками у своєму напрямі. Окрім того, широко практикуються «Лекції на запрошення» провідних фахівців, які займаються зовнішніми зносинами, із інших міністерств і відомств. Саме вони окреслюють перед слухачами практичні проблеми, що вимагають нагального дипломатичного вирішення. Плануємо в межах спецкурсу «Економічна дипломатія» запрошувати до читання лекцій

Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко вручає дипломи з відзнакою випускникам академії

Урочисте вручення дипломів почесним доктором Дипломатичної академії України Анатолієм Зленком

Зустріч в.о. ректора проф. Н.О. Татаренко з Надзвичайним і Повноважним Послом Італійської Республіки в Україні Фабріціо Романо

науковців світового рівня, у тому числі й закордонних, щоб сформувати у слухачів цілісну картину економічного світу.

– Ви, як фахівець із міжнародної економіки, професор, також викладатимете в рамках нової спеціалізації?

– У Дипломатичній академії я читаю курс лекцій «Національні стратегії розвитку в глобальному середовищі». Ця дисципліна споріднена з нормативною – «Міжнародні стратегії економічного розвитку», яку викладають у межах магістерських програм міжнародного спрямування у вузах України та одним із розробників якої є я. Провідна мета, закладена в обидві дисципліни, – навчити мислити слухачів і студентів по-державному. Адже у всякої стратегії є автор (суб'єкт). У глобальному середовищі основним автором стратегій є держава, якій належить формулювати національні, загальносупільні інтереси та визначати стратегії, які ці інтереси сповідуватимуть. Саме дипломатам на світовій арені доведеться такі інтереси реалізовувати, захищати і просувати з державних позицій. Тому розуміння політики держави в цій царині, уміння співвідносити національні загальносупільні та приватні інтереси (адже й вони інколи вступають у суперечність між собою), визначати точки їхнього узгодження, у чому вони не співпадають, а в чому підсилюють один одного, – це те, чого повинні навчитися майбутні дипломати, що повинні гостро відчувати. Щодо змістовного наповнення дисципліни, то вона про те, як у глобальному вимірі вибудовують свою стратегію країни (лідери і не лідери), регіональні угруповання, наднаціональні організації, як та ким формується глобальна стратегія розвитку.

– Як ви співпрацюєте і які завдання ставить перед академією Міністерство закордонних справ?

– Треба сказати, що на сьогодні склалася дуже міцна співпраця Дипломатичної академії та МЗС України. За безпосередньої участі міністерства за минулий навчальний рік було розроблено низку документів, що унормовують діяльність академії, визначають її реструктуризацію, нові завдання. Що стосується поточної роботи, то

ми разом із міністерством проводимо семінари з підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішніх зносин, не лише для співробітників МЗС, а й інших органів державної влади. Спільно розробляємо тематику, запрошуємо лекторів – практиків і науковців. Наша наукова та науково-дослідна, навіть позабюджетна, тематика визначається міністерством; програми включають розділи, що пропонуються МЗС; дипломні та курсові роботи виконуються за напрямами, що визначаються міністерством, і під його контролем. Ним затверджуються програми практики, і сама практика зорганізовується за його участі. Ми узгоджуємо з МЗС свою міжнародну діяльність, за його сприяння укладаємо міжнародні угоди та меморандуми. Міністерство забезпечує стажування наших слухачів у закордонних установах і організаціях. Тобто, присутність МЗС у житті академії є повсякденною та повсякчасною. На сьогодні міністерство ставить перед нами амбітні завдання, що відображені у стратегії розвитку академії на найближчі 5 років. Основне з них – вивести її на рівень елітних вищих навчальних закладів, перетворити на заклад, що стане взірцем для інших з точки зору інноваційних методів і якості викладання дисциплін, закладом, де лекції читаються найкращими вченими і практиками, у розпорядженні якого – сучасне обладнання, де запроваджені всі досягнення інформаційних технологій, у якому створені найкращі умови як для викладачів, так і слухачів. Наша спільна мета – забезпечити високий рівень всебічної підготовки дипломатів. І за сприяння міністерства, маю сподівання, цієї мети ми досягнемо. Стратегію вже розглянуто Колегією міністерства, їй було приділено надзвичайну увагу. Процеси доопрацювання і впровадження документа взяв під особистий контроль Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко.

– А якою є ситуація з вивченням іноземних мов? Середньостатистичний дипломат із Євросоюзу володіє як мінімум трьома мовами. А український?

– Не варто так узагальнювати, оскільки середньостатистичний дипломат – поняття не коректне. Особисто знаю закордонних дипломатів, які взагалі не володіють іноземною мовою, як це не дивно звучить. Більше того, не можу сказати, що дипломат із Євросоюзу чимось кращий, ніж український. Є дипломати різного рівня підготовки у них і у нас. Завдання Дипломатичної академії України – зробити так, щоб і рівень мовної підготовки, і рівень освіти, і культурний, і моральний рівень кожного, хто вийде з її стін, став вищим, щоб ми могли пишатися тими, хто представлятиме країну на світовій арені. Питання знання мов стосується самих дипломатів, адже їхні амбіції, бажання навчатися, самовдосконалюватися має в цьому процесі провідне значення. Хочу нагадати, що одна з вимог прийому до Дипломатичної академії – володіння як мінімум однією іноземною мовою. Проте, більшість слухачів знають кілька. У нас є можливості для вивчення багатьох мов, дуже високий рівень викладацького складу кафедри іноземних мов, що може забезпечувати вивчення будь-якої. Хоча існує проблема так званих рідкісних мов, але за необхідності їхнього вив-

чення або вдосконалення запрошуємо викладачів інших вузів. До речі, ми постійно підвищуємо кваліфікацію членів педагогічного колективу в так званому мовному середовищі, у формі стажування за кордоном. Але така підготовка – дуже дорогий проект. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є співпраця нашого закладу з міжнародними організаціями, участь в їхніх проектах, у межах яких передбачається вивчення та вдосконалення іноземних мов. Зокрема, ми провели низку переговорів із посольствами різних країн, Міжнародною Організацією Франкофонії щодо розгортання спільних проектів із вивчення мов.

– **Наталіє Олексіївно, за два останні місяці в Дипломатичній академії дійсно спостерігається особлива ділова активність. У Вас були зустрічі з українськими політиками та експертами, представниками іноземних делегацій із Франції, Італії, В'єтнаму, Азербайджану, інших країн. Якою була мета цих зустрічей?**

– Міжнародне та наукове співробітництво – це стратегічні завдання академії. На сьогодні ми уклали близько 40 угод про співпрацю з профільними науково-дослідними центрами та навчально-освітніми зарубіжними закладами, згідно з якими відбувається обмін досвідом, слухачами, викладачами, науковою літературою. Особливо тісні відносини склалися з Естонською школою дипломатії. Протягом двох років по двоє наших слухачів навчалися в Таллінні. Цього року до цієї країни поїде ще двоє слухачів. У свою чергу, у нас навчаються громадяни зарубіжжя, зокрема, країн-членів ГУАМ. Наші викладачі та слухачі беруть активну участь у міжнародних освітніх програмах, конференціях, семінарах у США, Австрії, Сербії, Великій Британії, Німеччині, Чехії, Франції та Нідерландах. Це прекрасна можливість підвищити професійну та мовну підготовку магістрантів і рівень кваліфікації професорсько-викладацького складу. Академія виступала організатором чотирьох міжнародних конференцій і двох круглих столів. Лекції слухачам читали авторитетні зарубіжні фахівці, серед яких професор Єльського університету (США) Тімоті Снайдер, директор Інституту міжнародної еконо-

міки Петерсона (США) доктор Фред Берстен, директор Центру досліджень європейської безпеки, професор Гронінгенського університету (Королівство Нідерланди) Пітер Волтон, директор Індійської ради зі світових справ (Indian Council of World Affairs) Посол Судхір Т. Деваре, професор приватного права Університету Париж XIII Сорбонни Дідьє Гевель та інші представники зарубіжної спільноти.

Ми прагнемо розвивати наукове співробітництво з науковими й освітніми закладами як за межами країни, так і вітчизняними. Головною метою нинішніх переговорних процесів є створення спільних наукових проектів, підготовка спільних наукових робіт – монографій. Зокрема, кафедра зовнішньої політики і дипломатії ініціювала написання монографії про Францію спільно з професурою Сорбонни. Маємо намір започаткувати серію наукових праць про різні країни, у яких будуть висвітлені всі аспекти їхнього життя – від ментальності до політики й економіки. До співпраці запрошуємо дипломатів, які працювали в тій чи іншій країні, можуть поділитися власним досвідом і знаннями, визначити проблеми та шляхи їхнього вирішення, а також науковців, які мають власне бачення цих країн, перспектив їхнього розвитку. Такі праці є дуже важливими для підготовки майбутніх дипломатів, фахівців у сфері міжнародних відносин.

– **Якими є подальші плани щодо розвитку Дипломатичної академії?**

– На сьогодні без перебільшення можна сказати, що Дипломатична академія перетворюється на лідера вітчизняної освіти у сфері підготовки сучасних дипломатичних кадрів. Проте планів і роботи ще дуже багато. Академія є профільним спеціалізованим вищим навчальним закладом Міністерства закордонних справ України, але водночас ми працюємо в полі Закону України «Про вищу освіту». Тому мусимо зосередитися якраз на виконанні його вимог, а саме – на розвитку наукової діяльності, що є одним із головних завдань освітнього закладу. У складі Дипломатичної академії діє Інститут зовнішньої політики, на базі якого розвивається науково-дослідна та науково-експертна робота. Тут готують аналітичні оцінки, прогнози щодо зовнішньої політики України. У нас діє аспірантура та Спеціалізована вчена рада із захисту дисертацій за спеціальністю «Всесвітня історія». Ми працюємо над тим, щоб відкрити аспірантуру зі спеціальності «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку», а пізніше – з міжнародної економіки. Тематика дисертацій повинна бути наближеною до потреб як МЗС, так і до змін у зовнішньополітичному середовищі, необхідно поглибити їхній науковий рівень. А загалом, свої амбітні плани ми відобразили у Стратегії розвитку Дипломатичної академії України на 2012-2016 роки, яку найближчим часом оприлюднимо на сайті академії.

Редакція «З.С.» бажає Дипакадемії успіхів у подальшій роботі!

Розмову вела Леся САВЧИН

Зустріч в.о. ректора проф. Н.О. Татаренко з паном Мохаммадом Шахабом, радником Посольства Ісламської Республіки Афганістан в Україні

Дорогий наш Михайле Михайловичу...

Вячеслав Циватий,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС

– У робочому кабінеті пролунав телефонний дзвінок і слова зі слухавки – «Михайла Михайловича щойно не стало...» – повисли в тиші. Було таке відчуття, ніби колектив оркестрантів утратив одного зі своїх провідних солістів. Для мене ця новина стала приголомшливою. Адже ще зранку Михайло Михайлович цікавився планами на майбутнє і готував публікацію до «Наукового вісника Дипломатичної академії України».

Михайло Михайлович Білоусов – відомий дипломат, викладач, історик-міжнародник, доктор історичних наук, професор. Після закінчення у 1953 р. Київського державного університету імені Тараса Шевченка він розпочав дипломатичну роботу в Міністерстві закордонних справ УРСР. У 1981 р. проф. М.М. Білоусов перейшов на викладацьку роботу на факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету імені Тараса Шевченка (старший викладач, доцент, професор).

Новим етапом його життя стала дипломатична робота у 1992-1997 рр. на посаді Радника-посланника Посольства України в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Протягом 1997-2002 рр. М.М. Білоусов плідно працює професором кафедри міжнародних відносин і

На ювілейному випуску Дипломатичної академії бракувало однієї людини, і душевний щем однаково болісно та гостро відчували і викладачі, і студенти.

зовнішньої політики ІМВ Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Із 2002 р. Михайло Михайлович Білоусов на постійній основі почав викладати практичну дипломатію та історію міжнародних відносин ХХ ст. у нашому навчальному закладі – Дипломатичній академії України при МЗС України. Створив наукову школу дослідників всесвітньої історії та міжнародних відносин. Керував дисертаційними дослідженнями аспірантів і докторантів за спеціальністю – всесвітня історія. Лекції та майстер-класи Михайла Михайловича завжди викликали захоплення в слухачів академії та колег по роботі.

Людмила Чекаленко,
доктор політичних наук,
професор

– Одного разу почула сентенцію про моє покоління: «Ви, як МАМОНТИ, своєю порядністю і знаннями тримаєте ЗЕМЛЮ, а отже, нашу КРАЇНУ на своїх плечах. А коли МАМОНТИ підуть у ВИРІЙ, невідомо, що станеться з усіма нами... і з КРАЇНОЮ».

Одним із таких МАМОНТІВ бачу Михайла Михайловича Білоусова. Завжди чемний, привітний, підтягнутий... Про таких говорять – «справжній дипломат», який пройшов нелегку школу радянської дипломатії та зміг залишитися таким, як був. А який кладень розуму! На засідання вченої ради можна було ходити тільки заради

того, щоб послухати розумне зауваження, характеристику наукової роботи, виважену та лаконічну думку ПРОФЕСОРА. До своєї роботи і до слухачів – відверто вимогливий, незважаючи на ранги, регалії та посади батьків. Студенти говорили, що якщо склав екзамен Михайлові Михайловичу – можна вважати, закінчив академію і національний університет. Та й працюючи екзаменатором у ДЕКах, у першу чергу звертали увагу на Вашу оцінку знань студентів, яка завжди була об'єктивною та врешті-решт збігалася з оцінкою екзаменатора.

Спасибі Вам, Михайле Михайловичу, за те, що підказали, як скласти програму з історії міжнародних відносин для ІМВ Київського національного, як пояснили сутність характеру та різновидів документів ООН, до вироблення яких були особисто причетні, оскільки працювали в цій установі.

Спасибі за обстоювання власної некон'юнктурної думки, яка виявлялася логічною й об'єктивною. Відверто кажучи, жалкую, що мало спілкувалася з Вами, із носієм величезного скарбу історичної інформації, відкладаючи консультації на потім. А потім, на жаль, так і не відбулося. Прикро.

Лариса Соколовська,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри іноземних мов

– Михайло Михайлович був людиною-енциклопедією. Його знання, життєвий і професійний до-

свід важко переоцінити. Для мене є великою честю, що мала можливість спілкуватися з ним. Можу бути гордою з того, що він називав мене своїм другом і завжди допомагав. Його безмежна ерудованість, інтелект, інтелігентність викликали захоплення!

Михайло Михайлович був дуже принциповим, але водночас справедливим, завжди дуже переживав, коли хтось із слухачів пропускав заняття. Він говорив: «У мене колосальний досвід, і я хочу встигнути поділитися ним зі своїми слухачами». У кожному зі своїх учнів та друзів він залишив не тільки свої знання, а й бачення навколишнього, що вирізнялося глибоким розумінням світу та людей.

**Алла Ликова,
випускниця ДАУ 2012 року**

– Пам'ятаю, як на одному з семінарів курсу «Міжнародні відносини ХХ століття» Михайло Михайлович розповідав про те, як радянська делегація вирушила пароплавом із Ленінграда до Лондона, а потім до Нью-Йорка. Говорив про те, що п'ятнадцята сесія Генеральної Асамблеї ООН є чи не найзнаменнішою в історії Об'єднаних Націй. Розповідав, як 12 жовтня 1960 р. радянська делегація внесла на розгляд членів Асамблеї проєкт резолюції про надання незалежності колоніальним країнам і народам. Саме тоді М.С. Хрущов вголосив яскраву промову проти колоніалізму та колонізаторів. У його доповіді містилися заклики до загального роззброєння, включення Китаю до складу ООН. Він вимагав звільнення з посади Генерального секретаря ООН

Дага Хаммаршельда і перенесення штаб-квартири організації до іншої країни. Далі Михайло Михайлович розповідав наскільки колоритним був той виступ.

Я згадала тільки один епізод із незабутніх семінарів і лекцій професора Білоусова. А скільки їх було... Мені щиро жаль покоління наступних слухачів нашої академії, які ніколи не почують його розповідей. Їм він уже не скаже: «Якщо ви запізнилися, то потрібно прикласти праву руку до серця і вибачитися».

**Оксана Сосюра,
випускниця ДАУ 2012 року**

– Михайло Михайлович запам'ятався мені своєю інтелігентністю та гідністю. Людина енциклопедичних знань, професійного і життєвого досвіду, він завжди випромінював доброту й увагу до своїх учнів і колег. Його правила дисципліни для слухачів були чесними й обґрунтованими, інформація цікавою та вичерпною, його гумор і вдача створювали в аудиторії неповторну атмосферу причетності до таїнства дипломатичного мистецтва.

Коли світ залишають такі особистості, як Михайло Михайлович Білоусов, здається, відходить ціла епоха. Я вдячна долі за унікальну нагоду навчання і спілкування зі справжньою Людиною – Михайлом Михайловичем Білоусовим. Життя триває, поки ми згадуємо тих, кого поважали та любили. Ми пам'ятаємо!

**Олег Грабовецький,
випускник ДАУ 2012 року**

– Учні Михайла Михайловича завжди згадують його як вимогливого фа-

хівця. Під час лекцій у ДАУ він доносив до нас не стільки фактаж тих чи інших подій, скільки розповідав про особливі деталі міжнародної ситуації другої половини ХХ ст., показував зв'язки між заявами держав і наслідками їхніх дій, свідком яких він став за час роботи в дипломатії. Одразу впадав у вічі його професіоналізм, що гартувався в складні часи формування й розпаду біполярного світу. Саме за глибоке розуміння міжнародних відносин, принциповість і відданість справі Михайла Михайловича Білоусова пам'ятають і поважають випускники ДАУ, які нині з честю продовжують його справу по всьому світові.

**Ольга Євтушенко,
випускниця ДАУ 2012 року**

– Михайло Михайлович – гідна та шляхетна людина, яка присвятила себе служінню людям і країні. Зразок дисциплінованості та ставлення до своєї справи. Це талановитий, дуже порядний чоловік із бездоганим смаком.

Якось я його запитала: «Михайле Михайловичу, що для Вас дипломатія?» І він відповів: «Моє життя!»

Про нього завжди бракуватиме добрих слів і газетних публікацій. Достатньо уважно вдивитися в його прекрасне, одухотворене обличчя, щоб зрозуміти, наскільки Людина любила Життя і воно відповідало йому взаємністю. Навіть у лікарні розповідав про те, як годувє пташок-синичок, милується красою природи і довго затримуватися тут не має наміру. Найкращі йдуть від нас, але світло їхніх душ залишається назавжди, тому ми повинні просто бути гідними їх пам'яті.

**Константин Мадей,
випускник ДАУ 2012 року**

– Із часом великі люди дають нам відчуті і зрозуміти, як ми відчуваємося в променях їхньої плідної та творчої слави. Саме це із вдячністю можна сказати про Михайла Михайловича Білоусова.

Назавжди запам'ятається, як одного разу після лекції ми спілкувались з ним і він дав мені поради не лише щодо магістерської роботи, яка була пов'язана з дипломатією Джона Ф. Кеннеді, а й розповів про нього багато цікавого з власних спогадів.

З нами була людина високої професійної культури, і тепер в нас залишиться зернина його мудрості.

**Ольга Ковальова,
випускниця ДАУ 2011 року**

– Михайло Михайлович Білоусов – дивовижна людина, наділена унікальною харизмою, за зустріч із якою я завдячую долі. Його високий професіоналізм, патріотизм і яскраво виражене почуття справедливості буде пам'ятати, напевно, кожен слухач Дипломатичної академії, якому пощастило з ним познайомитися. Він навчив нас дійсно уважно слухати і розуміти, глибоко поважати та висловлювати єдину позицію в принципових для держави питаннях. Його вирізняли чіткість і влучність, конкретність і лаконічність, принциповість і стійкість. Мені надзвичайно пощастило... Михайло Михайлович – це потужне джерело ментальності якісно іншої природи.

**Підготувала
Алла ЛИКОВА**

Афганський хронограф

Рецензія на книгу: Аблазов В.І., Аблазов І.В., Аблазов К.В.

Афганская арена. Дипломаты и полководцы.

– Киев, 2012. – 768 с.: илл. 146.

Тема дипломатичної історії практики багатогранна й безмежна. Бібліографія видань тільки сучасних авторів з цієї тематики нараховує кілька тисяч книг і наукових публікацій. Але, як відомо, найбільш цікаві дослідження здійснюються на межах наближених проблем і наук, що дає змогу отримати цінні, оригінальні результати. Це перше з такої тематики узагальнене й систематизоване документально-публіцистичне видання за період незалежності України, яке можна назвати своєчасним і актуальним, пріоритетним і вагомим внеском у розвиток української науки. У своєму доробку автори подають короткий нарис історії Афганістану від виникнення першого державного утворення до подій сьогодення. Видання базується на документальних, біографічних і публіцистичних джерелах. Цінною складовою є персоналії, документи та матеріали про дипломатів і вищих військових діячів СРСР, Російської Федерації та України, які служили в Афганістані та продовжують нести свою нелегку службу в цьому регіоні.

Автори рецензованої книжки використали особливий міждисциплінарний підхід, досліджуючи гарячі події Афганістану через константу трикутника та взаємодії всіх його гострих кутів – «ПОСЛИ – ВІЙСЬКОВІ АТАШЕ – ВІЙСЬКОВЕ КЕРІВ-

НИЦТВО». Не випадково з трьох осіб склався й авторський колектив.

Аблазов В.І. з 1957 до 1991 р. – на військовій службі, учасник бойових дій в Афганістані, військовий радник (1979-1981 рр.), із 1992 до 2012 р. – на державній службі, автор понад 100 наукових робіт, винаходів, публікацій, монографій з аналізу й обробки інформації, книг з історії Афганістану (рос.): «Афганистан. Четвертая война» (2002 р.), «Над всем Афганистаном безоблачное небо» (2005 р.), «Долгий путь из Афганского плена и безвестия» (2005 р.) і кількох десятків публікацій у ЗМІ та Інтернет-сайтах.

Аблазов К.В. із 1986 до 1994 р. – на військовій службі, з 1994 р. на дипломатичній службі, автор аналітичних матеріалів і публікацій з європейської та євроатлантичної інтеграції, військово-технічного співробітництва України.

Аблазов І.В. – із 1992 р. на військовій службі, кандидат політичних наук, автор наукових робіт і публікацій із міжнародного гуманітарного права, захисту прав людини в боротьбі з тероризмом, сходознавства та політичної регіоналістики.

Кожний із співавторів є фахівцем у своїй сфері, що дало змогу професійно викласти відповідні розділи книги.

Екскурси з історії Афганістану в чотирьох перших розділах книги поступово підводять читача до трагічних подій початку ХХ ст. і багаторічної громадянської війни в цій східній країні, де всі ворогуючі групи користувалися іноземною військовою допомогою. На боці офіційної влади в цій боротьбі у 1979-1989 рр. брали участь збройні формування СРСР, а радянські військові радники перебували там ще більш тривалий період. Автори запитують читача:

скільки військ повинно було бути в Афганістані і скільки їх там було? Хто воював, працював і керував у Афганістані? І дають відповіді на поставлені запитання. Історична ретроспектива завершується постановкою проблеми й авторським трактуванням окремих сучасних проблем Афганістану, пов'язаних із військовою присутністю країн НАТО та їх союзників.

У п'ятому розділі книги, що має назву «Дипломати», основний обсяг становлять біографічні матеріали глав дипломатичних представництв і військових аташе Росії та СРСР в Афганістані, послів України в цій державі, зокрема Сметаніна В.І., Касьяненко О.І., Майка В.А., Шевальова В.М., і послів Афганістану в Україні, у тому числі Мухаммада Асефа Делавара та Фазлуррахмана Фазіля, а також послів України в Ірані й Пакистані Майдана І.Г., Бутиги В.І., Пономаренка В.С., які працювали на афганському напрямі до призначення послів України в цій державі. Біографічні матеріали дипломатів доповнюються їхніми інтерв'ю й документами, яким передують лаконічне викладення деяких законодавчих положень щодо різновидів служби Батьківщині, а саме – державної служби, дипломатичної, військово-дипломатичної, військової та служби в органах прокуратури, а також стислі довідки про дипломатичні

відносини між Росією, СРСР, Україною й Афганістаном.

Найбільш значними за обсягом і вагомістю є матеріали книжки, присвячені вищим військовим діячам, які впливали на події в Афганістані та керували там військовими операціями. Цікаво, що події в цій країні висвітлюються через портрети й характеристики кожного військового начальника, які складаються з мозаїки біографічних відомостей, думок сучасників і колег, розмаїття документів, оцінок подій, дій військових і політичних соратників. Усі ці матеріали викладені в шостому розділі книжки «Полководці». Знайомство з ним дає можливість звернути увагу на те, що доля всіх головних діючих на афганській арені осіб тісно пов'язана з нашою країною. Україна – Батьківщина Маршала Радянського Союзу Соколова С.Л., генералів Шкидченка П.І., Ткача Б.І., Єрмакова В.Ф., Костенка П.Г., Шапошнікова А.М.

Брали участь у боях за визволення України від фашистських загарбників у Великій Вітчизняній війні генерали Варенников В.І., Максимов Ю.П., Зайцев М.М., Майоров О.М., Сорокін М.І., Магоматов С.К., Шкидченко П.І., Черемних В.П., Заплатін В.П. Командували військами Київського військового округу – генерали Салманов Г.І. та Громов Б.В., Прикарпатського військового округу – генерал Варенников В.І. Займали високі службові посади в Київському, Одеському й Прикарпатському військових округах генерали Горелов Л.Н., Шкидченко П.І., Тухаринов Ю.В., Ткач Б.І.,

Генералов Л.Е., Родіонов І.Н., Дубинін В.П. та інші. Головним організатором робіт військових частин із ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС був генерал Варенников В.І., у його штабі працював генерал Бруненієкс І.Я. Стали почесними громадянами міст України: Житомира – генерал армії Сорокін М.І., Євпаторії – Маршал Радянського Союзу Соколов С.Л., Ізюма – генерал Варенников В.І.

Книга загальним обсягом 768 сторінок містить матеріали стосовно 85 осіб – дипломатів і військових діячів, добре ілюстрована фотографіями з архівів учасників афганських подій і розрахована на широке коло читачів, які професійно працюють у сфері історії дипломатії та військової історії, країнознавства, сходовознавства, політичної регіоналістики, а також на ветеранів дипломатичної та військової служби.

Нова книжка, з одного боку, є продовженням і складовою частиною друкованих робіт з історії афганської війни, що послідовно випускає Український Союз ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), а з іншого – окреслює напрями подальшої роботи зі створення довідкових біографічних видань про учасників афганської війни, оскільки є першою спробою систематизації й узагальнення унікальних матеріалів, які потребують свого подальшого наукового дослідження.

Книга Аблазова В.І., Аблазова І.В. й Аблазова К.В. «Афганська арена. Дипломати і полководці» – це, безперечно, цікава і дійсно

талановита спроба створення подібного типу видань. Вона є першою у вітчизняній науці роботою, що дає повну й узагальнену характеристику афганської проблематики, зокрема XX-XXI століть.

Автори є безпосередніми учасниками багатьох проаналізованих подій, і саме цим пояснюється високий науковий рівень усієї роботи. Особлива цінність видання – документальна база й авторські архіви. Це плід величезної скрупульозної праці, данина об'єктивному науковому підходові авторів до багатопланового дослідження. Запропонована читачеві книжка – значне явище в новітній українській історіографії, що може вплинути на напрями подальшого розвитку теоретико-методологічних пошуків.

На погляд рецензента, видання може викликати у читача бажання подискутувати з авторами, адже той, хто вдумливо відноситься до складних і суперечливих подій минулого й сьогодення, зокрема – проблем міждержавних взаємин, знайде в книжці чимало інформації для роздумів.

Рецензована документально-публіцистична робота такого типу в Україні видано вперше. А отже, як і будь-яка значна наукова й творча праця, не позбавлена певних недоліків. Зокрема, хотілося б висловити зауваження-побажання авторам стосовно наступних її перевидань (що не викликає сумніву!), а саме – включити до змісту в більшому обсязі матеріали з історії та сучасного стану військового аташату, дипломатичної та

консульської служби Афганістану, інших держав цього регіону, що, безперечно, надасть виданню глибшої змістовності, внесе елемент компаративного аналізу.

У цілому ж, маємо у своєму розпорядженні якісну, змістовну, виважену в концептуальному, науково-теоретичному та методичному планах і видану на високому поліграфічному рівні документально-публіцистичну роботу, яка не поступається кращим європейським зразкам. Залишається лише сподіватися, що книжка найближчим часом надійде до свого читача. Сподіваюсь, що видання зацікавить слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України, студентів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Переконалися, що книга стане в нагоді військовослужбовцям, діючим і майбутнім дипломатам, військовим аташе, яким вона й адресована в першу чергу, а також зацікавить науковців, професійних політиків, військових дипломатів, розвідників, дипломатів, аналітиків із міжнародних питань, фахівців у сфері зовнішніх зв'язків, викладачів, працівників міністерств і відомств України.

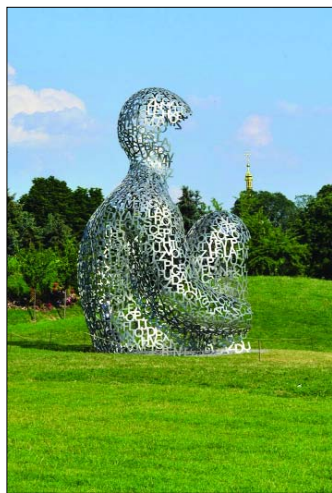
Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС України,
кандидат історичних
наук, доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

Kyiv Sculpture Project

На початку червня в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка стартував перший міжнародний фестиваль сучасної скульптури – Kyiv Sculpture Project. Поціновувачі сучасного мистецтва та всі охочі змогли ознайомитись із двома паралельними проектами – експозицією робіт фіналістів конкурсу сучасної скульптури, а також спеціальним проектом, у рамках якого в Україні вперше представлено скульптури визначних митців ХХ – початку ХХІ століть.

Протягом місяця на березовій алеї (близько 2 га) у рамках Основного проекту свої роботи представляли скульптори шести країн світу: Австралії, Великої Британії, Нідерландів, Польщі, Росії та України. Було відібрано зпоміж трьох сотень заявок 15 конкурсних робіт. Серед кращих – 9 робіт українських молодих художників. Зокрема, величезний «Гудзик» групи GREVIS, який, за задумом авторів, символізує ностальгію за дитинством, утраченими родинними зв'язками, що загубилися в сучасному інформаційному потоці. Жанна Кадирова представила «Мушлю» як приклад поведінки людини в сучасному мегаполісі, коли у відповідь на будь-який подразник можна зачинити стулки свого будиночка та заховатися від небезпеки. Особливий інтерес викликала «Точка роси» Катерини Бучацької. За словами майстрині, у кожній краплині роси можна побачити відображення навколишнього сві-

ту – варто лише придивитися. Тему рутини офісного життя продовжує Олексій Сай роботою «Покинута стоянка корпоративних кочівників». Автор зображує місце сучасного офісного працівника як житло первісного кочівника. Цією метафорою художник натякає, що корпоративні співробітники є лише тимчасовою спільнотою людей, не прив'язаних до певного середовища і готових у будь-який момент із легкістю залишити своє звичне місце в пошуках кращого життя.

На головний приз і титул «Кращий проект», володар якого отримає 6 тис. євро, претендують 15 скульптур основного проекту. Також передбачено спеціальний приз (3 тис. євро) і приз глядацьких симпатій (2 тис. євро), володарів яких визначать шляхом відкритого інтернет-голосування.

Окрім конкурсних робіт фіналістів, Київський парк скульптури представив п'ять шедеврів світового арту. Серед них – «Будинок знань» одного з найвідоміших скульпторів су-

часності іспанця Жауме Пленса у вигляді 6-тонної статуї заввишки 8 м, виконаної з металевих літер, яка зображає людину, що сидить. Кожен охочий міг зайти всередину «Будинку знань» і подивитися на світ крізь мереживо літер. Скульптура є частиною цілої родини «будинків», задуманих як тілесна оболонка для душі. Любов до тексту, який Пленса використовує у своїх скульптурах, збереглася з дитинства художника, яке минуло в оточенні книг – «лісу букв», за його висловлюванням. Саме текст надає ідеям і думкам матеріальні форми. Скульптура ірландки Єви Ротшильд «Дехто і Дехто» здалеку нагадує веселку і притягує потужною енергетикою, це відчуття посилюється яскравими кольорами смуг на чорному тлі. «Широкий пасаж» британця Найджела Холла запрошує глядача до уявної подорожі через споглядання скульптури під різними кутами зору та з урахуванням її оточення. Сам художник характеризує свої об'єкти як портрети місцин. Вони уособлюють його досвід, отриманий у різних місцях, враження від погоди та піших прогулянок. Скульптура польки Магдалени Абаканович «Сидяча фігура» передає взаємозв'язок між неконтрольованою зграєю та вразливістю окремої людини, яку сама художниця гостро відчувала, коли натовп на деякий час розлучив її з родиною у Варшаві в 1944 році. Одну зі скульптур, «Спадкова мантия», особисто представив її автор

з Китаю Суй Дзяньго. Він зробив три гігантські бетонні піджаки, на створення яких надихнув знаковий піджак китайського лідера Мао. Проте обіцянки його доби виявилися порожніми, що й символізує порожнечу всередині піджаків.

Скульптури привезли до Києва з Yorkshire Sculpture Park, найбільшого парку скульптур у Європі, що став одним із партнерів українського фестивалю.

У рамках Kyiv Sculpture Project 2012 відбулися лекції провідних міжнародних кураторів і мистецтвознавців, спеціальні освітні заходи, майстер-класи, екскурсійні тури, зустрічі з художниками, конкурси тощо. За словами організаторів, фестиваль не тільки продемонстрував сучасне мистецтво, мистецтво свободи, мистецтво майбутнього, а й сприяв інтеграції української культури у світовий контекст. Організаторами проекту виступила фундація «Спільна Мета», Kadygrob&Taylor Art Projects і Yorkshire Sculpture Park.

Инф. «З.С.»
Фото

Людмили ПЯТИГІНОЇ

